T.C. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

vakıf restorasyon YILLIĞI

RESTORASYON | KONSERVASYON | ARKEOLOJİ | SANAT TARİHİ | YIL: 2023 SAYI: 25

ISSN: 2146-3166

Cumhuriyetimizn 100. Yılına Armağan Sayısı

ÖNSÖZ

Bir kurum düşünelim. Kökünü, 1048 tarihli ve bilinen ilk Vakfiyeden alsın. Bir kurumsallık düşünelim, yaklaşık 1000 yıla hitap etsin. Ve Anadolu'yu, Dersaadet'i ve elbet Balkanları âbad etsin. Kentlerin iaşesinden sorumlu olan bir kurum düşünelim. Dini yapılar, eğitim yapıları bir yana, akarlar için vakfedilen onca ticaret yapıları, tarlalar, bahçelerle kenti bütünlesin. Sosyal yönüyle ihtiyaç sahiplerine çare olsun. Bu anlatım daha da uzar. O nedenle 'veren elin alan elden üstün olduğu'nu özetleyen ve "Vakıf" adlı kurumumuzun hizmetlerinden biri de vakfedilmiş eski yapıların bakım ve onarımını yapmak. Kimlerin imzaları yok ki bu yapıların tasarım ve inşaasında... Koca Mimar Sinan'dan, Mimar Hayrettin'e, Mimar Atik Sinan'dan, Mimar Davut Ağa'ya, Sedefkâr Mehmed Ağa'dan Dalgıç Ahmet Ağa'ya ve Mimar Kemalettin Bey'e kadar büyük bir üstatlar topluluğu.

Cumhuriyetimize intikal eden bu zengin mirasımızın bakım ve restorasyonları için Vakıflar Genel Müdürlüğümüz yoğun bir çaba sarf etmekte. Cumhuriyet tarihimizin en kapsamlı eski eser restorasyon sürecini hep beraber yaşadık ve yaşıyoruz. Abidevi eserlerimiz başta olmak üzere çok sayıdaki Vakıf eserlerimizin restorasyonlarını yaptık ve bu yolda çalışmaya devam ediyoruz. Cumhuriyetimizin 100. Yılına yakışır bir azim ve kararlılık içinde, Vakıflar Genel Müdürlüğü olarak gelişime açık, kültürel ve bilimsel değerlere önem veren bir kurum olmaya devam edeceğiz.

Yurt dışında bulunan Vakıf eserleri de göz önünde bulundurulduğunda bugüne kadar çok sayıda eserin projelendirilmesi, bakımları ve restorasyonlarını gerçekleştiren bir kurum olan Vakıflar Genel Müdürlüğü, bu yapıların pek çoğunun tanıtımını da içeren işlerin altına imza attı. Osmanlı döneminde "Evkaf Nezareti/Vakıf Bakanlığı" olarak varlığını sürdüren kurumumuz, Cumhuriyet döneminde günümüzdeki adına kavuşmuş ve gelenekçi yapısını devam ettirmiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Vakıf eserlerinin onarımlarının yapılmasına dönük isteği ile başlanan çalışmaların belki de en yoğun olduğu bir dönemin parçası olmaktan gurur duyuyoruz.

Her biri ayrı bir değer sunan makalelerle oluşan Vakıf Restorasyon Yıllığı dergimizin 25. Sayısının hazırlanması ve yayınında emeği geçenlerle birlikte makale desteği veren herkese şükranlarımı sunuyor, yeni sayımızın hayırlı olmasını temenni ediyorum.

Sinan Aksu
Vakıflar Genel Müdürü

SUNUŞ

Her insanın "dünya" denen bu alemde bir misafirlik süreci vardır. Beraberinde de çalışma süreci... Çalışma, bir bayrak taşımadır. Zamanı gelince, onu ileri taşıyacak birine devretmek gerekir. Ancak, daima bir ekip halinde çalışıp, üreterek ilerleyebileceğimizi de unutmamamız gerekir.

Vakıflar açısından geçmişi en zengin kent olan İstanbul'u da bu çerçevede değerlendirmemiz lazım. İlk kuruluşundan günümüze, yaklaşık 2700 yıldan beridir bu şehir için pek çok şey yapıldı. İmar gördü, başkent oldu ve dünyaya hükmeden bir yerleşim haline geldi. Çok uygarlık, devlet tarafından ele geçirilmek istendi. Ama şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir; herkes tarafından saygı gördü. Şimdi, kabına sığmayan, devamlı büyüyen bir metropol durumunda.

Bu kenti özel kılan şeyler vardır. Suriçi ve Boğaz çizgisi boyunca görülen Vakıf eserleri gibi. Yeraltı ve yerüstündeki zenginliklerini saymakla bitiremeyeceğimiz bir Vakıf şehrinde yaşamak, ona hizmet edebilme ayrıcalığını da beraberinde getirmektedir. Sağlam bir geçmişe sahip Dersaadet'te kalıcı izler bırakanların anılarını daima saygı ile anmaya devam edeceğiz.

Cumhuriyetimizin 100. yılını kutluyoruz. Bu münasebetle, dergimizin 25. sayısını Cumhuriyetimizin 100. Yılına Armağan sayısı olarak yapmayı uygun gördük. Büyük Önder Atatürk'ün, "en büyük eserim" dediği Cumhuriyetimize yakışan çalışmalar yapmaya devam edeceğiz. 25. Sayımızda birbirinden değerli yazarlardan çok güzel yazılar bulunuyor. Bu sayıda röportajı ile yer alan çok değerli bir tarihçi olan sayın Necdet SAKAOĞLU başta olmak üzere emek sunan herkese teşekkür ediyorum

Yavuz Güner
Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürü

restorasyon YILLIĞI
RESTORASYON | KONSERVASYON | ARKEOLOJİ | SANAT TARİHİ
ISSN: 2146 - 3166

Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Yayınıdır.
Restorasyon-Konservasyon-Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yıllığı
Yıl: 2023 Sayı: 25

Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Adına Sahibi
Yavuz GÜNER
Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürü

Yazı İşleri Müdürü / Tashih
Murat SAV

İngilizce Tashih
Hatice MEMNUN

Yayın Kurulu
Prof. Dr. E. Füsun ALİOĞLU
Hayri Fehmi YILMAZ
Dr. Esin Demirel İŞLİ
Dr. Olcay AYDEMİR
Murat SAV
Ömer DABANLI
Acar AVUNDUK

Editör
H. Murat CEYLAN

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Zeynep AHUNBAY / İ.T.Ü. Mimarlık Fak.
Prof. Dr. Şerife ATLIHAN / M.Ü. Tekstil Bölümü
Prof. Dr. Önder BİLGİ / İ.Ü. Emekli Öğr. Gör.
Prof. Dr. Oğuz CEYLAN / M.S.Ü. Mimarlık Fak.
Prof. Dr. Feridun ÇILI / İ.T.Ü. Mimarlık Fak.
Prof. Dr. Erol GÜRDAL / İ.T.Ü. Emekli Öğr. Gör.
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM / M.Ü. Emekli Öğr. Gör.
Prof. Dr. Şevket DÖNMEZ / İ.Ü. Arkeoloji / Protohistorya Bölümü
Doç. Dr. Ahmet GÜLEÇ / İ.Ü. Emekli Öğr. Gör.
Doç. Dr. Seden Acun ÖZGÜNLER / İ.T.Ü. Mimarlık Fak.
Doç. Dr. Ferudun ÖZGÜMÜŞ / İ.Ü. Güzel Sanatlar Fak.
Doç. Dr. Şefaattin DENİZ / İ.Ü. Tarih Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU / İ.Ü. Sanat Tarihi Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Köse / Namık Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özkan ERTUĞRUL / Trakya Ü. Sanat Tarihi Böl.
Dr. Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU / İstanbul Yeni Yüzyıl Ün.

Kapak ve Sayfa Tasarım
Aydın TİBET

Basım
OKSİJEN BASIM Yüzüncü Yıl Mah.
Matbaacılar Sitesi 2. Cad. No:202/A Bağcılar / İST.
Tel: (0212) 325 71 25 Fax: (0212) 325 61 99
www.oksijenbasim.com.tr

İletişim
Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü
Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Şube Müdürlüğü
İnönü Cad. No. 2 Kat 5 Taksim / İSTANBUL
Tlf: (0212) 251 88 10 / 7201-7203
www.vgm.gov.tr | http://istanbulavrupa.vgm.gov.tr

Vakıf Restorasyon Yıllığı hakemli bir dergidir.
Dergide yayınlanan makalelerden yazarları sorumludur.
Kaynak belirtilmek koşulu ile alıntı yapılabilir.
6 ayda bir yayınlanır, Yayın dili Türkçe'dir.
Para ile satılmaz.
1000 Adet basılmıştır.

Kapak görseli: Mustafa Kemal Atatürk Edirne'de.
Fotoğraf, Edirne İl Kültür Turizm Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.

7

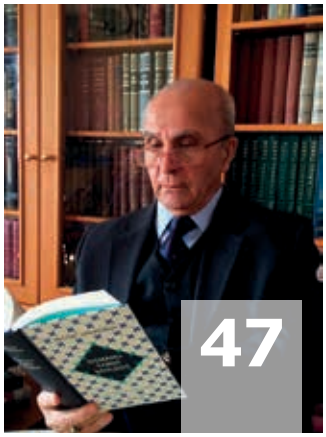
47

53

73

İÇİNDEKİLER
CONTENTS

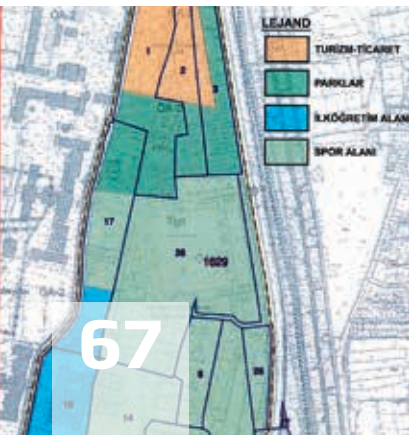

7 **Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Sanat Tarihi ve Düşündürdükleri**
Turkish Art History at the 100th Year of the Republic
SADİ BAYRAM

35 **Sivil Mimarimiz ve Edirne Evleri**
Turkish Civil Architecture and Houses of Edirne
ERDEM YÜCEL

47 **Necdet Sakaoğlu ile İstanbul ve Vakıf Üzerine**
Conversation with Necdet Sakaoğlu on Istanbul and Foundations
RÖPORTAJ / MURAT SAV

53 **Dolmabahçe Istabl-I Amiresi / Dolmabahçe Has Ahırları**
Dolmabahçe Istabl-I Amiresi / Dolmabahçe Has Ahırları (Primary Barns)
DR. AHMET HAMDİ BÜLBÜL

67 **Bir Vakıf Gayrimenkulünün (Akarı'nın) Değerlendirilme Aşamaları**
Assessment Process of a Foundation Property
MEHMET ASLAN

73 **Cumhuriyetin 100. Yılında, Cumhuriyet Dönemi Çınarlarından Mahmut Akok**
One of the Great Pioneers of the Republic at the 100th Year Mahmut Akok
SADİ BAYRAM

85 **Bizans Kilisesinden Osmanlı Camisine: Sinan Paşa Mescidi**
From a Byzantine Church Into an Ottoman Mosque: The Sinan Pasha Masjid
MURAT SAV

95 **Restorasyonu Tamamlanan Eserler**

CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRK SANAT TARİHİ ve DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

TURKISH ART HISTORY at the 100th YEAR of the REPUBLIC

SADİ BAYRAM
Klasik Arkeolog-Sanat Tarihçi
Araştırmacı-Yazar

*"Türk çocuğu atalarını tanıdıkça
daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır."
Atatürk*

*Okumak, insanı bin gözlü yapar, ufku daha geniş olur,
çevreyi daha iyi analiz eder...*

Türk Sanat Tarihi çalışmalarının günümüze değin hangi aşamalardan geçtiği, etkileyen faktörler, oluşum zemini gibi çeşitli konuların irdelendiği makale, bu konuda emeği geçen insanlara da değinmektedir. Osmanlı döneminin son yüzyılından başlayarak başlayan süreçte yalnızca yerli bilim insanları değil yabancı bilim insanlarının da katkıları olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise özellikle Atatürk'ün desteği ile başlayan arkeolojik kazılar, eğitim faaliyetleri ve açılan müzelerle birlikte yeni bir boyut kazanan süreç, asıl konuyu oluşturmuş ve Cumhuriyetimizin 100 yılı bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türk Sanat Tarihi, Cumhuriyetimizin 100. Yılı, bilim insanları.*

The essay evaluates different issues such as the process of the studies related to Turkish Art History, the affecting parameters, formation background whilst mentions the people who put contribution to the subject. Starting from the latest century of the Ottoman Period, not only the local scientists but the foreign ones also provided contributions. The main focus of the essay has been the process that switched into a different level with the archeological excavations started in the Republic Period especially with the support of Atatürk, related educational activities and the museums inaugurated. Besides, comments took place in the context of the 100th year of the Republic.

Keywords: *Turkish Art History, 100th Year of the Republic, scientists*

İnsanlık tarihi oldukça eskidir. Biz, okullarda iken milât öncesi 6.500 yıllarına inilirdi. Konya Çumra, misali. Bardwood'un Diyarbakır Çayönü de 7.500 yıllık diye okumuştuk. Şimdi ise Urfa Göbeklitepe tarihi 12.500 yıla iniyor; M.Ö. 9.500 yılları...

Milenyuma girdiğimiz ilk çeyrek asırla birlikte medeniyet hızla ilerlemiş, yeni keşif ve icatlarla hayatımız daha kolay hâle gelmiştir. Bunlardan tarih de nasibini almıştır. Şöyle ki 1963-1967'li yıllardaki klâsik arkeoloji eğitiminde öğrendiğimize göre; tanımaktan, fakültede özel[1] sohbetini dinlemekten şeref duyduğum Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Paleoantropoloji Bölümü Başkanı, rahmetle andığım *Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten* bulduğu Antalya Karain Mağarası, M.Ö. 50.000, *Breidwood*'un keşfettiği Diyarbakır Çayönü 7.500, İngiliz *Prof. Dr. James Melleart*'ın keşfettiği yerleşik düzen ilk, ilk evlerin bulunduğu Konya Çatalhöyük M.Ö. 6.500'lü tarihlere kadar iniyordu. Mezopotamyayı da M.Ö. 3.000-2.500'lere ancak indiriyorduk. Tufan hadisesini Mezopotamya'daki kültür katmanlarına bakarak ancak 2.500'lere tarihliyorduk. *"Tüfek icad oldu, mertlik bozuldu"* atasözüne uygun olarak; 1995 yılında keşfedilen Şanlıurfa *Göbeklitepe* Höyüğü M.Ö. 9.300 yıla kadar inmekte, buradaki eserler incelendiğinde insanlığın çok daha eski tarihlerde Anadolu'da ve dolayısıyla dünyamızda çeşitli kültür ve medeniyet eserleri meydana getirdikleri artık bilinmektedir. Ayrıca 2014'de keşfedilen Şanlıurfa *Karatepe* ve yine Şanlıurfa'da Eyüp ilçesi *Harbatsuvat* Tepe; Şanlı Urfa-Harran bölgesinin M.Ö. 9.000'li belki de daha eski yıllara gittiğini göstermektedir. Bu bölgede Kur'an-ı Kerim'de[2] üç surede Hak dini olarak geçen Sabiîler[3] yaşamış ve kendilerine İdris Peygamber tarafından 30 sayfalık suhuf indirilmiştir.

Urfa ve çevresinde yeni Göbekli Tepe işaretlerinin ortaya çıkması üzerine, yeni bir hipotezin ortaya atılmasına sebep olmaktadır. Elips mabetlerde "T" biçimli çok büyük taş bloklar ve üzerinde hayvansal motifler bulunması; o devirde bakır ile demirin eritip, keski ve murç olarak kullanıldığını, kaldıraç veya benzerin bilinmediği ortamda, büyük taş blokların dikilmesinin tanrısal bir ifade olması gereğini bize düşündürmektedir. Sabiîlerin kutsal kitabında belirtilen, gökyüzündeki bazı meleklerin kadınlarla evlenmesinden *(Laurance vd. 2017: 66)* doğan çocuklara, meleklerin hafızasından, genlerinden bazı ilimler aktarılmış olabilir.

---

1 1965-1972 yılları arasında Önasya Dergisi sahibi, Önasya Ajansı'nda gazeteci olmamdan dolayı genç yaşta birçok hocalarımla dost oldum, fikir münakaşalarında bulundum. Onlardan da feyz aldım.

2 Kur'an'da, 19. Meryem Suresi 56-57. âyette *"Kitap'ta İdris'i de an. Çünkü O, özü-sözü tam uyuşan bir kişiydi, bir peygamberdi. Onu yüce bir mekâna yükselttik"*. 21. Enbiya Suresi 85-86. Âyetlerde, *"İsmail, İdris, Zülkifl, hepsi sabredenlerendi"*. *"Hepsini rahmetimize soktuk. Onlar hak ve barış için çalışanlardandı"* şeklinde anılır.

3 Sabiilerde ayrıca Zincir, Madde ve Ruh tapınakları da vardı; bu üçü daire biçimindeydi. Satürn tapınağı altıgen; Jüpiter tapınağı üçgen; Mars tapınağı dikdörtgen; Güneş'inki kare; Merkür'ünki üçgen; Venüs'ünki dikdörtgen içinde bir üçgen; Ay tapınağı ise sckizgendi. Bu çeşitli biçimler, Sabiilerin hiç bir zaman açıklamadığı istiare ve gizemlere bağlıydı. Sibel Özbudun, *Hermes'den İdris'e Bir Dinsel Geleneğin Dönüşüm Dinamikleri*, Ankara, 2015, s.213; Mes'udi, *Les Pnrairies d'Or Texte et traduction française de Barbier de Meynard et Pavet de Courteille.* (Cilt IV), Paris; Imprimerie Imperiale. 1861, s.61.; Mes'udî, *Kitab'ül Mürc*, 1861, s.64-65.'de: "Harran'da, tapınağın kapısının üzerinde, Süryanî harfleriyle bir yazıt gördüm; Platon'dan alınmıştı ve Ukblin oğlu Mâlîk ve aynı tarikattan başkaları bana onu açıkladılar. '*Tanrı'yı tanıyan, O'ndan kuşkulanır*' diyormuş." *"İnsan göksel bir bitkidir. Gerçekte insan ters duran bir ağaca benzer, kökleri göğe dönmüştür, dallan toprağa dalar."* diyen de Platon'du.

Türk kültür ve medeniyeti denilince akla ilk gelen atlı kültür medeniyetimizdir. Türk milleti tarihin eski çağlarında hayvancılıkla geçindiği için, yerleşik düzene çok geç geçmiştir. Nerenin yaylasında ot bulursa atını oraya sürer, obasını oraya kurardı.

Göktürk, Uygur devletlerini kurduk. Bu arada İslâmiyetle tanıştık. Karahanlı Devletini kurduk. Büyük Selçuklularla, büyük Türkistan'â sığmadık, ilk yurdumuz Anadolu'ya geldik. 1046 tarihinde Erzurum'un Pasinler mevkiinde Seyyid Halil Gucudivânî Vakfı'nı kurduk. Bizans İmparatoru Romanos Diyogenes'i Muş Ovası'nda, Malazgirt'te, Sultan Alparslan karşıladı. Yapılan savaş sırasında Bizans ordusundaki paralı asker olan ve Türk dili konuşan Hıristiyan Peçenekler, Alparslan'ın tarafına geçerek, Bizans'ı yendi. Anadolu'ya ebediyyen ayak bastık.

Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu'da Moğol hâkimiyeti, Anadolu Beylikleri derken, 1299'da Osmanlı Devleti'ni kurduk. 1071'den 1299'a kadar geçen zamanda Anadolu'da yerleşik düzendeki, önce şehirlerin merkezinde, hamam ve ulu camileri, etrafına medreseleri, bedestenleri, arastaları, dûâ kubbeleri, kütüphane, dar'ül kurraları, imâretleri, kütüphaneleri yerleştirdik. Kuş köşkleri, çeşmeler, sebiller yaptık yerli ustalarla iş birliği halinde...

Osmanlı döneminde şehirleşmeye daha çok önem verdik, Balkanlar'a, Irak, Filistin'e, Mısır'a, Arabistan'a geçtik. Oraları da imâr ettikse de bu sefer Anadolu'nun imârını biraz yavaşlattık.

Osmanlı İmparatorluğu üç kıtaya yayıldı, Avrupa rahatsız oldu. Dört mevsimi bir arada bulabileceğimiz Anadolu'yu paylaşmak istedi. Yedi düvele karşı Çanakkale Zaferi'ni yaşadıksa da Almanlarla Birinci Dünya Harbini kaybettiğimizden, toprakларımız İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan tarafından işgal edildi. Doğu Anadolu'nun bir kısmı Rus işgali altındaydı. Gerçi onun büyük kısmını Kurtuluş Savaşı öncesi geri kazandık *(Bayram 2022: 14-19)*.

19 Mayıs 1919'da Samsun'da doğan güneş, büyük önder, Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Kurtuluş Savaşı'nı başlattı. 23 Nisan 1920'de Ankara Hükûmeti kuruldu. 29 Ekim 1923'de, 100. yılını idrak ettiğimiz Cumhuriyet Hükûmeti doğdu.

Tarih bakımından bu özet girişten sonra önce Avrupa'da sanat olaylarının gelişimine bakalım, daha sonrada Türk Sanatına...

Avrupa dünyası bilindiği gibi feodal derebeyliklerle yüzyıllarca idare edilmiştir. Hun Türkleri Kuzey Asya ve Avrupa kıtasından, bugünkü Macaristan dahil, İsveç'e kadar ilerlemiş, Odin kültüründen bir parça verirken, runik yazıları da yine Türklerden intikal etmiştir.

İtalya'da Etrüskler'in *(Ayda 1974; Bayram 2011: 208-226; Bayram 2008)* Anadolu'daki kuraklık sebebiyle M.Ö. 1500 yıllarında gittikleri ve Kuzey İtalya'da Turan Gölü gibi Türk isimlerine rastlamak mümkündür. Hun İmparatoru Attila Roma'ya kadar inmiştir. İskitler, Saklar Karadeniz'in kuzeyinde yıllarca at koşturmuşlardır.

Avrupa derebeylerinin ekmek kazanmak diye bir dertleri olmadığı için; hemen hemen hepsi, kendilerine bir hobi bulmuşlar, kimi atlar üzerinde yarışa kendini vermiş, kimi edebiyata takılmış, kimi resme, kimi sanata, kimi ise aşk peşinde koşmuştur.

Sokrat okulunun kapanmasıyla bir kısım ilim adamları Perslerle beraber İran'a gitmiş, bir kısmı da Göbeklitepe'nin bulunduğu Şanlı Urfa yakınındaki Harran'a, Sabilerin yanına gelerek, burada bir ekol kurmuşlar, Yunanca eserleri Arapçaya çevirmişlerdir. Daha sonra bu eserler Bağdat'ta kopyalanmış, oradan da Endülüs Emevi Devletine intikal etmişti. Endülüs Emevî Devleti'nin meşhur kütüphanesinde Latinceye çevrilerek, aydınlanma; Rönesans ve Reform hareketi doğmuştur. Oryantalisler, Doğu'ya yaptıkları çeşitli seyahatlerini abartılı bir şekilde anlatmışlar, bin bir gece masallarını Avrupa kıtasına sihirli bir şekilde lanse etmişlerdir. Seyahatten dönen oryantalistler, yanlarında bulabildikleri etnografik malzemeleri, hat-tezhip eserlerini ihtiva eden yazma kitaplar getirip, bulundukları şehirlerin Kral, Kont, Kontes, Derebeylerine hediye etmişlerdir. Onlar da bunları gelen ziyaretçilere övünerek göstererek, bir nevî koleksiyonerler olmuşlardır.

Bir yandan da Amerika'nın keşfinden itibaren, bu kıtadan gelen altın ve gümüş, işlerini daha çok rahatlatmış, serveti sanat eserlerine yatıran koleksiyonerler doğmuştur. XVII. asırda Londra'ya gelen her geminin bir yazma eser getirmesi şartı doğmuştur.

XVII. asırdan itibaren Osmanlı Devleti yabancı ülkelere elçiler göndermiş, elçiler de beraberlerinde o ülkelere hediyeler götürerek, idari kademede yüksek mevkide olanlara hediyeler vermeye başlamışlar, o ülkenin İstanbul'daki elçisi de Anadolu-Balkanlar-Orta-Doğu'da bulunan taşınır kültür varlıklarını toplamaya (Bayram 2022: 23-64) ve ülkelerine göndermeye başlamışlardır. Oryantalistlerin abartılı eserleri, Avrupa halkının da dikkatini Orta-Doğu'ya çevrilmesine sebep olmuş, mukaddes kitapları okuyanlar, eski antik şehirleri XIX. yüzyılın başından itibaren keşfetme çalışmışlar, önceleri kaçak, sonra Asar-ı Atika Nizamnamesi çıkınca resmi olarak kazı yapmaya başlamışlar, Anadolu ve Orta-Doğu soyulmaya başlanmıştır *(Koşay vd. 2013, V.I-V)*.

Doğu araştırmaları öncelikle İngiltere tarafından başlatılmış, onları Fransa, Almanya, İtalya ve

çok sonraları da Amerika izlemiştir. Lane, *Flaubert* veya *Renan* gibi meşhur isimler; yazdıkları eserlerde hiç çekinmeden giriştikleri çarptırma ve saptırmalarla yarattıkları sahte gerçekler, esefle söylemek gerekirse eserlerinin tamamını kapsayacak boyutlara ulaşmıştır *(W. Said 1988: 20-30)*.

Avrupa'da *"Societe Asiatique-Asya Derneği, Royal Asiatic Society-Kraliyet Asya Derneği, Deutcshe Morgenlandische Gesellschft-Alman Doğu Knowlodge-Hıristiyan Bilminin Geliştirilmesi Derneği-1698, Society for the Propagation of the Gospel in Foreignng Parts- İnanmayanlar Arasında İncil'i Yayma Derneği-1701, Baptist Missionary Society-1792, Church Missionary Society-1799, British and Foreing Bible Society–1804, American Oriental Society-Amerikan Doğu Derneği"* gibi kuruluşlar, XVII-XX. yüzyıllar arasında Orta Doğu üzerinde geniş araştırmalarda bulunmuşlardır.

Victor Hugo, *Les Orientales* adlı eserinde *(Victor Hugo: 615), "Doğu ister hayal ister düşünce olsun, şu sıralarda genel bir uğraşı oldu"* demektedir. Bu da Avrupa'nın Doğu'ya giderek yoğunlaşan seyahat arzularının ve Doğu ile ilgilenmelerinin bir moda olduğunu bize açıkça itirafıdır.

Alphonse de Lamartine, *Voyage en Orient* (Doğu'ya Seyahat) isimli eserinde:

"...İstanbul'da bir ihtilâl yahut arka arkaya gelecek parçalanmalar yüzünden bu imparatorluk dağıldığı takdirde, Avrupa Devletlerinden her biri, kongrenin uygun gördüğü biçimde (Osmanlı) İmparatorluğun bir parçasını himayeleri altına alacaklar. Himaye altına alınmış bu toprağın tarifi, sınırları, alanı, komşuları ile ilişkileri, güvenliği, dini bütünlüğü, gelenekleri ve çıkarları egemen devletin arzuları doğrultusunda yorumlanacak. Bu egemenlik kavramı Avrupa Hukukunun bir parçası olarak toprağın yahut kıyının bir bölümünü ele geçirerek buraya açık bir şehir yahut bir Avrupa kolonisi yahut ta bir ticaret limanı veya iskelesi haline getirme hakkı anlamını taşıyacak. Her devletin kendi himayesi altında yaşayan ülkeye uygulayacağı politika silahlı ve uygarlık aşılayıcı bir baskı aracı olmaktan öteye geçmeyecek. O ülkenin varlığı ve ulusal bütünlüğü böylece kendisinden daha üstün bir ulusun bayrağı altında garantiye alınacak" demektedir.

İtalyan Dışişleri Bakanı *Antonino di Sangiuliano* 16 Şubat 1913 tarihinde İstanbul Büyükelçisi'ne gönderdiği mektupta İtalyanların Türkiye hakkındaki hedeflerini *"Anadolu'ya nüfuz etmek için konsolosluklar ve okullar açmak, gemi seferleri düzenlemek, arkeoloji heyetleri göndermek, ekonomik girişimlerde bulunmak ve çeşitli imtiyazlar almak"* olarak belirtmektedir *(Çelebi 2007: 387-88)*.

Londra'daki Dilettanti Topluluğu, üç kişilik uzman bir heyetini Anadolu'yu incelemek, arkeolojik bilgi ve resimleri yayın yolu ile araştırmak üzere Anadolu'ya göndermiştir.17.05.1764 tarihinde resmî görevlendirme yazısı bunları doğrulamaktadır *(Kundakçı 2002: 1092-1093; Chandler 1817: VIII-XI; Chandler vd. 1769; Beaufort 1824; Fellows 1839; Fellows 1841; Fellows 1852; Hamilton 1842)*.

Arkeoloji kültürüne ilk ilgi XVIII. yüzyıl ortalarında *Herculaneum, Pompei Harabeleri*nde 1748 ve 1754 yıllarında ortaya çıkan malzemeyi inceleyen *J. J. Winckkelmann*ın araştırmalarıyla başlar *(Ceram 1982: 21-25). Louvre Sarayı*'nın 27.07.1793 tarihli kararname ile müze haline dönüştürülmesi ve Napolyon'un Mısır Seferi'nde yanına Oryantalistleri alarak yola çıkması ve Mısır Seferi sonucu bazı Mısır eserlerinin Paris'e getirilmesi, yarışı hızlandırmıştır *(Kundakçı: 1083-84; Ortaylı 1992: 126)*.

İngiltere'de Hukuk tahsili yapıp, Orta-Doğu'nun egzotik havasına kapılarak, Hindistan'da bulunan İngiliz şirketi Hind Kumpanyasına avukat olmak için yola çıkan, Ninive ve Babil harabelerini keşfeden, alaylı arkeolog, daha sonra İngiliz Büyükelçisi olan, Kıbrıs'ın elden çıkmasına maalesef yardımcı olan, Ayastefanos Antlaşması'nda Batıyı kayıran Henry Layard, Fransızca ve İtalyanca dillerini de iyi öğrenmiş olup, kendi derlemiş olduğu biyografisinde şöyle diyor:

"Binbirgece masallarına karşı duyduğum hayranlık hiçbir zaman bitmemiştir. Onları şimdi bile, çocukluğumda duyduğum zevk ile okuyabiliyorum. Bu masalların hayatım ve yönü üzerindeki etkisi büyüktür. Çünkü onların sayesinde beni doğuya yönelten seyahat ve macera aşkı, Ninive yıkıntılarının bulunmasına sebep olmuştur. Bu masallar Türkler, Araplar ve İranlılarla ilk karşılaştığım zaman gördüğüm âdet ve geleneklerin en gerçek ve renkli ve en ilginç bir tablosunu çizmektedir; fakat şimdi ise bütün bu özellikler, Avrupa medeniyeti ve tesirinin oralarda da yerleşmeye başlamasıyla süratle ortadan kalkmak üzeredir" (Kerat 1968: 2).

Henry Layard, 22 yaşındayken, 13.09.1839'da İstanbul'a geldiğinde, ilk defa gördüğü İstanbul hakkında:

"Şehir şimdiye kadar okumuş olduğum bütün tasvirlerden daha güzel. İnsan hayâlinde İstanbul kadar güzel bir şehir kurabilir. Burası Avrupa devletlerinden birisinin olsaydı, dünyanın en kuvvetli şehri olurdu. Türklerin elinde ise, dünyanın en manzaralı şehri olmuştur." *(Kerat 1968: 3)*.

Iraklı Şeyh *Abd-el-Rahman*, İngiliz arkeoloğu *Henry Layard*'a şöyle seslenir *(Ceram: 235)*:

"Babam da babamın babası da benden önce çadırlarını burada kurdular... On iki yüzyıldan beri mü'minler -Allah'a hamd olsun, yalnız onlar hakikî bilgeliğe sahiptirler- bu memlekette oturmuşlardır. Fakat içlerinden hiçbiri de onlardan öncekiler

de yeraltı sarayı diye bir şey duymamışlardı. Şimdi bak! Bir Frenk günlerce uzaklıktaki memleketlerinden geliyor, doğruca bu yere geliyor, eline bir değnek alıyor, bir çizgi şuraya, bir çizgi buraya çekiyor, 'İşte' diyor, 'saray bu', 'orası da kapı' diyor. Bize de ömrümüz boyunca ayaklarımızın altında, bizim haberimiz olmadan yatan şeyleri gösteriyor. Harika! Harika! Sen bunu kitaplardan mı, sihirle mi, yoksa Peygamberlerinizden mi öğrendin? Söyle ey Bey! Bilgeliğin sırlarını bana!"

Avrupalıların binlerce kilometrelik yoldan gelip Osmanlı ülkesinde adeta ellerini koymuş gibi eserleri bulup çıkarmaları ve memleketlerine götürme istekleri çok manidardır. Acaba mukaddes kitaplarda yazılı olan bilgilerden mi yola çıkmaktadırlar, yoksa eski yazılı kaynaklardan mı yararlanmaktadırlar? Genç nesiller, arkeoloji ve sanat tarihi öğrencileri iyi bilmeli ki; elbette çok okumak, okuduğunu anlamak... Arkeoloji ve Sanat tarihi bir aşk mesleğidir. Para kazandırmaz, harcatır, şöhret kazandırır...

İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi *Sir Stradford Canning*, 30.01.1846 tarihinde eşine yazdığı mektupta şöyle diyordu *(Kundakçı: 1086)*:

"... Bodrum mermerleri yüzünden çıkan güçlükleri sonunda alt ettim. Yunan Sanatının en üstün çağında en iyi heykeltıraşların elinden çıkma, Herodotos'un sözünü ettiği, paha biçilmez değerde on üç mermer blok. Ya kırılıverirse? Hayırlısı ile İngiltere'ye bir ulaşsalar! Ya yolda kırılıverirse diye ödüm kopuyor. Düşün bir kere, bütün masraflar bendendi. Sonra Sultan bütün masrafları son meteliğe kadar ödeyeceğini söylemez mi! Hiç şaşma, Benim Artemisia Londra'ya ulaşınca, yeni hububat kanunları filan hep unutulacak, herkes onlardan bahse başlayacak. Üç yıldır hep bu günleri görmek için didindim... Layard Mezopotamya'da gayet önemli şeyler buluyor... Fransızlar kıskançlıktan çıldıracaklar..."

Batı dünyasında kurulan ilk müzeler; İngiltere'de Oxford Üniversitesi'ne bağlı bir bölüm olarak 1683'de Ashmoleon Müzesi *(Çal 1990: 42)*; 1750 yılında Paris'te Luxemburg *(Şapolyo 1936: 20-27)*; 1759'da İngiltere'de British Museum; 1773'de Amerika'da Charleston; 1785'de Philadelphia; 1790'da New York; 1793'de Fransa'da Louvre; 1819'da İspanya-Madrid'de Parado Müzesi olmuştur.

1736'da ticari işleri için İran'a giden Jean Otter, Geç Hitit Çağı'na ait İvriz kabartmasını keşfetmiştir *(Lloyd 1995: 11)*.

1799-1803 yıllarında İngiltere'nin İstanbul elçisi olarak görev yapan VII. Elgin Kontu *Thomas Bruce*, Mimar *Thomas Harison* ile Parthenon'un birkaç metopunu İngiltere'ye götürmek üzere *Sultan II. Mahmud*'dan izin almıştır.

1780 yıllarında Fransa'nın Atina Konsolosu, *Comte de Choiseul-Gouffier* Yunanistan ve Adalardan pek çok eseri Fransa'ya götürmüştür.

1780'de Papa'nın emri ile Irak'a giden Fransız rahip *Pierre Joseph de Beauchamp* da Irak'tan eski eser toplamıştır.

Şekil 1 Müze-i Humayun'un ilk kuruluş yeri olan Aya İrini'den bir görünüş

Osmanlı Devleti'nde ise ilk müze fikri Haydarpaşa Hastanesi doktorlarından Abdullah Bey'in teklifi ile (Türk Müzeciliğinin babası sayılan Osman Hamdi Bey'in babası, o tarihlerde Bayındırlık ve Ticaret Nazırı olup) İstanbul Dar'ül-Fünun (İstanbul Üniversitesi) bünyesinde iki odada kurulması için 30.10.1866 tarihinde bir teklif yapılır, Padişah onayından 26.03.1866'de çıkar, 04.07.1866'da Meclis-i Vâlâ'da da kabul edilirse de bir türlü fiiliyata geçemez, gerçekleşemez *(Bayram 2015: 49-51)*.

Osmanlı Devleti'nde eski eser toplama işi, bilindiği gibi Rodoslu *Hafız Ahmed Ağa*'nın oğlu *Fethi Ahmed Paşa* (1801-1857) veya diğer bir deyişle Ahmed Fethi Paşa tarafından ortaya konmuş, ilk çekirdek de onun emri ile atılmıştır. Fethi Ahmed Paşa 1830'da Tümgeneral (Ferik), 1833'de Moskova, 1834-36'da Viyana Büyükelçiliği, daha sonraları Valilik, 1837-1839 Paris Elçiliği, Ticaret Nazırlığı, Meclis-i Vâlâ Reisliği (bugünkü Danıştay Başkanlığı), Harbiye Nazırlığı, 1843-1858'e vefat edinceye kadar Tophane Müşirliği (Mareşal) yapmıştır. Beykoz Cam Fabrikası'nın yönetimini üstlenerek, Çeşm-i Bülbül'ün gelişmesi ve yaygınlaştırılmasını sağlamıştır.

Servet-i Fünün Dergisi'ndeki bir yazıya göre, Türk Müzeciliğinin temelleri şu şekilde atılmıştır. *Sultan Abdülmecid* Yalova'ya yaptığı bir gezi esnasında yerde bazı yaldızlı taşlar görür ve bunların ne olduğunu sorar, taşlarda *Kral Constantin*'in adının yazıldığı söylenince, *"Böyle hükümdarın adı yazılı şeylerin yerde yatması doğru değildir"*, diyerek taşları toplatıp İstanbul'a gönderir. Eserler İstanbul Sultanahmet'te Aya İrini Kilisesi'ne depo halinde konur. Daha sonra eski silâhlar burada toplanır. Cebehane olarak kullanılır. 1868 tarihinde *Müze-i Humayun* adını alır.

Müze-î Hümâyun-Müze-î Osmanî

15 Şevval 1285 H. (19 Ocak 1869 M.)'de Maarif Nezareti'ne gönderilen bir Sadaret (Başbakanlık) tezkeresinden anlaşıldığına göre, devlet adına yapılacak kazılardan elde edilecek eserlerle umumî bir müze kurulması fikri ilk defa 1868 yılında Saffet Paşa'nın Sadrazamlığı sırasında ortaya atılmıştır. Yeni müze, bulunacak eski eserlerle Cebehanedekilerin de katılması suretiyle yine Aya İrini Kilisesi'nde kurulacaktı. Tezkerede ayrıca, etraflı bir tüzük hazırlanıp, Sadrazamlığa gönderilmesi kaydı da vardı. Yeni müzenin kurulması için Maarif Nezareti bütçesine her yıl 200 bin kuruş eklenmesine de karar verilmişti. 1957'de rahmetli olan Kâmil Su, bu hareketin Tanzimat Devri'ne rastladığına işaret ettikten sonra aynen şunları kaydeder:

"Plastik sanat örneklerinin henüz put telâkki edildiği, Müslüman evine sokulmadığı bir devirde, müze kurma işinin ne derece tehlikeli bir hareket, cesurca ortaya atılmış bir fikir olduğu meydandadır. Teşebbüs, tehlikesine rağmen benimsenmiş, Fethi Ahmed Paşa[4] tarafından meydana getirilen kuruluş, 1868 tarihinden itibaren Müze-i Hümayun diye adlandırılmıştır."(Su: 8).

Saffet Paşa'nın Maarif Nazırlığı zamanında Müze-i Hümâyun Müdürlüğü'ne aylık 2.500 kuruş

Şekil 2 Aya İrini Müzesi'nin içi, Cebehane-1880 (Imagges, D'Empire, Pierre de Gigort Collection)

Şekil 3 Müze-i Humayun'un Aya İrini'de kurularak, Cebehane ismini veren meşhur Tophane Müşiri Fethi Ahmed Paşa'nın II. Mahmud Türbesi Haziresi'nin caddeye bakan ilk pencere önündeki mezarı. Mezar üstünde demirden bir top güllesi var. Dünyayı temsil ediyor. Lahit sandukasının yan tarafların da biyografisi yazılı en uzun kitabeli mezarlardan biridir (Foto: Necdet İşli)

4 Fethi Ahmed Paşa'nın babası Rodosludur. Rodos'ta Fethi Ahmed Paşa'nın 1060 civarında yazma Vakıf kitapları ve Kütüphanesi vardır. Mülhak vakıf olarak halen idare edilmektedir. Üsküdar'da bugün de Belediyece dinlenme mekânı olarak kullanılan Korusu bulunmaktadır. Sultan Abdulmecid'in kız kardeşi Atiye Sultan ile evlenmiştir. Dolayısıyla damad olarak da anılır. Düğününe gelen şeyh, müderris, imam ve diğerlerine verilmek üzere 293.350 kuruşluk 1224 parça çıkın hazırlanmış, 294.483 kuruş düğünde dağıtıldığı kayıtlıdır. Tophane Müşirliği görevinde bulunmuştur. (Bkz. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980, s.134-135)

Şekil 4 Türkiye müzelerinin kuruluşunun 100. Yıldönümü hatırasına 1946 yılında hazırlanan Fethi Ahmed Paşa madalyonunun ön ve altta arka yüzü (8 cm. çapındaki bronz madalyon, Topkapı Sarayı Müzesi'nden emekli babasından kalan rahmetli, Emekli Suv. Yzb. Hurşit Güneşli-1938 Harp Okulu çıkışlı-tarafından Sadi Bayram'a" Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti çağlarında Türk Kazı Tarihi" çalışmaları dolayısıyla armağan edilmiştir)

maaşla Galatasaray Lisesi öğretmenlerinden İngiliz *Edward Goold*, 8 Temmuz 1869'da getirilmiştir. Fazla yetkili olmayan bu zat müzenin özet halinde 10 sayfalık Fransızca bir katalogunu hazırlamış, 1871 yılında taş basma olarak yayınlamıştır. Edward Goold zamanında eser sayısı 167'dir.[5]

Sadrazam Mahmud Nedim Paşa, 1871 yılında Müze Müdürlüğü'nü lağvetmiştir. Bunun üzerine Goold görevinden uzaklaştırılmış, dolayısıyla bu hizmeti 1869-1871 tarihleri arasında 2,5 yıl sürmüştür. Eserlerin muhafazası ve değerlendirilmesi kaydıyla Avusturya Sefiri *Prokeş Osten*'in ısrarı üzerine ressam ve aynı zamanda *Loid Triestino* şirketinin ajansı *Terenzio* adlı kişi iki bin beş yüz kuruş maaşla 2 Kasım 1871 tarihinde atanmış ise de görevi ancak 1,5 yıl sürmüştür. 1872 yılında Alman *Dr. Philip Anton Déthier* göreve getirilmiş, yardımcılığına, Ressam *Limonciyan*, sekreterliğe *Ch. Vollers* getirilmiştir.

1873 yılında Viyana'da yapılan ve Osmanlı Devleti'nin de iştirak ettiği *"Viyana Dünya Sergisi"*ne babası Vezir Edhem Paşa ile birlikte katılan genç Osman Hamdi, ileride XIX. asrın sonunda, Türk Müzeciliğinin babası olacaktır.

1873'de Müze, Fatih Sultan Mehmed tarafından 1472 yılında yaptırılan Çinili Köşk'e taşınmıştır. 1875'de Philip Anton Déthier Müze Müdürlüğü zamanında *Mimar Montrono* adlı bir mimar, Çinili Köşk'ün tadilatında giriş kapısını değiştirmiş, bazı niş ve ocakları kapatmış, çinilerin bir kısmı ile sırlı tuğlaları badana ve daha sonra sıva ile kapatmış, eyvanlar kaldırılmış, kubbe yerine kötü bir çatı ile üst örtü yapılmış, çatı zamanla akmış, onarım yaparken eski esere ciddi zararlar vermiştir.[6]

Müze elemanları, mecburen hep yabancı "dil" bilen elemanlardan teşekkül ettiriliyordu. Literatür zaten Batı dillerine aitti. Bu sebeple yerli müze mensubu yetiştirmek amacıyla 10.07.1874 tarihinde *"Müze Mektebi"* açılması ve Fransızca tedrisat yapan Galatasaray Sultanisi mezunlarından 12 öğrenci alınıp, yetiştirilmesi için padişahtan 10.07.1876'da irade çıkmış, ancak gerçekleştirilememiştir. 68 yaşındaki Philip Anton Déthier hastalandığı zaman Matbaalar Müdürü Artin Efendi, Yüksek Mektepler Müdürü Aristokli müdür vekili olarak hizmet etmişlerdir. Déthier'in 1881'de vefatına kadar Müze Müdürlüğü görevine devam etmiştir *(Koşay, "Osmanlı İmparatorluğu...": 17-21)*.

Osman Hamdi Bey *(Cezar 1971)*, Viyana'da hukuk okumuş, Paris'te resim atölyelerinde resim tahsili yapmıştır. Babası Edhem Paşa *(Bayram 2018: 30-33)* Avusturya'da okumuş, madenler üzerine çalışmış, vezirlik ve Sadrazamlık yaptığı için de Osman Hamdi yurt dışında bohem hayatı yaşamış, Padişahtan yüksek tahsil için burs almıştır. Dolayısıyla ülkeye döndüğünde Hariciye Nezareti'nde Protokol Müdürlüğü ile Tercüme işlerinde görev almış, kordiplomatik ile yakın iş birliği olduğu için, Belediye'deki görevden alınarak, 04.09.1881 tarihinde Müze Müdürlüğüne atanmış, yurt dışı müzeler ile yabancı kazı heyetleriyle, Fransızca-Almanca bildiği için, irtibat kurmada zorluk çekmemiştir. Fransa'da oryantalist resim tahsil ettiği için bu mesleği sevmiş, mesleğinde zirveye ulaşmıştır., Müzenin kataloglarını yurt dışından getirttiği uzman elemanlara yaptırmıştır. Osmanlı maliyesinin en zayıf olduğu, borç aldığı devrede, Sultan II. Abdulhâmid ile yakınlığı sebebiyle de araştırmalar neticesi bulduğu eserleri teşhir edebileceği modern, yeni bir bina inşa ettirmeyi başarmıştır.

13.06.1891'de alt ve üst kat, toplam 1800 m^2 alan üzerine kurulan merkez bina 730.604 kuruşa mal olmuş, ikinci ek bina 01.09.1904'de başlamış ve 1907'de tamamlanmış olup, o da 1750 m^2'dir. Toplam, 20.000 liraya mal olmuştur.

27.07.1895 tarihli yazıda; İstanbul Sultanahmed Meydanı'nda bulunan tunç yılanın Müze-i Hümâyun'a nakli, Şûra-i Devletten verilecek karara göre hareket edilmesi, Müze-i Hümayun'da bulunan bütün eski eser ve sikkelerin envanteri için çeşitlerine göre ayrı ayrı cetvelli ve her sahifesi numaralı defterlerin (envanter defteri) gönderilmesi, ayrıca müze kataloglarının basılı olması gerekeceğinden bir nüshasının gönderilmesi, henüz tamamlanmamış katalog varsa onların da ne zaman basılacağının bildirilmesi Maarif Nezareti tarafından talep edilmektedir *(COA.BEO.662/49496)*.

5 Déthier zamanında eser sayısı 650'ye ulaşacaktır.

6 Tahsin Öz'ün Hâmit Zübeyr Koşay'a gönderdiği 7 sahifelik daktilo "Topkapı Sarayı Müzesi" adlı notlardan, s.7

Şekil 5 1478'de Fatih Sultan Mehmed zamanında inşaasına başlanan ve Sultan Abdülmecid'e kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün sırlarını sinesinde barındıran İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi

28.09.1895 tarihli yazıda ise Sultanahmed Meydanı'nda bulunan Yılanlı Sütunun mahallinden kaldırılarak Müze-i Hümâyun'a naklinin uygun olmayacağı, Müze Müdürlüğünden bildirilmektedir *(COA.BEO.687/51457)*. Bu da eserlerin yerinde teşhirinin önemini göstermektedir.

Türk Müzeciliğinin babası sayılan Osman Hamdi Bey, yurt dışında bulunduğu sırada müzeleri de gezdiği için bilgi ve görgüsü artmış, Müze-i Humâyun'u belli bir seviyeye getirmiştir. Daha sonrada yeni müze binası inşasıyla Asar-ı Atîka Müzesi, Osmanlı müzecilik tarihindeki mümtaz yerini almıştır. Osman Hamdi Bey, *"Sanayiî Nefis Mektebi'ni, Medresetül- Hattati'ni"* kurmuş, eğitime önem vermiş, ressamlığı ile de Türk resim sanatında mümtaz yerini almıştır.

Konya Müzesi, 13.02.1899; Sivas Müzesi, 08.02.1900; Bursa Müzesi, 09.02.1904; Çanakkale Müzesi, 15.07.1911; Halep Müzesi, 07.03.1912; Musul Müzesi, 18.02.1914; Adana Müzesi, 04.03.1914; Kudüs Müzesi'nin de 09.12.1915'de kuruluş çalışmalarına başlanmıştır.

Fransızca ve Rumca bilen Theodor Makridi *(Bayram 2021: 109-128)*, gerek Osman Hamdi Bey zamanında gerekse Halil Edhem Bey zamanında Müze-i Humayun kazılarına, yabancı kazılarına komiser olarak katılmış, emekli olduktan sonra Ankara ve Cumhuriyet Hükümetleri'nde çalışmış, Bakanlar Kurulu kararı çıkarmış, çok uzun müddet müzelerimize hizmet etmiş, Atina Benaki Tekstil Müzesi'ni kurmuş bir vatandaşımız olduğu için bu satırlarda kendisine bir vefa borcu olmak üzere yer vermek istedik.[7] Hastalığının son zamanlarında Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in tedavisine

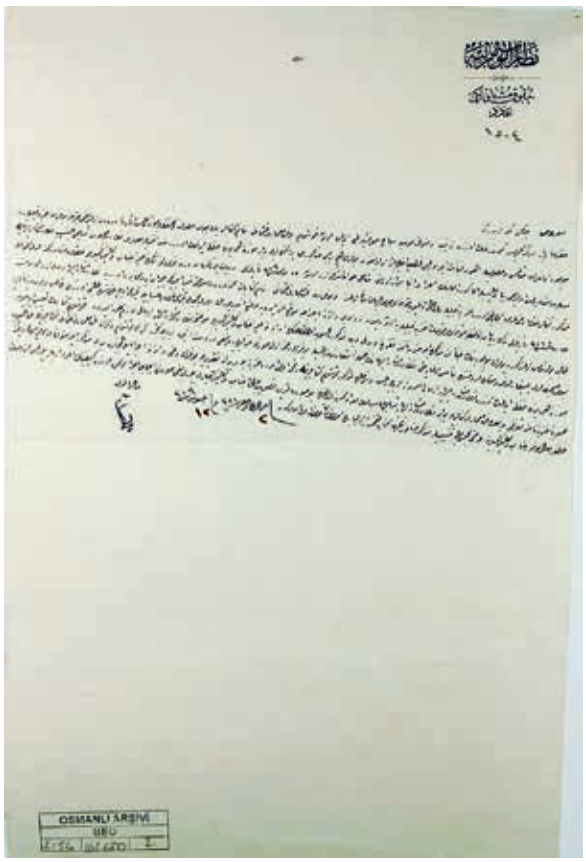

Şekil 6 Viyana Umumi Sergisi'ne gönderilmek üzere Mösyö Sabah tarafından tab edilmiş olan kostüm ve "Fenn-i Mimari-i Osmani" adlı kitap pek çok külfetle vücuda getirildiğinden tekarrür eden fiat ve esere takdir edilecek bedel ile mumaileyhin deyinine mahsuben Hazine namına alınarak Müze-i Hümayun'da hıfz edilmek üzere Maarif Nezareti'ne teslimine ait 8 Cemaziyelâhir 1321 H./ 01.09.1903 tarihli belge (COA. BEO.2156/161680)

Şekil 7 İstanbul Cağaloğlu'nda bulunan ve bugün de okul olarak kullanılan eski Sanayi-i Nefise Mektebi.için 07.02.1882'de izin alınmış, 150.000 kuruş harcanarak, Osman Hamdi Bey sayesinde Vallaury nezaretinde Philppe Bello tarafından bu bina yapılmıştır

7 Sadi Bayram, *Tahsin Öz'ün Hâmit Zübeyr Koşay'a Mektuplar*, Ankara 2020 (Basılmamış eser. s. 108-19).
Tahsin Öz'ün 23.12.1940 tarihli mektubuna göre; Makridi Bey vefatından iki ay evvel Bakırköy (Makrıköy) tarihini Fransızca olarak yazmaya başlar ve yanda, Türk Tarih Kurumu'nda 2013'de yayımlanan "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Çağlarında Türk Kazı Tarihi" konulu kitapta beraber çalıştığımız rahmetli aziz dostumuz, Zarif Orgun da Fransızcadan Türkçeye tercüme etmeye başlar. Ancak ömrü tamamlamaya vefa etmez. (Theodor Makridi, 1872- İstanbul-Bakırköy, 20.12.1940)

yardımcı olmak istemişse de 20.12.1940'da, İkinci Dünya Savaşı'nın kıtlık yıllarına ebediyete intikal etmiştir.

Müze-i Humayun veya diğer adıyla Müze-i Osmanî Müdürü Osman Hamdi Bey 1910'da vefat edince, yerine, Müdür Yardımcısı olan kardeşi Halil Edhem Bey geçmiştir. 1917'de Topkapı Sarayı'nın muhafazasına ait bir nizam-nâme yayımlayarak, Topkapı Sarayı Müze sorumluluğuna girmiştir.

Müze-i Humayun tarafından 19.04.1912 tarihli yazı ile; Konya ve Karaman'da bulunan mukaddes İslâmî binaların ve diğer eski eserlerin tahribine engel olunması ve en iyi şekilde muhafazası ve ayrıca Konya Alâeddin Tepesi'ne bina yapılmasına izin verilmemesi emredilmiştir *(COA.DH.İD. 129-2/1)*.

Maarif Nezaretince 13.11.1912 tarihli yazı ile; Müze-i Hümâyun'un saray kapısı üzerinde bulunan çininin iki şahıs tarafından çalındığı, Müze-i Hümâyunu'nun geceli-gündüzlü muhafazası için gereğinin yapılması istenmiştir *(COA. DH.İD.159-1/22)*.

27.05.1914 tarihli yazıda; kendisine gerekli kolaylığın gösterilmesi emredilen İsviçreli Oryantalist Van Berchem'in Küdüs'deki Mescid-i Aksa ve Sahratullah Camii ve diğer binaların fotoğraflarını çektiği, kağıt istampajlarını aldığı ve Kudüs'ten ayrıldığı belirtilmektedir *(COA: DH.İD. 28-2/36)*. Bilindiği gibi Van Berchem ömrü boyunca topladığı bütün arşivini Van Berchem Vakfı adıyla vakfetmiş olup, günümüzde de Orta_Doğu ile ilgilenenlere burslar vermekte, araştırmaları desteklemektedir. Büyük bir fotoğraf arşivi vardır.

Rus Âsar-ı Âtika Mektebi Müdürü Th. Ospensky, 1909 Sonbaharında Sadr-ı Âzam ve Evkâf Nazırı Paşalar ile beraber yaptığı hoş sohbet görüşmede İmrahor Camii'nin Bizans eseri üzerine yapıldığı belirtilerek, camide teknik inceleme yapmak istemiş ve isteği sohbet çerçevesinde Nazırlar tarafından uygun görülmüştür. Yapılan incelemede Bizans mozaikleri bulunmuş bu sebeple de altı ay müddetle hafriyat ve restorasyon için, 23.03.1910 tarihinde dilekçe ile müsaade talep etmiştir. 30.03.1910 tarihinde Müze-i Hümâyun tarafından Maarif Nezareti'ne gönderilen yazıda, durum özetlenir ve mozaiklerin nakli için Evkâf Nezareti'ne yazı yazıldığı, hafriyat yapılırsa döşeme altından daha fazla eski eser çıkacağı, mozaik döşemenin onarım ve islâhını Th. Ospensky'nin deruhte ettiği bildirilir. Nezaret-i Evkâf-ı Hümâyun İnşaat ve Tamirat Kalemi'nden çıkan, Evkâf Nazır Muavini tarafından imzalanan 01.06.1911 tarih ve 20569/145 sayılı yazıda, Müze-i Hümâyun Müdüriyetine hitaben, 06.05.1911 tarih ve 3662 Umum ve 205 Hususi numaralı yazıya verilen cevapta; şimdilik kazının münasip olmayacağı belirtilir. Müze tarafından yazının arkasına düşülen

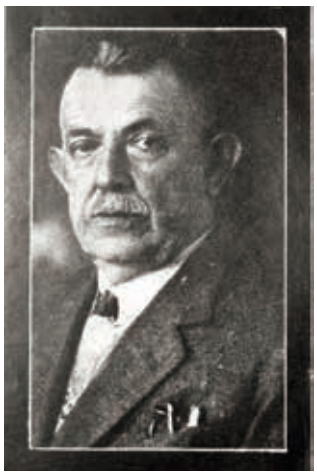

Şekil 8 Makridi Bey

04.06.1911 tarihli notta, Fransızca bir mektup yazılması lâzımdır, ibaresi bulunmaktadır.

03.04.1910 tarihli Yeni Gazete'nin 576 sayılı nüshasında bir haberle; İstanbul-Yedikule-Emirahur (İmrahor) İlyas Bey Camii yanında Rus Âsar-ı Âtika Cemiyeti'nin hafriyatı tatil edilmişken, matbaaya yapılan ihbarda kazının yeniden başlandığı bildirilmiş ve Nezaret, Gazete tarafından uyarılmıştır. Maarif Nezareti'nden adı geçen Yeni Gazete'ye gönderilen 06.04.1910 tarihli derkenar notunda; Bab-ı Âli ve Evkâf Nezareti'nden idarenin bilgisi dışında evvelce verilen şifahi müsaade üzerine hafriyat yapılmış, Âsar-ı Âtika Nizamnamesine aykırı devam

Şekil 9 Kudüs, Kanuni Sultan Süleyman Surları ve Şam Kapısı, 2016

Şekil 10 Kudüs, Kubbet'ü-Sahra Camii, 2016

eden hafriyat hakkında Evkâf Nezareti'nden bilgi istenmiş ve akabinde hafriyat durdurulmuş, bundan sonra da hafriyata devam edilmediği tespit edilmiştir, denmektedir.

Büyük edebiyatçı, Musul Valisi Süleyman Nazif, 31.12.1913 tarihinde Müze-i Hümâyun'a gönderdiği yazıda; 40-50 sene evvel Ninova Harabesi ile Koyuncuk hafriyatında bulunup kaçırılan ve British Museum'a verilen eski eserler hakkında Avrupa eski eser âlimlerinin bu işin ahlâken doğru olup olmadığı yönünde karasız olduklarını vurgulayarak, her gün bilvasıta ile eski eserlerin aşırıldığının gümrüklerde arada sırada yakalanan eski eser sandıklarından anlaşıldığını üzülerek belirtmekte ve eski eserlerin kaçırılmasını önleyecek tedbirlerin alınmasını Başkentten talep eder.

Süleyman Nazif'in, aradan 7-8 ay gibi bir zaman geçtikten sonra, 14.07.1914 tarihli Müze-i Hümâyun'a millî duygularını, düşüncelerini içtenlikle yansıttığı ve Osmanlı hükümetinin son dönemde içinde bulunduğu güçsüzlüğü ve değer yargılarını eleştiren mektubunun tarihî bir belge olarak kültür tarihimizde yerini alacağı kanaatindeyiz. Belirtmek gerekir ki Osmanlı hükümetinin son dönemlerde yetiştirdiği ender kişilerden biri olan Süleyman Nazif'in görev anlayışının bu yazıları yazmasına cesaret verdiği şüphesizdir.

Süleyman Nazif bu mektubunda, eski eserler üzerine uğraşan kişilerin belâdan başka bir şey üretmediklerini, ellerinden geldiğince ve müsaade edilen nispette mesailerini kendi lehlerine kullandıklarını, hatta bu nedenle Avrupa ve bilhassa son senelerde Almanya'dan gelen antikacıların gaspının önlenemediğini ifade etmekte, İngilizlerle Fransızların Ninova ve Horsabad'daki yağmaların, Osmanlı insanlarını ne kadar üzüntüye gark ettiği ortada olduğu halde Almanların da son on sene zarfında aynı yolu tercih ederek Asur şehirlerinin 40-50 asır süredir saklamış olduğu kıymetli eserleri yağmalayıp yurt dışına kaçırdıklarını belirterek, Musul'a her hafta Konsolosluk delâleti ile asıl niyetlerini gizleyerek, manzara resmi alacaklarını beyanla ziyarete gelen bir veya birkaç Almanın esas amaçlarının eski eserleri çalmak ve yerlerini belirlemek maksadını güttüklerini, bu konuda gerekli tedbirlerin alınmasını talep etmektedir.

Süleyman Nazif'in bu yazısına karşılık Müze-i Hümâyun müspet bir cevap vermediği gibi, olmadık bir cevapla konuyu geçiştirmiş, sorumluluğu vilâyete yüklemek suretiyle de işin içinden çıkmaya çalışmıştır ki, bu da Osmanlının son dönem içinde bulunduğu fevkalâde sıkıntılı durumu yansıtmaktadır.

Anadolu'nun çeşitli eyaletlerinde, bilhassa Selçuklu devri eserlerinin bol bulunduğu şehirlerimizdeki halı, rahle, çini, levha gibi teberrukât eşyası bulunan cami, medrese ve türbelerdeki hırsızlık artığında, mahalli polis ile birlikte konu Maarif Nezareti Müze-i Humayın ve Evkâf Nezaretlerini ilgilendirmektedir. Millî kültür varlıklarımız olan eski eserleri korumak, gelecek nesillere ulaştırmak görevi Müze-i Humayunu olduğu gibi halkın mukaddes mahallere vakfettiği, çalınan vakıf menşeli teberrûkât eşyalarını da yerinde korumak ve kollamak Evkâf Nezareti'nin bir görevidir.

Türk Müzeciliğinin babası sayılan Osman Hamdi Bey'in düşlediği ve Çinili Köşkü tahsis ettiği İslâm Eserleri Müzesi, O hayattayken gerçekleşmemiştir. Osman Hamdi Bey'in kardeşi ve Müdür Yardımcısı olan Halil Edhem Bey bu arzuyu gerçekleştirmek ister. Müze-i Humayun'un 05.04.1910 tarihli yazısına istinaden; Maarif Nazırı Emrullah Efendi, 07.05.1910 tarih ve 358/608 numaralı onayla İslâmi eski eserlerin korunması ve muhafazası konusunda Meclis-i Maarif Âzasından Şâkir Efendi ile Evkâf-ı Humayun Nezareti'nden Nazır Yardımcısı Cemil Bey'den teşekkül eden bir komisyon kurmuş, ancak bir netice elde edilememiştir. Evkaf Nazırı adına Müsteşar Hakkı Bey, Bursa'daki sultan türbelerinden toplanan tarihî değere haiz dört sandık eserin *"Evkâf-ı İslâmiye Müzesi'ne nakloluncaya kadar"* eserlerin Müze-i Humayun'da uygun bir yerde saklanması talep edilmiştir.

Evkâf-ı İslâmiye Müzesi İdare Heyeti; Şûra-i Devlet Üyeliğinden emekli, İdare heyeti başkanlığına Keçecizâde Reşat Fuad Bey, Sabık Şehiremini ve İstanbul Meb'usu İsmet Bey, Divân-ı Muhasebat İkinci başkanı Sakızlı Ermenak, Vilâyet-i Mümtaze ve Muhtura Kalemi Müdürü İbnü'l- Emin Mahmud Kemal (İnal), Maarif Nezareti Te'lif ve Tercüme Dairesi Üyesi Mehmet Ziya, Müze Müdürü Ahmet Hakkı, Adliye Nezareti Teftiş Heyeti Başkanı Ali Baş Hempa Bey'den teşekkül ettirilmiştir. Görüldüğü üzere Heyet yüksek bürokrasiden oluşmuştur. Bu da konuya verilen ehemmiyetini göstermektedir *(Koşay: 312-335)*.

Evkâf-ı İslâmiye Müzesi Müdürlüğüne öncelikle Celâl Es'at (Arseven) teklif edilir, ancak Celâl Bey kabul etmez; Müze-i Humayun, Ahmet Tevhid Bey'i teklif eder, kabul edilmez. Evkâf Nezareti 28.02.1912 tarihinde Sanayiî Nefise Mektebi mezunu Evkâf Nezareti Fen Heyeti'nde Nihad Bey uygun bulunur. Müşavere Heyeti 25.09.1912 tarihinde teklifi tasdik eder. Müze-i Humayun Müdürü Halil Edhem Bey, 05.10.1912 tarihli nazik bir mektupta *"Gerekli evsâfa haiz bir zat-ı madem ki seçtiniz, Müşavere Heyeti de mazbata ile teklifinizi uygun gördü, benin aciz mütalâama hacet görülmemiştir"* diye yazmıştır. Müze, Süleymaniye İmâretinde *"Evkâf Müzesi"* adıyla a 27.04.1914 tarihinde açılmış, daha sonra *"Türk- İslâm Eserleri Müzesi"* adıyla Maarif

Şekil 11 Ankara Kalesi'nde iki odada Ankara'nın ilk müzesi kurulmuştur (Koray Özalp, Fotoğraf Arşivi'nden)

Şekil 12 Ankara Hacı Bayram Camiî avlusuna konulan arkeolojik taş eserler (Altta ve üstte; Seyfi Başkan Hacı Bayram Camii, 2020, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden)

Şekil 13 Ankara'da yeni bir müze inşa edilinceye kadar kıymetli eşyanın Mimar Sinan'ın plânlarını yaptığı, Ankara Ulucanlar semtindeki Cenabî Ahmed Paşa Camiî'nde muhafaza edilmesi, masrafının Maliyece karşılanmasına ait 18.01.1925 tarih ve 1413 Sayılı T.C. Bakanlar Kurulu Kararnamesi (CCA.030. 10.01.01.08.02.70.3)

Nezareti'ne devredilmiş, 1980'lı yıllarda İbrahim Paşa Sarayı'na nakledilmiştir.

Çanakkale Muharebelerinde Avrupa devletlerinin donanmasına meydan okuyup, savaşı kazanmamıza rağmen, Birinci Cihan Savaşı sonucu müttefikimiz olan Almanların yenilmesi sonucu Osmanlı devleti de yenilmiş sayılarak toprakları İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanistan tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. 19 Mayıs 1919'da Kurtuluş Savaşı'nın fişeği atılmış, yapılan kongrelerden sonra 23 Nisan 1920'de Ankara Hükümeti kurulmuştur.

Bu arada Müzeye bağlı Topkapı Sarayı'nda bulunan, hazineye ait önemli olup taşınmaya müsait eski eserler, deniz yolu ile İzmit'e, oradan trenle Konya ve Ankara'ya Meclis olarak kullanılan eski İttihat ve Terakki Kulübü'nün bodrumlarına taşınarak, güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

İstanbul'un işgali sırasında bile Müze-i Humayun Müdürü Halil Edhem Bey, işgal kuvvetlerinin yaptığı kaçak kazılara engel olmuş, çıkan eserleri müzeye almıştır.

Ankara Hükümeti sırasında da eski eserlerimiz üzerinde durulmuş, müzelik eserler, Cenab-i Ahmet Paşa Camii, Karacabey İmaret Camii, Kurşunlu Camii ve Hacıbayram Camii avlusunda muhafaza altına alınmaya gayret edilmiş, müze yapılacak yer aranmaya da başlanmıştır.

Ankara'da yeni bir müze inşa edilinceye kadar kıymetli eşyanın Mimar Sinan'ın plânlarını yaptığı, Ankara Ulucanlar semtindeki Cenabî Ahmed Paşa Camiî"nde muhafaza edilmesi, masrafının maliyece karşılanmasına ait 18.01.1925 tarih ve 1413 Sayılı T.C. Bakanlar Kurulu Kararı'dır. Millî Mücadele sırasında Topkapı Sarayı'ndan gelen el yazması, minyatürlü nadide hat eserleri 03.06.1925 tarihindeki

Şekil 14 Cenabî Ahmed Paşa Camii

Şekil 15 Cumhuriyet'in ilk yıllarında, 1925 yılında, Ankara'da yeni bir müze açılıncaya kadar, derlenen kıymetli eserlerin bir kısmı da Kurşunlu Camii'nde muhafaza edilmiştir

Bakanlar Kurulu Kararıyla eserler Topkapı Sarayına iade edilmiştir.

29 Ekim 1923'de Cumhuriyetin kurulmasından sonra, Kültür işleri Ziya Gökalp'in üzerinde kalmış, 1924 yılında vefatı ile sikke uzmanı Müfettiş Mübârek Galip devir almıştır. 02.07.1924 tarihinde halk müzesi kurulması için Maarif Vekâleti'nin emri üzerine İstanbul'da; Celâl Esat (Arseven) Başkanlığında bir komisyon kurularak, Budapeşte Müzesi Şeflerinden Türkolog Prof. J. Meszaroş Gyula'dan 29.11.1924 tarihinde bir rapor alınır. 12.11.1924 tarihinde yine Bakanlar Kurulu Kararı ile İstanbul Üniversitesi'ne bağlı bir Türkiyat Enstitüsü kurularak, başına Prof. Fuat Köprülü getirilir. 01.12.1924'de Prof. Meszaroş Gyula, Halk Müzesi kurmakla görevlendirilir. 1925'de doktorasını tamamlayıp Macaristan'dan yurda dönen Başkırdistan Türklerinden Hâmit Zübeyr (Koşay) Kütüphaneler ve Asar-ı Atika Müfettişliğine tayin olunur. 30.05.1925'de Hars, Asar-ı Atika ve Kütüphaneler Müdürü Mübârek (Eldem) Telif ve Tercüme Kurulu üyeliğine atanarak, yerine Bakanlar Kurulu kararı ile Hâmit Zübeyr (Koşay) tayin edilir. 03.06.1925 tarihinde Rusya'nın Başkırt Türklerinden, Başkırdistan'ın eski Cumhurbaşkanı (Prof) Zeki Velidi (Toğan) ile Hamit Zübeyr (Koşay)'ın Türk vatandaşlığına kabulüne ait Kararname yayınlanır.

Ankara'nın Namazgâh Kapısı *(Eyice 1972: 101)* adı verilen, *"Kayalık bir maşatlık"* olarak söz edilen *(Arık 1953: 1953)*, Selçuklu döneminde, İzzeddin Keykâvus (1210-1219) zamanında burada güzel bir medrese yapıldığı söylenen *(Uzunçarşılı 1982: 25; Fırat 1998: 13)*, Cumhuriyetin ilk zamanlarında Ankara şehrinin kenarında, Namazgâh adı verilen küçük tepe üzerinde, Gureba Hastanesi bitişiğindeki mezarlığın bir kısmı, 12.08.1925 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından müze yapılmak üzere Başbakanlığa tahsis edilir. 27 Eylül 1925'de

Şekil 16 Yurdumuzdaki tekke ve türbelerde bulunan sanat eserlerinin teşhir edilmek amacıyla müzelerimize nakli konusunda 16.09.1925 tarih ve 2509 Sayılı T.C. Bakanlar Kurulu Kararı (CCA.030.018.02.01.015.59.5.001)

Etnografya Müzesinin, biraz sonra da şimdiki Resim-Heykel Müzesi olan Türkocağı'nın temeli de aynı gün Hamdullah Suphi (Tanrıöver) tarafından yapılır. Törende Hamdullah Süphi (Tanrıöver):

"Eski, yeni, acı, tatlı birçok müessir hâtıraların izlerini taşıyan Ankaramızda Devlet Müzesinin ilk temel taşını atıyorum. Hâyâlim memleketin diğer köşelerinde birbirini takip edecek bu gibi ilim, sanat, tarih âbidelerini görmekle mesuttur". 01.06.1927

Ulusal Müzenin inşaatı başlar. 15.11.1925 tarihinde Kararnamesi yayınlanır. Maarif Vekâleti Hars ve Asâr-ı Atîka Müdürü Hâmit Zübeyr, zaman zaman büyük önder Atatürk, bizzat inşaat sahasına gelerek çalışmaları kontrol eder.

01.06.1927 tarihinde "Ulusal Müze" adı ile açılarak yapının müdürlüğüne Hâmit Zübeyr (Koşay) getirilir.

12 Nisan 1931'de Türk Tarih Kurumu kurularak, yurdun dört bir yanındaki eski eserlerimiz taranarak gerek abide fotoğrafı gerekse kitâbe istampajı için çeşitli komisyonlar kurularak, hızla derlenmeye çalışılır. Konya Müzesi Müdürü Yusuf Akyurt takriben 30 cilt tutarında fotoğraflı kitâbeler toplar ve Bir nüshasını Cumhurbaşkanlığına bir nüshasını Türk Tarih Kurumuna, bir nüshasını da Maarif Vekâletine verir.

O tarihlerden evvel İstanbul Arkeoloji Müzesi Genel Müdürlük halinde idi. Halil Edhem Bey'in emekli olmasıyla, Mübârek Galip Bey öğretmenliğe geçmiş, boşalan kadroya Şube Müdürü Hâmit Zübeyr Koşay, 23.02.1931'de Müzeler Müdürü olur.

1932'de Dar'ül-Fünun eğitimi modernleşerek, Üniversite halini alır. Yurt dışından öğretim üyeleri gelir, üniversitede görev alırlar.

Bu tarihe kadar Türk Sanatı konusunda fazla bir şey göremiyoruz. Büyük önder Atatürk:

"...Millî şuûrun ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması için dil ve tarih uğrunda çalışmaya mecburuz. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır. Türk kabiliyet ve kudretinin tarihteki başarıları meydana çıktıkça bütün Türk çocukları kendileri için lâzım gelen hamle kaynağını o Tarihte bulabilecekleridir" demektedir.

Cumhuriyetin 10. yılı bütün yurtta coşku ile kutlanır; Duyun-ı Umumiye borçları ödenmiş, sanayileşme başlamış, soyadı kanunu çıkmış, Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı tanıyarak Batıyı bir fersah bu konuda geçmişiz...

Fransız mimar Albert Gabriel *(Bayram 2016: 163-180; Eyice 1973: 361-363)*, 1912 Uşi Andlaşmasıya İtalyanlara geçen Oniki Adalardan Rodos Kalesi'nde restorasyon faaliyetine başlar. Türkler ile tanışır. Anadolu'yu gezer. Müzeler Müdürü Hâmit Zübeyr Koşay'ın delâleti ile Anadolu Selçuklular üzerinde çalışır. Amasya, Sivas, Niğde eserlerinin rölövelerini çıkararak Fransa'da yayınlamaya başlar. Biz de öğrenciliğimizde, kültür hayatımızda, ilk önce Gabriel ne demiş, ona bakardık.

Prof. Albert Gabriel'in *"Monuments Turc d'Anatolie"* adlı üç ciltlik eseri Fransızca olarak Paris'te, 1931-1934 yıllarında yayımlanmıştır. Türk Tarih Kurumu adına 1937'de Mimar Sinan eserleri üzerinde grup çalışması yapmak istemiş, ön hazırlıkları yapılmış, komisyonlar kurulmuştur. İki cilt olarak tasarlanan eserin birinci cildinin Prof. Fuat Köprülü, ikinci cildinin Albert Gabriel tarafından koordine edilmesi düşünülmüş, Türk Tarih Kurumu karar almıştır. Çalışmalara Fuat Köprülü, Albert Gabriel, Rıfkı Melül Meriç, Hasan Fehmi Turgal,

Şekil 17 Albert Gabriel gençlik yıllarında Anadolu'da çiftçilerle birlikte bir eski eserin önündeler (Yapı ve Kredi Bankası'nın "Gabriel" yayınından)

İsmail hakkı Uzunçarşılı, Sedat Çetintaş ve mimarlık öğrencisi Ali Saim Ülgen katılmıştır.

Ali Saim Ülgen mimarlık öğrencisi olarak Sinan'a ait bazı çizimler yapmış,[8] daha sonraki yıllarda da mesai arkadaşım, yazarım Erol Yurdakul, sanat tarihi öğrenciliği yıllarında ve Vakıflarda *"Akşam 17'den sonra Sinan çizimleri yapardık, Ali Saim Bey bize para öderdi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide Dairesi Rölöve bürosundaki bazı arkadaşlar da katılırdı"* demiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Mimarı ve Baş Danışmanı Ali Saim Ülgen'in çizimleri yapması 1961'li yıllara kadar sürmüş, Tük Tarih Kurumu ile çeşitli yazışmalar yapılmış,[9] Gabriel, Ali Saim Bey'e serzenişte bulunmuş, 08.02.1963'de Ali Saim Bey'in vefatı ile fiiliyata geçmemiştir.

Ahlatlıbel kazısını Atatürk'ün emri ve yer göstermesiyle Hâmit Zübeyr Koşay yapar. 1935 'de Alacahöyük kazısını Hâmit Zübeyr Koşay, Prof. Afet İnan'ın empozesi ile başlatır.

Türk Tarih Kurumu olarak yurt dışına tahsile öğrenciler gönderilir. 11.10.1936'da Alacahöyük kazısında Hâmit Zübeyr Koşay, Tunç Çağı eserleri keşfeder. Büyük yankı uyandırır. Bulunan eserler, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne amblem olur.

---

8 Türk Tarih Kurumu Ali Saim Ülgen'in 1937-1961 yılları arasında çizdirdiği, çizdirdiği plânlar, üzerinde yıllardan beri Prof.Aptullah Kuran çalışırdı. Tarih Kurumu incelemek üzere, yayımlanacağı için kimseye göstermezdi. 12 Eylülden sonra askeri Hükûmet geldiğinde Genel Müdür Yardımcım Alâattin Gürtuna'nın imzası ile Türk Tarih Kurumu'na ortaklaşa eseri basalım teklifi yazılı olarak o zamanki Türk Tarih Kurumu Başkanı, Dil ve tarih-Coğrafya Fakültesi'nden tanıdığımız Prof. Dr. Yaşar Yücel'e gittim. Evveliyatını anlattım. Makul karşıladı. Yönetim Kuruluna havale etti ve basım kararı çıktı. Daha sonra ne oldu bilemem, Prof. Yaşar Yücel, bana telefon ederek, eseri kendilerinin basacağını, bana da bir adet verecekleri vaadinde bulundu. Amaç, basılarak herkesin istifadesine sunmak, kamuya mal etmekti. Rahmetli arkadaşım Doç. Dr. Emre Madran ve arkadaşımız Hacettepe Üniversitesinden Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu önsözü ile *"Mimar Sinan Yapıları" (katalog),* Çizen Ali Saim Ülgen, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989'da yayınlandı

9 Konunun tam ayrıntıları için bkz. *Gül Cephanecigil, "Sinan için Büyük ve Müstakil Bir Eser", "Ali Saim Ülgen ve Türk Tarih Kurumu'nun Sinan Monagrafisi Çalışmaları"* 24.11.2017.

Prof. Remzi Oğuz Arık; İstanbul Dar'ül-Fünun'un Felsefe bölümünden mezun olduktan sonra, 1926-1931 yılları arasında Paris'te Sorbonne Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat tarihi, Louvre Arkeoloji Okulu'nda Arkeoloji ve Yaşayan Doğu Dilleri Okulu'nda Arapça öğrenimi görmüş ve yurda dönmüştür.

Atatürk tarafından Türk Tarih Kurumu adına gönderilen ve 1935 yıllarında Almanya'da Eski Çağ Tarihi öğrenimini görenler arasında Halil Demircioğlu, Sedat Alp, Rüstem Duyuran ve Ekrem Akurgal *(Akurgal 1967: 1)* bulunuyordu. Hepsi de doktoralarını verip, ülkemize dönmüş ve profesör olmuşlardır.

09.01.1935 tarihinde kurulan Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi ilk öğrencilerinden Halil İnalcık (Tarih), Muazzez İlmiye Çığ, Emin Bilgiç (Sumeroloji bölümü), Tahsin Özgüç, Nimet Özgüç (arkeoloji bölümüne) girip, 1940 yılında mezun olmuşlardır. Önasya Arkeolojisi üzerinde çalışan Tahsin Özgüç 1942, Nimet Özgüç 1943 de doktoralarını vermişlerdir.

Benim de Klâsik Arkeolojiden hocam, Dr. Ekrem Akurgal, 1935'den önce Berlin'de Arkeoloji tahsilinden yurt dışından dönerek 01.01.1948 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve tarih Coğrafya Fakültesi'nde göreve başlamıştır. Prof. Dr. Bâki Ögün, Prof. Dr. Yusuf Boysal, Prof. Dr. Coşkun Özgünel, Prof. Dr. Vedat İdil, Prof. Dr. Fahri Işık ve birçok arkeolog yetiştirmiş olup, kendi ifadesi ile *"Türkiye'ye iyi yetişmiş kazı yapacak beş arkeolog yeter, sizler hep başka işler veya memuriyetlerle meşgul olacaksınız. istikbâlinizi öyle görüyorum. Klâsik Arkeolog olmak için Batı lisanlarını ve Lâtinceyi iyi bilmek şarttır, arkeoloji zengin mesleğidir, cebinizde çok harcamanız lâzım, bugünkü şartlarda devletin sizi finanse etmesi zor."* derdi.

Dr. Tahsin Özgüç, Dr. Nimet Özgüç aynı fakültede Önasya Arkeolojisi dersleri vermeye başlamıştır. 18.01.1945'de Dr. Tahsin Özgüç ile Dr. Nimet Özgüç evlenir. Benim de hocam olan Prof. Dr. Mehmet Oluş Arık'ın babası Prof. Remzi Oğuz Arık, Arkeoloji Bölümünün Başkanı idi. Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün birçok kazılarına katılan, çizimi çok iyi olan, birçok Selçuklu ve Osmanlı eserinin Mahmut Akok *(Bayram 2019; Bayram 2021: 16-18)* tarafından plân ve rölöveleri çıkarılmış ve bir kısmı da Türk Arkeoloji Dergisi'nde yayınlanmıştır. Mahmut Akok da o tarihlerde arkeoloji okumuş ve mezun olduğu, hocam Prof. Dr. Oluş Arık'tan şifahen öğrenilmiştir. Kendisi ile uzun zaman beraber olmamıza rağmen soramazdık? Yıllarca Alacahöyük kazısında Hâmit Zübeyr Koşay ile beraber fiilen son zamanlarına kadar çalıştı.

Prof. Dr. Tahsin Özgüç; Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi Önasya Arkeolojisi Bölüm Başkanlığı, Dekanlık, Rektörlük ve YÖK Başkan Yardımcılığı yapmış, 57 yıl süren Kültepe Kazılarını idare etmiş, burada kazı tekniklerini öğrenen yabancı bir çok arkeolog yanında, başta Prof. Dr. Kutlu Emre olmak üzere, Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu, Prof. Dr. Hayat Erkanal, Prof. Dr. Armağan Erkanal, Prof. Dr. Aliye Öztan, Prof. Dr. Önder Bilgi, Prof. Dr. Uğur Silistreli, Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu, Doç. Dr. Tayfun Yıldırım, Doç. Dr. Tunç Sipahi, Metin Akyurt ve Rüştü Çetinkaya gibi şahısları arkeoloji dünyasına kazandırmıştır.

Halûk Karamağaralı (Çam 2002: VII-XI) çocukluğunun geçtiği Erzurum Hatuniye Medresesi'ne hayranlığı dolayısıyla, 1942 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin sanat tarihi kürsüsü olmadığından arkeoloji bölümüne girmiş, 1949 yılında mezun olmuş, bir ara Etnografya Müzesi'ne intisap etmiş, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde Prof. Suût Kemal Yetkin ile çalışmış, 1945 yılında *"Anadolu Beylikler Devri Minberleri"* konulu tezle doktora; 1965'de *"Anadolu Moğol İstilâsından Sonra Yapılan Dinî Yapılar"* konusu ile Ankara Üniversitesi İlâhiyat fakültesi Türk- İslâm Sanatları Kürsüsünde Doçent; 1982'de *"Kayseri Hunat Hatun Camiî Restorasyonu ve Restitüsyonu ve Hunat manzumesi Kronolojisi Hakkında Mülâhazalar"* konusuyla da Profesörlük pâyesini almıştır. Eşi Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'dır.

1950'li yıllarda Alman Arkeoloji Enstitüsü müdürlerinden Katherina-Otto Dorn, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Kürsüsü'ne getirilir. Mimar Sinan üzerinde öğrenciliğinden beri çalışan ve Sinan eserlerinin kesitlerini çizen Ali Saim Ülgen öğretim üyesi olur. Remzi Oğuz Arık'ın oğlu Mehmet Oluş Arık asistan olarak göreve başlar. Erol Yurdakul, Güler Bilecen, Beyhan Yörükhan (Karamağaralı) Rüçhan Arık 1959'da Prof. Dr. Katherina Otto-Dorn'un öğrencisi olarak sanat tarihinden mezun olurlar. Rüçhan Arık, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde Prof. Dr. Suût Kemal Yetkin'in yanında çalışır. 1960-61 yılında Almanya Heidelberg Üniversitesi'nde Avrupa Resim Sanatı üzerinde eğitim görür. *"Erzurum Yöresi Mimarlığı " konulu tezle (Erbaş 2016*) 1963'de Dr. unvanını alır. "Anadolu'da Barok Camiler" konulu tezle 1967'de Doçent, 1972'de *"Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı"* tezi ile Profesör olur.

Beyhan Karamağaralı da aynı yıl İlâhiyat Fakültesi Türk-İslâm Sanatlarında Prof. Suût Kemal Yetkin'in yanındadır. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Yüksek lisansını yapar ve *"Muhammed Siyah Kalem İmzalı Minyatürler"* tezi ile doktorasını 1963'de tamamlar. 1971'de *"Ahlat Mezartaşları" (Karamağaralı 1972)* adlı eseriyle Doçent, 1982 'de Konya Selçuk Üniversitesi'nde Profesör olur.

Tahsin Öz 18.06.1947 tarihli Hâmit Zübeyr Koşay'a yazdığı mektupta, Prof. E. Diez'in talebelere

Şekil 18 Tahsin Öz, İstanbul Edebiyat Fakültesi sanat tarihi öğrencileri ile gezide

faydalı olamadığı sebebiyle öğrenciler ile İkinci Başkent Edirne seyahati çok yararlı olduğundan, ilk başkent Bursa ve Konya gezilerinin yapılmasının düşünüldüğü belirtilmektedir.

Osmanlı Devleti'nde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde birçok kazı yapan, Berlin Müzeleri Direktörü Theodor Wiegand, Alman Maarif Bakanı ile yaptığı görüşme sonucu iki Türk öğrencisine Almanya'da arkeoloji alanında okuma imkânı tanırlar. İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürü Halil Edhem (Eldem) ve Wiegand, Saint Benoit Lisesi'nde bakolorya imtihanını vererek, 1925 yılında mezun olan Arif Müfit (Mansel) *(Eyice 1976: 301-330)* üzerinde karar kılarlar. 1925'de Almanya'ya giden Arif Müfit, 1929'da Doktor unvanını alarak ülkeye döner ve 07.08.1929'dan 1946 yılına kadar İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdür Yardımcılığı yapar. 1933'te de askerlik hizmeti sırasında Dolmabahçe Sarayı'na çağrılarak, "Türk Tarihinin Ana Hatları" serisinin "İran Tarihi ve Arkeolojisi"ni hazırlar. 1935'den beri de doçent olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Ege ve Yunan Tarihi üzerinde ders vermeye başlar. Prof. Dr. H. T. Bossert'in 20.12.1943 yılında Rektörlüğe yazdığı yazı ve 28.01.1944 tarihinde Prof. Dr. E. Diez, Prof. Dr. St. Runciman, Prof. Dr. E. Bosch, Prof. Dr. Helmut Bossert, Prof. Dr. Hamit Ongunsu'nun müşterek raporu ile Profesör unvanını alır.

1944'de Dr. Oktay Aslanapa da yurt dışından dönmüş, Prof. Dr. Ernest Diez'le birlikte Türk Sanatı dersleri vermeye başlamış, alaylı olarak tabir ettiğimiz ve 1917'den beri Arkeoloji Müzesi ve 1920'de Topkapı Sarayı'nda göreve getirilen Tahsin Öz de Türk el sanatları, çini, halı ve kumaşlar konusunda öğrencilere haftada bir gün ders vermeye başlamıştır. Almanya'dan gelen Prof. Dr. Emil Bosch bir müddet çalıştıktan sonra, ikinci vatan edinmek için Türk vatandaşlığına geçmiş, İstanbul Üniversitesi'nden aldığı maaşı yarıdan fazla düşmüştür. Batı zihniyeti bunu kabul edememiştir.

Şekil 19 Türk Tarih Kurumu adına Hâmit Zübeyr Koşay başkanlığında yapılan kazıdaki Alacahöyük buluntuları dolayısıyla Âfet İnan'ın Hâmit Zübeyr Koşay'a 11.10.1936 tarihli telgrafı

Şekil 20 Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın Alacahöyük buluntuları sebebiyle Hâmit Zübeyr Koşay'a 13.10.1936 tarihli tebrik telgrafı

İbrahim Artuk ve eşi Cevriye Artuk, İslâm dönemi numizmatik konusunda uzmanlardı. II. Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda Avusturya'ya Bizans sanatı için giden Semavi Eyice, 1940 yılında dönmüş, İstanbul Üniversitesi'nde öğrenimini tamamlayarak Bizans ve Türk sanatında otorite olmuştur. Prof. Dr. Şerare Yetkin, Selçuklu sanatı ev halı konusunda uzmandı.

1980'den sonra Yüksek Öğretim Kurumu'nun kurulmasıyla, üniversitelerimiz hızla çoğalmaya başlamış, özel vakıf üniversiteleri ortaya çıkmış, her ilde bir üniversite kurulmuştur. Şimdiki halde bildiğimiz Sanat tarihi bölümü olan 19 üniversite vardır.

Cumhuriyetimizin 100. yılında aziz Atatürk'ün tarih çalışmalarında hedef olarak aldığı *"Biz daima hakikat arayan ve onu buldukça ve bulduğumuza kani oldukça ifadeye cür'et gösteren adamlar olmalıyız"* vecizesi ile satırlarımıza son verirken, yine o kurtarıcının *"Ne mutlu Türk'üm diyene"* vecizesini anmadan edemiyoruz.

Şekil 21 Phil. Dr. Hâmit Zübeyr Koşay (1887-01.10.1984)

Şekil 22 Önasya Dergisi sahibi Sadi Bayram, Hâmit Zübeyr Koşay, Devlet Arşivleri eski Genel Müdürü, Önasya Dergisi yazarlarından İsmet Binark bir arada, 1975

Şekil 23 Kültür Bakanlığı Antikiteler ve Müzeler Müdürü Phil. Dr. Hâmit Zübeyr Koşay ve müzeciliği O'ndan öğrendiği, çok hürmet ettiği, Osman Hamdi Bey'in kardeşi, Müze-i Hümayun eski müdürlerinden,,müzeciliğimizin önderlerinden Halil Edhem Eldem ile birlikte, 30.04.1937

Şekil 24 Atatürk, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim üyeleri ve öğrencilerle (İnternet)

Yeni bir irfan kaynağımız

Ankara Tarih ve Dil Fakültesi Atatürkün huzurile dün açıldı

Kültür Bakanının veciz bir nutkundan sonra ilk dersi müderris Bayan Afet verdi

Fakültenin çalışacağı bina ile Kültür Bakanı Saffet Arıkan

ULUS

SAYLAV NAMZETLERİMİZ BİLDİRİLDİ

Dil, Tarih Fakültesi Dün Törenle Açıldı

Saylav Namzedleri

C.H.P. Genel Başkan vekili Genbaşkurca onaylanan namzedleri seçmenlere bildiriyor

BİLDİRİG

Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi dün açıldı

Kültür Bakanı açış söylevinde fakültenin kuruluş gayesini anlattı

Komplo Maznunları

Haklarındaki ithamı reddettiler - Müddeiumumi tahkikatın genişletilmesini istedi

Şekil 25 Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin açılış haberleri

Şekil 26 Prof. Dr. Halûk Karamağaralı (1923-29.01.2009)

Şekil 27 Sadi Bayram tarafından tertip edilen Vakıf Haftası etkinliklerinde Arkeoloji Hocam, Türk Tarih Kurumu Üyesi, Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal ile birlikte

Şekil 28 Dr. İbrahim Ateş, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, Sadi Bayram, Vakfiyeler hakkında Süheyl Ünver Hocamıza bilgi verirken

Şekil 29 Prof. Dr. Yılmaz Önge, Dr. Ergül Önge, Haşim Altan ve eşi... Prof. Dr. Semavi Eyice Bulvar Palas Oteli fauesinde, 1970

Şekil 30 Kürsüde; Prof. Dr. Yılmaz Önge, Prof. Dr. Semavi Eyice, Prof. Dr. Halûk Karamağaralı, önde ilk sırada Vakıflar Genel Müdürü Şener Macun, bir vakıf haftasında sempozyumda

Şekil 31 Sadi Bayram, eski Kültür Müsteşarlarımızdan, Önasya Dergisi yazarı Sayın Dr. Mehmet Önder ile birlikte

Şekil 32 Budapeşte V. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, arka sıradan: Dr. Esin Atıl, Prof. Dr. Zeren Tanındı, Dr. Filiz Çağman, İlhami Bilgin, Sadi Bayram, Prof. Dr. Yılmaz Önge. Bir ön sırada; Prof. Dr. Ayşıl Tükel Yavuz, Prof. Dr. Yıldırım Yavuz, Prof. Dr. Ömür Bakırer. 1975 Eylül başı

Şekil 33 Sadi Bayram, hocası Prof. Dr. Rüçhan Arık ile birlikte V. Türk Sanatları Kongresi Orta Avrupa seyahatinde, 1975

Şekil 34 Sadi Bayram, Yüksek Öğretim Kurumu Başkan Vekili ve Eski Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Prof. Dr. Ercüment Kuran, bir konferansta

Şekil 35 İstanbul Teknik Üniversitesi'nden TAÇ Vakfı kurucusu ve Koordinatörü Prof. Dr. Metin Sözen, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Kürsüsünden Prof. Dr. Prof. Dr. Şerare Yetkin, Sadi Bayram bir kongre yemeğinde

Şekil 36 Vakıf Haftası, Tokat programında, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi önünde; Sadi Bayram, Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız, Rektör Prof. Dr. Mümtaz Turgut Topbaş, Prof. Dr. Rüçhan Arık, Vakıflar Genel Müdürü Mustafa Keten, Prof. Dr. Oluş Arık

Şekil 37 Sadi Bayram, rahmetli Prof. Dr. Hakkı Acun, Prof. Dr. Kadir Pektaş, Ali Kılcı, Abdulkadir Dündar, Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı, Bülent İşeri, Nermin Şaman Doğan, Hacettepe Üni. Sanat Tarihi Bölümü, 2003

Şekil 38 Sadi Bayram, Bilkent Ünv. Mim. Fakültesinden Prof. Dr. Yıldırım Yavuz, eşi ODTÜ.'den Prof. Dr. Ayşıl Tükel Yavuz

Şekil 39 2004 yılı Erzurum Ortaçağ Kazı Sempozyumu gezisi, Öşvan Kilisesi önünde, toplu halde

Şekil 40 İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü kuruluşuna ait Kararname (Başbakanlık Arşivi Cumhuriyet Arşivi, 626.18.02.902.17.8.5)

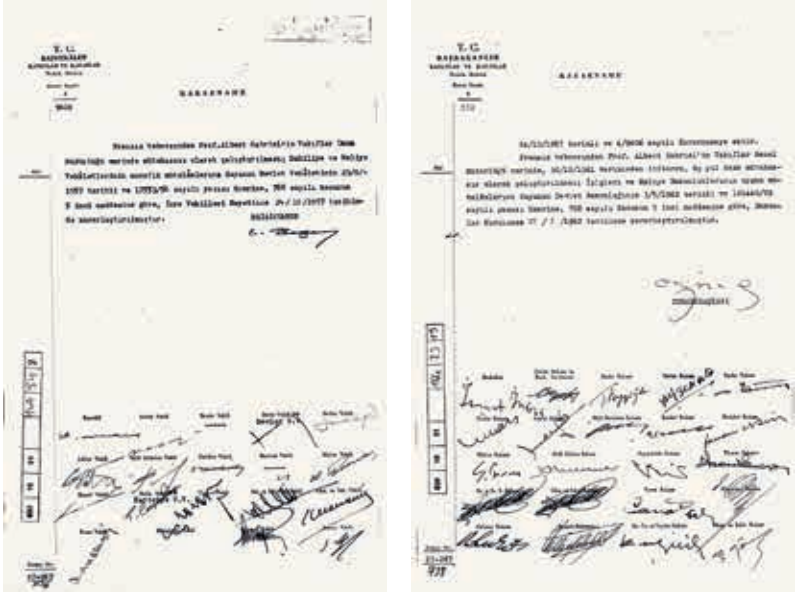

Şekil 41 Fransız uyruklu Prof. Albert Gabriel'in Vakıflar Genel Müdürlüğü emrinde mütehassıs olarak çalıştırılmasına ait 24.10.1957 tarihli Kararname (BCA.030.01.147.54.8. Dosya No.27-267-1136). Yanda ise Prof. Dr. Albert Gabriel'in Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde mütehassıs olarak üç yıl daha çalıştırılmasıyla ilgili Kararname (BCA.030.18.164.23.15- Dosya No.27-267-738)

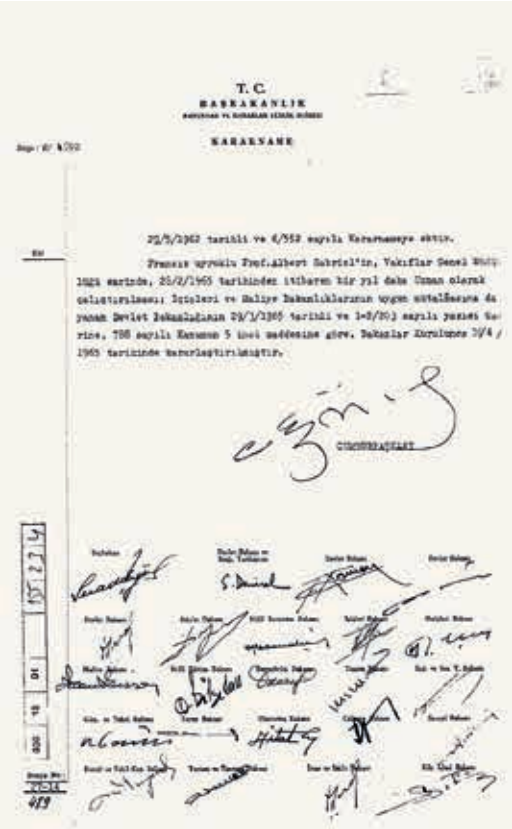

T. C
BAŞBAKANLIK

KARARNAME

CUMHURBAŞKANI

Şekil 42 Prof. Albert Gabriel'in Vakıflar Genel Müdürlüğü emrinde uzman olarak çalıştırılmasına ait 29.03.1965 tarihli Kararname (BCA.030.18.01.135.23.4. Dosya No.27-14-489)

T. C
BAŞBAKANLIK

CUMHURBAŞKANI

Şekil 43 İkinci Dünya Savaşı nedeni ile yarım kalan Yazılıkaya kazısının Prof. Dr. Albert Gabriel idaresinde yeniden başlamasına ait 10.10.1946 tarihli Kararname (BCA.080.18.01.118.72.14.)

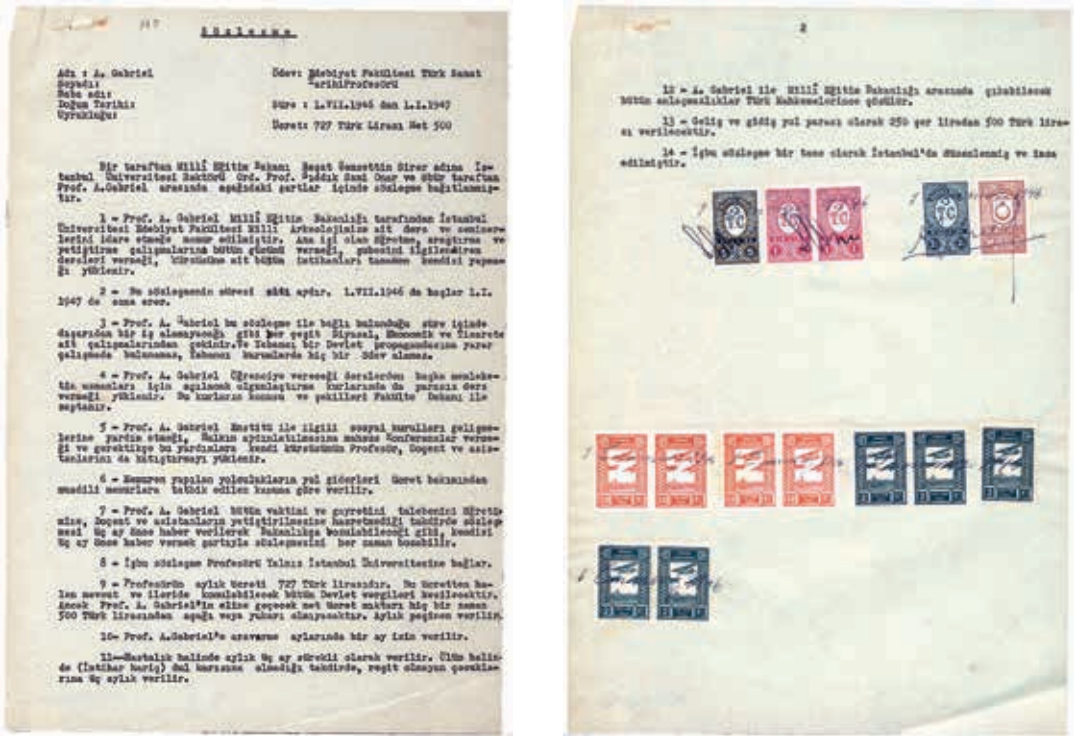

Adı : A. Gabriel
Soyadı:
Baba adı:
Doğum Tarihi:
Uyruğu:

Ödev: Edebiyat Fakültesi Türk Sanat Tarihi Profesörü

Süre : 1.VII.1946 dan 1.I.1947

Ücret: 727 Türk Lirası Net 500

Şekil 44 Prof. Dr. Albert Gabriel'in 1946 yılında İstanbul Üniversitesi ile yaptığı sözleşme (Türk Tarih Kurumu Arşivi İst. Üni. YBO. 4-1)

Prof. Dr. Albert Louis Gabriel'in Orijinal Mektupları

A Monsieur le Président de la République turque,
Son Excellence İSMET İNÖNÜ.

Le Congrès international d'Etudes byzantines réuni à Paris en séance plénière le 2 août 1948 prie Monsieur le Président de la République turque S.E. İSMET İNÖNÜ de vouloir bien agréer l'hommage des sentiments respectueux du Congrès qui se permet de lui transmettre le voeu suivant adopté à l'unanimité de ses membres:

La région de Stamboul comprise entre le rivage de la mer, d'une part, les palais turcs, Sainte Sophie et Sultan Ahmed, d'autre part, est une région archéologique du plus haut intérêt pour l'étude des civilisations qui, depuis une très haute antiquité, se sont superposées sur ce site. Les quartiers modernes qui recouvrent en partie cette région sont de faible densité et l'urbaniste chargé de dresser le plan directeur de Stamboul, Monsieur le Professeur Henri PROST a projeté de les exproprier et de les englober dans un vaste parc archéologique. Cette création n'aurait pas seulement pour objet de faciliter toutes les recherches scientifiques; elle deviendrait un lieu d'attraction pour les visiteurs et les touristes. ~~En outre, le parc ainsi constitué~~ mettrait en valeur, de la manière la plus heureuse, l'ensemble incomparable de monuments historiques, palais turcs, Sainte Sophie, Sultan Ahmed — qui donnent à Stamboul sa physionomie caractéristique et constituent un des plus beaux panoramas qui soit au monde.

Paris le 3 Février 1933

Mon cher Directeur,

L'autorisation d'entreprendre des recherches à Kinik m'a été refusée, comme vous le savez sans doute. Estimez-vous toujours comme vous me l'avez dit à Ankara, que, malgré ce refus, nous puissions aller tous deux à Kinik au début du mois de Mai ? Si oui il est nécessaire que vous me le disiez de suite de manière que j demande les fonds nécessaires pour ce voyage. Si nous pouvions séjourner une semaine sur place, nous ferions faire quelques son dages et la fouille éventuelle serait entreprise en collaboration mais au nom du " service turc des antiquités " ? C'est la solution à laquelle vous aviez pensé tout d'abord.

Je vous serais très obligé de me transmettre sans retard votr avis pour que je puisse faire le nécessaire pendant mon séjour à Paris.

Offrez mes meilleures amitiés à Bilal Bey et croyez, mon cher Directeur à mes sentiments bien cordialement dévoués.

Gabriel

A. Gabriel - 10 Rue Auber - Paris. 9e

P.S. J'ai été un peu surpris du "laconisme de la réponse. Aurait-on quelque grief contre moi à Votre Ministère ?

INSTITUT FRANÇAIS D'ARCHÉOLOGIE DE STAMBOUL

Stamboul, le 9 Décembre 1933.

Mon cher Directeur et ami,

Dans une note du 16 Novembre 1933, adressée à M. le Ministre de l'Instruction Publique par l'intermédiaire de votre Service, je sollicitais une autorisation de fouilles sur le site de Claros. J'ai appris depuis que vous étiez allé dans la région de Smyrne où, sans doute, vous avez pu recueillir sur place tous les renseignements nécessaires. Je me permets de vous demander simplement aujourd'hui à quelle date approximativement je puis espérer obtenir une réponse à ma demande. Suivant l'indication que vous me fourniriez, je pourrais fixer moi-même le Ministère de Paris sur la date de dépôt de ma demande de budget. Celle-ci sera en effet conditionnée par le rejet ou l'acceptation de la demande qui vous est soumise.

Un simple mot à ce sujet me rendrait service. En vous remerciant d'avance, je vous prie de croire, mon cher Directeur et ami, à mes sentiments bien cordialement dévoués.

Gabriel

Hamit Zubeyr Bey Ef.
ANKARA.

Bilal Bey est-il toujours à Ankara ? J'ai appris qu'il était revenu à Istanbul.

FRANSIZ ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ

ADRES: FRANSIZ SEFARETİ İSTANBUL

TELEFON: MÜDÜR ... KÂTİP ...

İSTANBUL, 7 Juin 1947

Mon cher directeur,

En réponse à votre communication du 5 reçue ce matin, vous pouvez être assuré que dès mon retour en France en Juillet je demanderai à Madame Bompart s'il reste encore une somme au crédit de la Société des Amis de Stamboul. Je crains bien, même s'il y a un reliquat, que les francs traduits en livres turques ne constituent qu'un appoint de faible importance. Du toute manière je vous transmettrai le résultat de ma démarche.

Je compte toujours partir pour Brousse lundi prochain, y trouver Sain Ülgen et travailler avec lui durant toute la semaine.

En vous remerciant à nouveau de votre bon accueil je vous prie de croire, mon cher directeur, à mes sentiments bien amicalement dévoués.

Gabriel

Bay HAMİT ZÜBEYR KOŞAY,
Eski Eserler ve Müzeler U.Müdürü,
Kudret Apartimanı,
ANKARA.

INSTITUT FRANÇAIS D'ARCHÉOLOGIE
ADRESSE POSTALE : AMBASSADE DE FRANCE
TÉL. 4717

STAMBOUL, LE 25 Octobre 1951

Cher ami,

Je vous remercie bien vivement de m'avoir envoyé votre belle publication d'"Alaca Höyük qui contient tant de fait importants fort bien présentés. Je la garderai comme un souvenir de nos anciennes et toujours excellentes relations passées. Votre étude d'Ethnographie et de Folklore n'est pas moins intéressante. J'avais souhaité qu'on fît un travail identique sur l'emplacement de la ville de Midas, mais jusqu'ici mon souhait n'a pas été exaucé.

Je n'ai pas encore reçu le visa bulgare en sorte que j'ignore encore si je pourrai partir dimanche. De toute manière mon départ est proche et je n'irai à Ankara qu'au printemps de l'année prochaine. D'ici là, je vous souhaite une bonne santé et je vous prie de croire à mes sentiments bien amicalement dévoués.

Afalief

Bay Hamit ZÜBEYR KOŞAY
Etnografya Müzesi Müdürü
ANKARA

BAR-SUR-AUBE, le 25 Novembre 1956
31, Rue d'Aube — Tél. 28

Bay Hamit Zübeyr Koşay
Directeur du Musée d'Ethnographie - Ankara

Mon cher Directeur et ami,

J'espère que vous voudrez réserver le meilleur accueil à M. François Villard qui vous remettra cette lettre. Spécialiste déjà reputé de la céramique musulmane, il sera très intéressé par vos collections et en particulier par les magnifiques trouvailles de Alacahöyük.

Je compte bien aller à Ankara au printemps et vous voir à loisir. Vous me donnerez, j'espère, une contribution pour notre "Anadolu" dont le premier fascicule paraîtra cet hiver.

Bien amicalement à vous

Afalief

BAR-SUR-AUBE, le 4 Juin 1960
31, Rue d'Aube — Tél. 28

Pour Bay Hamit Zübeyr Koşay
Directeur du Musée d'Ethnographie
Ankara
aux bons soins de M. Barelli
Ambassade de France. Ankara

Mon cher Directeur et ami,

Vous avez été bien aimable de me signaler votre passage à Paris mais j'ai bien regretté de ne pouvoir vous y rencontrer. Je ne quitte que très rarement ma campagne et ne fais à Paris que de très brefs séjours, une fois ou deux par an. Je garde cependant l'espoir de vous rencontrer cette année, en France ou en Turquie.

Je profite de cette occasion pour vous signaler que la distribution de mon livre sur Bodrum a rencontré de grandes difficultés matérielles et je sais par Pierre Dupont que l'exemplaire qui vous était destiné ne vous est pas parvenu. Patientez encore un peu. Je ferai de nouvelles démarches pour que l'ouvrage vous soit remis à Ankara par les soins de notre ambassade.

J'espère que vous êtes en bonne santé et vous prie de croire à mes sentiments bien fidèlement dévoués

Afalief

Paris 8 février 1966

18, RUE D'AUMALE (9e)
TÉL. TRINITÉ | 88-33 88-34

Cher Collègue,

Je vous remercie vous seul de votre obligeance. Malgré ma connaissance affaiblie du turc, j'ai eu sans difficulté votre texte si précis et si clairement rédigé. Il traduit exactement le caractère d'une vie laborieuse qui laissera un souvenir indestructible dans l'histoire intellectuelle de la Turquie. Ainsi donc, je n'aurai pas besoin de recourir au traducteur dont vous me donnez le nom et l'adresse pour utiliser les indications contenues dans votre lettre.

J'ai été fort content, d'autre part, de retrouver dans vos bons photographies - 1911-1917-1966 - les phases de l'évolution physique d'un jeunesse auquel me lient tant de précieux souvenirs.

J'ignorais le malheur qui vous avait frappé en 1957 et, comprenant votre profonde douleur, je vous prie d'accepter mes très sincères condoléances.

Malgré de multiples difficultés, je n'ai pas renoncé à rédiger mes Souvenirs de Turquie et j'y travaille un peu chaque jour. Je suis assuré que j'y noterai votre remarquable activité. Malheureusement aux lettres multiples que j'ai adressées à diverses personnalités turques, je n'ai reçu que deux réponses, celle de Mme Sadi et de Sadi avec H. Fehmi Karatay, ancien Directeur de la Bibliothèque universitaire, et la vôtre. Un tel silence, que rien ne justifie, est plutôt déplaisant et répond peut-être à une fonction de hostilité dont je ne comprends pas les motifs. Il ne vous coûtera pourtant, d'ailleurs, de limiter vos lettres aux souvenirs de ma propre mémoire, mais avec l'âge elle est de plus en plus défaillante.

Gardant l'espoir, malgré tout, de pouvoir évoquer les faits qui m'ont si profondément attaché à votre patrie, je vous prie de croire, cher collègue à ma fidèle amitié et à mes sentiments les cordialement dévoués.

A. Gabriel

Paris 8 février 1966

18, RUE D'AUMALE (9e)
TÉL. TRINITÉ | 88-33 88-34

Cher Collègue,

Je vous remercie vous seul de votre obligeance. Malgré ma connaissance affaiblie du turc, j'ai eu sans difficulté votre texte si précis et si clairement rédigé. Il traduit exactement le caractère d'une vie laborieuse qui laissera un souvenir indestructible dans l'histoire intellectuelle de la Turquie. Ainsi donc, je n'aurai pas besoin de recourir au traducteur dont vous me donnez le nom et l'adresse pour utiliser les indications contenues dans votre lettre.

J'ai été fort content, d'autre part, de retrouver dans vos bons photographies - 1911-1917-1966 - les phases de l'évolution physique d'un jeunesse auquel me lient tant de précieux souvenirs.

J'ignorais le malheur qui vous avait frappé en 1957 et, comprenant votre profonde douleur, je vous prie d'accepter mes très sincères condoléances.

Malgré de multiples difficultés, je n'ai pas renoncé à rédiger mes Souvenirs de Turquie et j'y travaille un peu chaque jour. Je suis assuré que j'y noterai votre remarquable activité. Malheureusement aux lettres multiples que j'ai adressées à diverses personnalités turques, je n'ai reçu que deux réponses, celle de Mme Sadi et de Sadi avec H. Fehmi Karatay, ancien Directeur de la Bibliothèque universitaire, et la vôtre. Un tel silence, que rien ne justifie, est plutôt déplaisant et répond peut-être à une fonction de hostilité dont je ne comprends pas les motifs. Il ne vous coûtera pourtant, d'ailleurs, de limiter vos lettres aux souvenirs de ma propre mémoire, mais avec l'âge elle est de plus en plus défaillante.

Gardant l'espoir, malgré tout, de pouvoir évoquer les faits qui m'ont si profondément attaché à votre patrie, je vous prie de croire, cher collègue à ma fidèle amitié et à mes sentiments les cordialement dévoués.

A. Gabriel

Paris le 21 Décembre 1967

Cher Collègue et Ami,

On m'a transmis à Paris, où je suis installé pour passer l'hiver, votre carte de Bursa. Cela me rappelle pour l'année qui va commencer. Je vous en remercie bien vivement et vous adresse ceux que je forme pour votre bonne santé, celle de vos chères et la réussite de vos travaux.

Je continue à rédiger mes Mémoires et à vous tenir régulièrement

doit être consacrée à mes souvenirs de Turquie, qui constituent pourtant les meilleurs de ma vie. Je ne manquerai pas, bien entendu, de citer Hamit Zübeyr Koşay qui m'a donné beaucoup de preuves d'une sympathie que je lui rends bien et qui a tenu dans l'archéologie turque un rôle de premier plan.

En vous renouvelant mes vœux je vous prie de croire, cher Collègue, à mes sentiments très cordiaux.

Albert Gabriel - 18 Rue d'Assas

X

Bangalore le 19 Décembre 1970

Cher Hamit Z. Koşay,

Vous êtes si aimable d'avoir tenu à répondre à votre lettre avec du 12.XII.1970 que j'ai trouvée à mon retour quelques jours dans ma vieille demeure familiale de Pau-y-Bat. Le décès de mes frère Pierre, survenu, m'a causé une profonde tristesse et je suis ici avec ma belle famille chez mes âge et mes misères physiques. Puissiez-vous être épargné par elles et ne pas connaître telle déréliction.

J'avais fait le projet d'écrire mes souvenirs de Turquie mais

je doute de pouvoir réaliser ce projet qui m'était pourtant si cher. Mes vœux vous accompagnent.

Je vous remercie de vos aimables pensées et vous exprime mes fidèles et très sympathiques sentiments.

– 1 –

Rapport sur les travaux de restauration des Monuments historiques d'Istanbul et de Bursa

Ankara, en Septembre 1958

ISTANBUL

D'une manière générale, de vastes chantiers ont été ouverts à cette première campagne; les travaux ont été exécutés avec soin, et avec méthodes et les observations qu'on peut présenter ne portent que sur des questions de détail.

Il convient tout d'abord de tenir compte des difficultés techniques qu'il a fallu surmonter et de ne pas attacher d'importance aux critiques formulées par des incompétents. Beaucoup trouvent d'ailleurs ces critiques bien mal dictées par des opinions préconçues. Je ne citerai qu'un exemple particulièrement significatif: j'ai entendu critiquer que la restauration de la Mosquée Süleymaniye avait abouti à donner au monument un aspect trop neuf, trop clair. Ceux qui parlent ainsi semblent ignorer que de grandes surfaces des murs avaient été entièrement recouvertes d'un épais badigeon de chaux dont l'effet était des plus fâcheux. On a dû faire tomber cet enduit qui cachait ce travail ingrat comme il devait l'être. Désormais, la surface de la pierre, débarrassée

KAYNAKLAR

Akurgal 1967	Ekrem Akurgal, "R. O. Arık'ın Türk Arkeolojisindeki Yeri", *Remzi Oğuz Arık Armağanı*, Ankara.
Arık 1953	Remzi Oğuz Arık, *Türk Müzeciliğine Bir Bakış*, İstanbul.
Ayda 1974	Adile Ayda, "Etrüskler Türk Mü İdi", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, Ankara.
Bayram 2011	Sadi Bayram, *"Türk Kültürünün İzleri Üzerinde Araştırmalar: Etrüskleri'in İlk Vatanı Anadolu Mu? Truva Savaşı ve Etrüskler", Nail Tan'a Armağan Kitabı*, (Ed. Prof. Dr. Tuncer Gülensoy-Hayrettin İvgin), Ankara, s. 208-226
Bayram 2008	Sadi Bayram, "Tarihten Bir Kesit, Etrüskler", 2-4 Haziran 2007, *Bodrum, Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
Bayram 2015	Sadi Bayram, "Osmanlı'da İlk Resmî Müze Adı Ne Zaman Ortaya Atıldı?", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, C. 58, S. 343, s. 49-51.
Bayram 2016	Sadi Bayram,"Prof.Albert Gabriel Hakkında Bazı Belgeler", *Vakıflar Dergisi*, S.46, Ankara, s. 163-180.
Bayram 2018	Sadi Bayram, "Bir Başarı Öyküsü; Sakızlı Bir Rum'un Osmanlı'da Sadrazamlığa Kadar Yükselişi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 379, s. 30-33.
Bayram 2019	Sadi Bayram, *Bir Ömür Böyle Geçti*, 2019.
Bayram 2020	Sadi Bayram, *Tahsin Öz'ün Hâmit Zübeyr Koşay'a Mektuplar*, Ankara (basılmamış eser. s. 108-19).
Bayram 2021	Sadi Bayram, "Osmanlı Kazılarının Büyük Kısmına Komiser Olarak Katılan Theodor Makridi'nin Yazarlığı ve Ailesine Ait Bazı Belgeler", *International Journal of Turkology, Researh and Studies of Islamic Incriptions Etudes et recherhes d'épigraphie islamiques-İslam Kitabeleri Araştırmaları*, S.15, Aralık-December 2021, s.109-128.
Bayram 2022	Sadi Bayram, "Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Taşınır Eski Eser Kaçakcılığının Önlenmesi İçin Alınması Gerekli Tedbirler Konusunda Yaptığı Çalışmaları-Actions Taken By Directorate General Of Foundations in Order to Prevent Trafficking of Moveable Cultural Heritage Objects", *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, İstanbul Vakıflar I. Bölge Müdürlüğü Yayınları, S.24, İstanbul, s.23-64.
Bayram 2022	Sadi Bayram, "Hatisyan'ın Kaleminden Ermenistan'ın Bağımsızlık Konusu", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.431, Aralık 2022, s.14-19.
Bayram	Sadi Bayram, *Müzeciliğimizin Kısa Tarihçesi* (basılmamış).
Bayram	Sadi Bayram, "Cumhuriyetimizin Çınarlarından Mahmut Akok". (basılmamış makale)
Beaufort 1818	F. Beaufort, *Karamania: A Brief Description of South Coast of Asia Minor*, 2 nd, ed. London.
Cephanecigil 2017	Gül Cephanecigil, "Sinan için Büyük ve Müstakil Bir Eser," *Ali Saim Ülgen ve Türk Tarih Kurumu'nun Sinan Monagrafisi Çalışmaları* ", 24.11.2017.
Ceram 1982	C.W. Ceram, *Tanrılar, Mezarlar ve Bilginler*, (Çev. Hayrullah Örs), İstanbul, s. 21-25.
Cezar 1971	Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, T. İş Bankası Yayınları, İstanbul.
Chandler 1817	R. Chandler, *Travels in Asia Minor and Greece*, An Account of a Tour made at Expence of the Society of Dilettanti 3 rd. Ed. Vol.I, London, pp.VIII-XI.
Chandler vd.	R. Chandler-N. Revett-W. Pars, *Antiquites of Ionia*, Society of Dilettanti, London 1769 (daha sonra 5 ciltte tamamlanmıştır).
Çal 1990	Halit Çal, *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Eski Eser Politikası*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans (basılmamış) Tezi, Ankara.
Çam 2002	Nusret Çam, "Bir İlim adamı Olarak Prof. Dr. Halûk Karamağaralı," *Prof. Dr. Halûk Karamağaralı Aramağanı*, Ankara, s. VII-XI.
Çelebi 2007	Mevlüt Çelebi, "Antalya Bölgesinde İtalyan Arkeoloji Faaliyetleri", *Adalya*, S.X, s.387-388.
Erbaş 2016	Hayriye Erbaş, *Bir Cumhuriyet Çınarı Sözlü Tanıklarıyle Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi 75. Yılı*, T. İş Bankası Yayınları, istanbul.
Eyice 1972	Semavi Eyice, "Ankara'nın Eski Bir Resmi," *Türk Tarih Kurumu Atatürk Konferansları Serisi*, Ankara, s. 101, Lev. XL.
Eyice 1973	Semavi Eyice, "Prof.Albert-Louis Gabriel 28.08.1883-1972," *Belleten*, S. 147, s.321-363.
Eyice 1976	Semavi Eyice, "Ord .Prof. Dr. Arif Müfit Mansel", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S .4-5, Ankara: Edebiyat Fakültesi Basımevi, s. 301-330.
Fellows 1839	C. Fellows, *Asia Minor* , London.
Fellows 1841	C. Fellows, *An Account of the Discoveries in Lycia*, London.
Fellows 1852	C. Fellows, *Travels and Researches in Asia Minor*, London.
Fırat 1998	Nurcan İnci Fırat, *Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Mimarisinden İki Örnek: Etnografya Müzesi ve Türkocağı Binası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
Hamilton 1842	W. J. Hamilton, *Researches in Asia Minor*, London.
Karamağaralı 1972	Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezartaşları*, Güven Matbaası, Ankara.

Koşay vd. 2013	Hâmit Zübeyr Koşay-M. E. Zarif Orgun-Sadi Bayram-Erdoğan Tan, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti çağlarında Türk Kazı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, C. I-V.
Kundakçı 2002	Gül E. Kundakçı, "19.Yüzyılda Anadolu Arkeolojisine ve Eski Çağ Tarihine Genel Bir yaklaşım," *XIII. Türk Tarih Kongresi*, C.III, II. Kısım, Ankara, s.1092-1093.
Kurat 1968	Yuluğ Tekin Kurat, *Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği*, Ankara Üniversitesi matbaası, Ankara.
Laurance vd. 2017	Richard Laurance-Robert H. Charles-Rudherford H.Platt, İdris Peygamberin İki Kitabı 'Enok'un Kitabı', (Çev. Oğuz Eser), İstanbul: İdil Yayıncılık.
Leake 1824	W. M. Leake, *Journal of a Tour, Asia Minor*, London 1824.
Mes'udi	*Les Pnrairies d'Or Texte et traduction française de Barbier de Meynard et Pavet de Courteille.* (Cilt IV), Paris; Imprimerie Imperiale, 1861.
Ortaylı 1990	İlber Ortaylı, *"Osman Hamdi'nin Önündeki Gelenek"*, I. Osman Hamdi Bey Kongresi 2 Ekim 1990 (Yay. Haz. Zeynep Rona), İstanbul.
Özbudun 2015	Sibel Özbudun, *Hermes'den İdris'e Bir Dinsel Geleneğin Dönüşüm Dinamikleri*, Ankara.
Şapolyo 1936	Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitapevi, İstanbul, s.20-27.
Uluçay 1980	Çağatay Uluçay, "Padişahların Kadınları ve Kızları", *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara, s.134-135.
Uzunçarşılı 1982	İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Victor Hugo	*Les Orientales*.
W. Said 1988	Edward W. Said, *Oryantalizm-Doğubilim-Sömürgeciliğin Keşif Kolu* (Çeviren. Nezih Uzel), İstanbul: İrfan yayınları, 4. Baskı.
COA.BEO.662/49496	
COA.BEO.687/51457	
COA.DH.İD. 129-2/1	
COA.DH.İD.159-1/22	
COA: DH.İD. 28-2/36	

Mustafa Kemal Atatürk, Edirne Selimiye Camii'ni ziyareti sırasında
(Kaynak: Edirne İl Kültür Turizm Müdürlüğü)

SİVİL MİMARİMİZ ve EDİRNE EVLERİ

TURKISH CIVIL ARCHITECTURE AND HOUSES OF EDIRNE

ERDEM YÜCEL
Arkeolog,
Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü Emekli Öğretim Görevlisi

İstanbul başta olmak üzere memleketin pek çok şehrinde tarihi evlerimizin her geçen gün biraz daha azaldığını üzülerek görüyoruz. Geçmişin bizlere armağanı olan konaklar, ahşap evler ve yalılar bakımsızlıktan, yangınlardan ve hepsinden öte çıkar uğruna biraz daha yok oluyor.

Sivil mimarimizi yansıtan; bir zamanların cumbalı, eli böğründeli, şahnişli, geniş saçaklı ahşap evlerinin yok oluşunun asıl gerçeği; sosyo-ekonomik düzenle bağlantılıdır. O evler bir zamanların sanatını, kültürünü, sadeliğini, sükûnunu ve hepsinden öte doğa sevgisini yansıtıyordu.

Anahtar Kelimeler: *Ahşap konutlar, tarihi evler, korumacı yaklaşım.*

We sorrowfully witness the decrease of the number of traditional houses day by day in any part of the country but especially in İstanbul. The gifts of the past; the mansions, wooden houses and seaside kiosks are being destroyed to disappearing more and more due to neglect, fires and different sorts of profits. The main reason of the disappearance of those houses with bays, corbels, oriel windows and wide eaves which reflect the background of traditional civil architecture is related with the socio-economical conditions. Those houses used to reflect the art, culture, minimalism, silence and above all, nature respect of their era.

Keywords: *wooden houses, historical dwellings, conservative approach*

Ahşap sivil mimarimizin kökeni oldukça eski yıllara inmektedir. Balkanlar'da, Anadolu' da ve Trakya'da pek çok örneğiyle karşılaşılan bu evler bir yönden kültür ve sosyal düzene açıklık getirmesiyle anlam kazanmışlardı. Böyle olunca da dönemin zenginliğini yansıtmasının yanı sıra kendine özgü bir mimari tasarımı ortaya koymuşlardı. O dönemin mimarları, ustaları plan zenginliğiyle rahatlığı birleştirmişlerdi. Ayrıca memleketin çeşitli bölgelerindeki insanların yaşantısına uygun biçimde yapılmalarında iklimin yanı sıra yörelerindeki yapı malzemelerinin de etkisi olmuştur. Bundan ötürü de Anadolu ve Trakya'nın çeşitli yörelerindeki yapılanlarla İstanbul'dakiler birbirlerinden farklı görüntüler ortaya koymuşlardır.

Ahşap evlerin en basit örnekleriyle köylerde karşılaşılmaktadır. O evlerin bazıları tek veya iki katlı olup, birkaç odalı küçük evlerdi. İki katlı olanların altlarında samanlığa, ambara yer verilmiş, küçük bir taşlıktan çıkılan üst kat ise yaşama ayrılmıştı. Şehirlerdeki en eski Türk evlerinde üst katta hayat-sergah, yazlık, tahtaboş denilen bir mekâna yer verilmiş, odalar da onların çevresine sıralanmışlardı. Sıcak bölgelerde hayat açık, soğuk bölgelerde ise camekânla kapatılmıştı.

XVI. yüzyıldan itibaren sivil mimari açısından, zenginleşen ekonominin sağladığı olanaklarla gelişim göstererek, daha görkemli bir yapı sanatı ortaya konulmuştur. XVIII. yüzyıldan sonra bir takım çıkma ve şahnişlerle hareketli bir cephe görünümü sağlanmış, hayatın iki yanına sıralanan odaların sayısı artmıştır.

Mimari yönden incelendiğinde harem ve selamlık olarak iki ayrı bölümden meydana gelen köşklerde, konaklarda her ikisi bazen aynı yapıda, bazen de bahçe içerisinde ayrı binalar olarak yapılmışlardır. Harem ve selamlığın birbirleriyle olan bağlantısını gelgeç, köprü veya bir nevi geçit olan dönme dolaplar sağlamıştır. Kafesli pencerelerin hareketlendirdiği cephelerde ikinci katlar çoğu kez eli böğründe diye isimlendirilen taşıyıcı desteklerle dışarıya taşırılmış ve böylece daha fazla yer sağlandığı gibi pencere sayıları da artmıştır. Ayrıca buraya yerleştirilen şahnişler yapılara değişik bir görünüm kazandırmıştı. Geniş meyilli saçakların altına da "Ya Hafız," "Malik ül Mülk" veya "Mâşalah kâni" gibi yazılı levhalar yerleştirilmiştir. Çoğunlukla Malta taşı döşeli alt katlardan merdivenle üst kata çıkılırdı. Konaklarda bu merdiven bir sahanlıkla ortadan ikiye ayrılırdı. Bazı örneklerde ise bunun tam tersi olarak merdiven iki koldan başlar, sahanlıktan sonra tek yönlü üst kata çıkılırdı. Konaklarda ve büyük evlerde sofalar, odalar ve merdiven aralığı katlar arasında birleştirici bir rolü üstlenmişti. Evlerin en önemli yerlerinden biri sayılan sofalarda günün değişen saatlerinde rahat biçimde oturmayı sağlayan, değişik yönlere bakan bölümlere yer verilmişti. Ahşap Türk evlerinde yaşamın geçtiği yerler ve en güzel odalar üst katta olurdu. Buradaki kabul odalarına evlerde "başoda," konaklarda "divan odası", saraylarda "arz odası" denilirdi. Ayrıca eski Türk evlerinde tavanları yüksek odalar "yaz" ve "kış odaları" diye ikiye ayrılırdı. Yaz odalarının pencereleri daha büyük olup, sayıları da fazlaydı. Buna karşılık kış odalarına evin kuytu köşeleri ayrıldığı gibi pencereler azaltılır, içeriye ocaklar veya tandırlar yerleştirilirdi. İki tarafa açılan pencereleriyle diğerlerine göre daha önemli sayılan köşe odaları daha büyük tutulmuştur. Çok sayıda pencereleri olan bu odalarda güneşin uzun süre içeriye girmesi sağlandığı gibi istenildiğinde kapaklarla pencereler örtülüyordu.

Eski Türk evlerinin bir başka özelliği de pencere önlerine yerleştirilen 35-40 cm yüksekliğindeki sedirlerdi. Bunun dışında odaların kullanılışına göre değişen yüklük, çubukluk, kavukluk, testilik, peşkirlik, niyazlık ve lambalık gibi duvarlara gömülü birbirlerinden farklı boyutlarda dolaplara yer verilmişti. Derinliği diğerlerine göre daha geniş olan,

geceleri yere serilecek yatakların saklandığı "yüklükler," onların yanı sıra "gusülhane" denilen izole edilmiş yıkanma yerleri de eski evlerin üzerinde durulacak bölümleriydi.

Sivil mimarimizde önemli yeri olan ahşap evler, yeni bir mimarinin ortaya çıkışıyla II. Dünya Savaşı sonrası kendi kaderleriyle baş başa bırakılmışlardır. Bu arada ortaya çıkan müteahhitler eski ahşap evlerin kapılarını çalarak hepsi birbirinin eşi, renk cümbüşü içerisinde kat karşılığında onları satın alarak yıkmışlardır. Yabancı mimari dergilerden esinlenen örneklerle modernleşme süreci (!) içerisinde; özellikle mistik semtlerimizde korkunç bir yıkım başlamış ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak, geçmişin özelliğini yansıtan sivil mimariden pek az örneğin dışında hemen hepsi yıkıma uğramıştır. Ne yazık ki, şehirlerimizde birkaç yüzyıl öncesinin örneklerini görebilmek artık mümkün değildir. Onlar bir yana XX. yüzyıl başlarından kalanlar da ortadan kalkmış, betonlaşan hepsi birbirinin eşi yeni yapılanmalar şehirlerimizi kaplamıştır. Bugün Edirne'de, Doğu'da, İç Anadolu'da, Ege'de ve diğer bölgelerde hep aynı mimariyi görebiliyoruz. Oysa eski sivil mimari örneklerinden bazıları ayakta kalabilmiş olsaydı; o dönemin mimarisi, yaşantısı, alışkanlıkları ve işlevsellikleri hakkında bilgi sahibi olacaktık.[1]

Türk evlerinin yapılışında; depreme dayanıklı, kâgire göre maliyetinin daha ucuz olması insanları ahşaba yöneltmiştir. Kuşkusuz günümüzde artık geçmişe dönüş düşünülemez. Ayrıca çağımızın insanı, daha sağlıklı olmasına rağmen ahşap evlerde yaşamayı tercih etmiyorlar. Böyle olunca da ahşap evlerin tarihe karışmasının önüne geçilemiyor. Yakın tarihlerde şehirlerde bu yıkımın başladığı günlerde eski eserlerin korunmasıyla ilgili yasalar olmağından tarihi konutların tescili yapılmamıştı. Nitekim Prof. Dr. Mimar Mete Tapan bu konuya şöyle değinmiştir:

"Ülkemizde koruma yapmak isteyen pek çok insanlar vardır. Fakat hükümetlerin korumayla ilgili kesin bir politikaları olmamıştır. Koruma yapmak isteyen insanlar vardır, fakat bu insanlara ekonomik gücü sağlayacak olan hükümet politikası yoktur. Plansızlık sorununa gelince, yapılan planlar var olanın bir rölövesi durumundadır. Doğru planlama işi toplumsal, ekonomik ve fiziksel plan yapan kişilere verilmesi gerekir.

Biz mimarlar estetik değeri yüksek, insanca yaşanacak çevreler yaratmalıyız. Ekonomik meseleyi ikinci ve hatta üçüncü derecede düşünmek zorundayız. Mimarlar ve mühendisler kültür insanı olduklarını unutmamalıdır" (Tapan 1990: 67-69).

Buna rağmen yine de tarihi ahşap evleri korumak için kurumların ve kişilerin girişimleri olmuştur. Örneğin Perihan Balcı'nın tarihi evleri koruma çabaları, düzenlediği sempozyumlar, Çelik Gülersoy'un Kariye, Soğukçeşme Sokağı, Çamlıca örnekleri bunun en açık örnekleridir. Ayrıca Zeyrek evleri ve Süleymaniye Kirazlı Mescit Sokağı çalışmaları da sınırlı kalmıştır *(Yücel 1975: 6-9)*.

Mimari kaygıdan uzak, çıkara yönelik girişimler, apartmanların ahşap evlerin yerini alması zamanla hız kazanmış, sözcüğün tam anlamıyla akıl dışılık öne çıkmıştır.

Edirne Evleri

Osmanlıların Edirne'yi ele geçirmesi Balkanlar ve Trakya için bir bakıma dönüm noktası olmuştur. Sultan I. Murad (1359-1389) Edirne'yi fethettiğinde şehir Meriç Nehri ile Bizans Kalesi içerisinde küçük bir yerleşimden başka bir şey değildi. Osmanlı döneminde Edirne kısa sürede gelişmiş, camiler, saraylar, köprüler, kervansaraylar, hamamlar, imarethaneler, şifahaneler, çeşmeler ve onları tamamlayan sivil mimariyle kısa sürede zengin bir görünüme ulaşmıştır. Nitekim Evliya Çelebi de bu yapılara değinmiştir *(Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1970: 5-31)*.

Edirne'nin fethini izleyen yıllardaki ilk sivil mimari örnekler ahşap veya kerpiçten olduklarından günümüze ulaşamamıştır. Onların dışında kalan dini ve sosyal eserlerden çoğu taş ve tuğladan yapılmış olduklarından ve zaman zaman yapılan onarımlar sonucu ayakta kalabilmişlerdir *(Meriç 1963: 443-538)*.

Osmanlı öncesindeki yapılanmaya baktığımızda; pek çok yerde olmasına karşılık Yunan ve Roma mimarisinden belirgin şekilde ayrılmış oldukları görülmüştür. Onlardan önce yörede uzun süre egemenliğini sürdüren Trakların göçebe bir toplum olmasının belki de bunda büyük payı olmuştur. Traklar, korunaklı kalelerinin yanı sıra açık arazide yaşamışlar, yapılanmalarında yörelerindeki ormanlardan faydalanmışlardır. Ahşabın yanı sıra saz ile samanı kullanarak, balçıkla onları pekiştirerek evlerini yapmışlardır. Nitekim Bulgaristan ile Kırklareli'nde ortaya çıkan bazı kalıntılar bunu göstermektedir *(Özdemir 1997: 42-45)*.

Romalılar, yerleşimlerini daha çok Castrumlar (kaleler) içerisinde, kendilerine özgü konutlar

1 Sivil mimarimiz ve bu yok oluşu hakkında bakınız; Erdem Yücel, "Kaybettiğimiz İstanbul", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1982, S. 21, s. 180-189; Erdem Yücel, "Yok Olan Ahşap Türk Evleri", *Birinci Kıbrıs Türk Belediyecilik Kongresi*, Girne, 1984, s. 85-93.

İlhan Koman Evi, Edirne
(M. Sav, 2015)

şeklinde yapmışlardır. Roma İmparatoru Hadrianus (117-138) 300 bin m²'lik alana bir kale yaptırmış ve yerleşimin büyük bir kısmını onun içerisine almıştı. Günümüzde bu kalenin doğusunda Saraçlar Caddesi, kuzeyinde Mumcular Sokak, batısında Darülhadis Caddesi, güneyinde de Tunca Nehri bulunmaktadır.

Edirne'nin fethinden sonra yerleşim kalenin dışına yayılmaya başlamış ve ilk Türk mahalleleri olarak Karanfiloğlu semti kurulmuştur. Sultan I. Murad Edirne'ye Ermenileri, Sultan II. Beyazıt da Yahudileri yerleştirmiştir. Yahudilerin burada yaptıkları, dini yapılarından sinagoglar, sonraki yıllarda Müslüman yerleşmesinin içerisinde kalmıştır *(Mitranni/Alok 1992: 115-123)*.

Tarih boyunca Trakya'da süre gelen savaşlar, yangınlar ve istilalardan ötürü kaynaklarda yalnızca isimlerine rastladığımız Edirne evleri, kasırları ve köşklerinin çoğu günümüze gelememiştir. Onlarla ilgili bilgiler, XVI. Yüzyıldan itibaren Avrupalı gezginlerin yazdıkları ile onları süsleyen gravürlerde görülmektedir. Bu gravürler gezginlerin yanında olan ressamlar tarafından yapılmışlardır. Sonra da teknik ustalar bu resimleri ahşap, metal veya taş üzerine kazımışlardır. Bu resim ve gravürlerde Edirne'nin genel görünümü, mimarisi, sosyal ve kültürel yapısı kısmen de olsa ortaya konulmuştur. Gezginler için Edirne'de camiler başta olmak üzere evler, konaklar ve saraylar her zaman cazip olmuştur. Jose Maria Jounin ve Jules Van Gavev isimli iki Fransız yazar Osmanlı devletinden aldıkları izinle Edirne'ye gelmişlerdir. Yanlarında bulunan L. Fleury Varsser ile Ev Langlois isimli ressamlar da Edirne'nin bazı yerlerini resmetmişler, bu resimler 1840 yılında "Turquie" isimli eserde yayınlanmıştır. Sonra da İngiliz yazar Robert Walsh'ın yanındaki Ressam W. L Letch'in resimleriyle Edirne'yi konu alan bir eser ortaya konulmuştur. Edirne'nin semtlerinden bazı görüntülere gravürlerde yer verilmiştir *(Walsh 1839; Meriç 1998: 28-29)*.

Osmanlılar ile Avusturyalılar arasında çıkacak bir savaşın önüne geçebilmek için İngiltere'nin Türkiye'ye gönderdiği elçi Edvard Wdrtley'in eşi Lady Montagu'nun dostlarına yazdığı mektuplar Edirne evleri için ana kaynak olmuştur:

"Buradaki evlerin anlatılmasını, size kuşları veya başka hayvanları anlatmak kadar değişik geleceğini hatırlayarak, şimdi odamdan söz edeceğim. Sanırım ki memleketimizde Türkiye hakkında yazılan seyahat anılarımın çoğunda, bu memleket evlerinin, dünyanın en berbat evleri olduğunu okumuşsunuzdur. Bu evlerin çoğunda bulunduğum için büyük bir yetki ile söyleyebilirim. Emin olunuz, yazılanların hiçbir ilgisi yok. Şimdi biz burada, padişahın bir sarayında oturuyoruz. Bence, buradaki mimari tarzı, çok hoşa gidecek biçimde ve ülkeye uygun Türklerin evlerinin dış güzelliğine hiç önem vermedikleri doğru. Bu sefer genellikle tahtadan, doğrusu bu ahşap oluş birçok zorlukların doğmasına sebep oluyor. Fakat bu halkın zevksizliğinden değil, hükümetin baskısı yüzünden oluyor. Çünkü her ev sahibi öldükten sonra o ev padişahın malı oluyor. Bunun için hiçbir erkek ailesine kalıp kalmayacağından emin olmadığı için fazla para sarf etmek istemiyor. Erkeklerin bütün amaçları, hayatları boyunca dayanacak ferah bir ev yaptırmaktır. Ölümlerinden sonra yıkılsa bile umurlarında değil. İster büyük ister küçük olsun, her evin iki bölümü

Şekil 1 Edirne'den bir sokak (M. Sav, 2015)

Şekil 2 Saraçlar üzerindeki ahşap yapı örnekleri (M. Sav, 2013)

var. Bunlar bir küçük koridorla birbirlerine bağlanmışlar. Birinci bölümün (Selamlık) önünde geniş bir avlu bulunuyor. Bunun da etrafında çepeçevre balkonlar var. Bu benim pek hoşuma gidiyor. Bu balkonlardan bütün odalara girilebiliyor. Odalar ise genellikle çok geniş ve iki sıra pencereli. İlk sıra pencerelerde renkli camlar var. Evler pek seyrek olarak iki kattan fazla oluyor. Merdivenleri geniş olduğu için, otuz basamaktan fazla değil. Büyük adamların evi böyle oluyor. Koridorla bağlı olan ikinci bölüme (Harem) deniliyor. Anlamı hanımların dairesi...

Saray deyimi yalnız padişaha özgü binalar içindir. Harem dairesi de alt katta, etrafı balkonlu. Bu balkonların bahçeye bağlantıları var. Evin bütün pencereleri bahçeye bakıyor. Oda sayısı selamlıktaki odalar kadar. Fakat duvarların renkleri ile eşya selamlıklardakilerden daha iç açıcı ve daha süslü. Alt kat pencereler, çok alçak ve bir manastır pencereleri gibi demir parmaklı.

Odaların döşemelerine Acem halıları serilmiş. Her odanın bir köşesinde sedir var. Bu yerden iki ayak yükseltilmiş. Benim odanın iki sediri var. Sedirin üzerine daha iyi cins seccadeler yayılmış ve yarım ayak yüksekliğinde minder konulmuş. Bu minderlere ev sahibinin zevkine göre ağır ipekli kumaşlar geçirilmiş. Benim minderim, al renkli ve sırma saçaklı. Bu minderlerin üzerine duvara dayalı iki sıra yastık konulmuş. Birinci sıra yastıklar çok büyük. İkinci sıradakiler ise daha küçük. Türkler ihtişamlarını burada gösteriyorlar. Bu yastıklar diba'dan yahut beyaz atlas üzerine sırma tellerle işli kumaşlardan yapılmış. Bundan daha iç açıcı ve şahane bir şey olmaz. Bu sedirler öyle kullanışlı ve rahat ki, eminim artık hayatım boyunca, bir daha sandalyeye oturmayacağım.

Odaların tavanları alçak. Sanırım ki bu da kusur değil. Tavanda hep ahşap ve genellikle oymalı ve renkli çiçek resimleriyle süslü. Bu odaların birkaç yerinde, iki kanatlı kapısı olan boşluklar var. Dolap vazifesi görüyorlar. Sanırım bunlar bizde olanlardan daha kullanışlı. Pencere aralarında üzerleri kemerli küçük raflar var. Buralara güzel koku şişeleri veya çiçek sepetleri konuyor. Fakat en hoşuma giden şey, odaların ortasına konan mermer fıskiye modası. Bu fıskiyelerin suları odaya ferahlatıcı bir serinlik vererek ve hoş bir su sesi çıkartarak aynı zamanda havuzun bir bölümünden öbürüne atlayarak şırıl şırıl akıyorlar. Bunların bazıları son derece güzel. Her evin genellikle iki veya üç küçük bölmeli bir hamamı var. Bunun tavanı kurşunla, duvarları da mermerle kaplı. Bu bölmelerde içine sıcak su soğuk su akan musluklu kurnalar var.

Belki de bilmediğimiz şeylerden söz etmekten başlanan seyahat anısı yazarlarını okuduktan sonra, anılarımdakilerden çok farklı şeyler karşısında şaşırıp kalmışsınızdır. Bir Hıristiyan'ın, kibar bir efendinin evinde ancak özel bir durum yahut da her zaman ele geçmeyen bir fırsat sonucu olarak görülür. Harem dairelerinin bulunduğu yerler, her zaman yasak bölgelerdir. Bundan ötürü bu gibi yazarlar, evlerin sadece dış kısımlarından söz edebilirler. Harem daireleri, gözden uzak olsun diye her zaman arka taraflarda yapılıyor. Bunlar yüksek duvarlarla çevrili bahçelerden başka bir şey görmüyorlar. Bu bahçelerde bizdeki çiçek tarhlarından hiçbiri yok. Fakat yüksek ağaçlar dikilmiş. Bunlar, tatlı bir gölge veriyorlar ve gözü de okşuyorlar. Bahçenin ortasında bir köşk bulunuyor. Bu geniş bir salondan ibaret. Genellikle ortasında bulunan bir fıskiye ile güzelleştirilmiş. Köşke 9-10 basamakla çıkılıyor. Bunun etrafı yaldızlı kafeslerle çevrilmiş. Bunların da üzeri asmalar, yaseminler hanımelleriyle kapanarak, bir çeşit yeşil bir duvar meydana getirilmiş. Bu bahçenin her yanına büyük ağaçlar dikilmiş. Bu da harem halkının en çok zevk aldığı güzel bir görünüş. Kibar hanımlar ya saz çalarak yahut da iş işleyerek vakitlerinin pek çoğunu bu köşkte geçiriyorlar. Halka ait bahçelerde de herkesin girebileceği köşkler var. Evlerinde ferahlayacak yerleri olmayanlar, oralara giderek kahvelerini, çayların içiyorlar. Türkler daha dayanıklı yapılar yapmasını da biliyorlar. Örneğin camileri hep yontma taştan yapılmış. Hanları yahut otelleri de son derece güzel. Bunlar geniş bir dörtgen biçimindedir. Etraflarına taş kemerler altında dükkânlar yapılmış. Bu dükkânlarda, fakir esnaf ücret vermeden oturabiliyorlar. Han bütünü ile üç dört yüz kişiyi alabilecek biçimde. Çok büyük bir salon. Avlusu son derece geniş. Etrafındaki kemerlerle, bizim kolejlere benziyorlar.

Doğrusu ben bu hanlarda esnafa edilen yardımı, manastır kurmaktan daha yararlı buluyorum ki size bir çırpıda pek çok şey anlattım" (Lady Montagu 1997: 42-45).

Gezginlerin anıları; ressamların resimleri ve gravürlerinin yanı sıra Edirne evlerini inceleyen Dr. Rıfat Osman'ın *(Dr. Rıfat Osman, Edirne Rehnüması, 1920)* notlarını derleyen Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, suluboya resimlerle onları günümüze taşımıştır. Dr. Rıfat Osman'ın Edirne evlerine ait notlarında;

"Bazen icap eder de kerpiçten örülmüş adi bir duvarla fakirane bir portale girdiğiniz zaman köhne ve içine girmek şöyle dursun, uzaktan belki bakılmaya layık olmayan bir ev bulacağınızı zan ve tahmin eylemişken ağır ağır açılan büyük bir kapı kanadı aralığından girince ağaçlı, çiçekli bahçenin köşesinde sevimli bir evin bulunduğunu hayretle görürsünüz" (Dr. Rıfat Osman 1976: 9).

A. Süheyl Ünver'in yayınladıkları dışında kalan resim ve notları Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde, A. Süheyl Ünver Bağış Eserler dosyasında bulunmaktadır. Bu dosyanın Edirne Arşiv ve resimleri 430-431, Edirne Bahçeleri ve vilayeti 432, Edirne Tıp Fakültesi de 433 No'lu dosyalardadır.

Edirne evleri yazlık, kışlık ve üstü kapalı bölümleriyle bahçeli konutlar olup, ayrıca XVI-XVII. yüzyıllarda Edirne Sarayı'nın bütünlüğü içerisinde birbirlerinden ayrı, düz ağaçlı bir alana yayılmışlardır.

Edirne'nin mahalleleri de ayrı bir konu olup, Yrd. Doç. Dr. Ratip Kazancıgil onları derlemiştir. Osmanlının başlangıç yıllarında çok az evden oluşan mahalleler şehir nüfusunun süratle artmasıyla çoğalmış, cadde ve sokaklarla birbirlerinden ayrılmışlardır. Bu arada Edirne mahallelerinin isimleri şehrin tarihini aydınlatılması yönünden son derece önemli olup, bu isimler şehrin Osmanlılar tarafından kurulmasından sonraki yıllarda verilmiştir: "Abdullah Odaları Mahallesi, Ali Kuşçu Mahallesi, Arabacı Ahmet Mahallesi, Alemdarlar Mahallesi, Baba Timurtaş Mahallesi, Ayşe Kadın Mahallesi, Üsküplü Hızır Mahallesi" bunlardan yalnızca birkaç örnektir. Bu konuda araştırma yapan Ratip Kazancıgil tarih sıralaması içerisinde onları kitap haline getirmiştir. Mahallelere isimlerini verenlerin aynı yerlerde konak ve evlerinin olması da bu konuda araştırmacılara ışık tutmuştur (Kazancıgil 1992).

XVII. yüzyılda Edirne bir ticaret merkezi konumundaydı; ipekli dokumacılık, basmacılık, boya sanayi, şarapçılık, mandıracılık, gülyağcılık, sabunculuk, saraciye, arabacılık ve silah imalatçılığı öncelik kazanmıştı. Bunun yanı sıra Edirnekâri bezemeleriyle Edirne ismini tüm ülkeye duyurmuştu (Türkoğlu 1962: 67-74; Yücel 1994: 449-450; Yücel 1982: 171-194).

XVIII. yüzyılda Edirne önceki yılların canlılığını yitirmeye başlamış ve bu durum mimariye de yansımıştır. Büyük olasılıkla bunda 1746 yangını ile 1752 depreminin büyük etkisi olmuştur.

Şekil 3 Edirne'deki ahşap konutlardan örnekler (M. Sav, 2015)

Kaynaklardan öğrendiğimize göre 1609'da 147 mahallesi olan şehrin 1703 sayımında bu sayı 65'e düşmüştür. Edirne'deki doğal afetler ve savaşların da bunda payı olmuştur. Ayrıca Tunca Nehri'nin 1808'de taşmasıyla şehir sular altında kalmış, 1844'de bir diğer su baskını 1200'den fazla evi yıkmıştır. Aynı yıl Menzilhane'de başlayan yangın Eski Cami Caddesi'yle birlikte bedesten çevresindeki 400 dükkânı yakmıştır. Üç Şerefeli Camii'nin yakınında, Doğramacılar'da çıkan yangın cami çevresini, Tophane semtinde yaklaşık 400 ev ile dükkânı yakmıştır. Bunları 1855 Eski Cami Caddesi, Gümrük Hanı, Unkapanı, Kıyık, Murad Paşa mahallelerinin yangınları izlemiştir. Bu felaketlerde 300 dükkân,

Şekil 4 Onarım yapılmış ahşap bir konut (2015) ve Saraçlar üzerindeki yığma bir yapı (M. Sav, 2013)

Edirne Belediye Binası
(M. Sav, 2015)

hanlar ve evler ortadan kalkmıştır. XX. yüzyılın başında, 1903'de Topkapı Hamamı'ndan çıkan yangın 1514 evi ortadan kaldırdığı gibi 1914 yangını da Ayasofya Kilisesi ile Kaleiçi Mahallesi'ni yakmıştır.

Edirne'nin 1913 Bulgar işgali sırasında bazı yapıları ortadan kalkmış, aynı yıllarda çıkan yangın 1514 evin yanmasına neden olmuştur. Bu acı olayın ardından Edirne Askeri Rüştiyesi resim öğretmeni Mehmet Selami Bey şehrin yangından kurtulan bölümlerinin planlarını çizmiştir. Onun bu planları incelendiğinde, Kaleiçi sokaklarının düzgün olmadığı görülmektedir. O günlerin Belediye Başkanı Dilaver Bey Edirne'nin imarıyla ilgili bir çalışma başlatmıştır. Fransız memurlarının hazırladığı plana göre sokak ve caddeler birbirlerini dik olarak kesecek biçimde düzenlenmiştir. Bu plan düzeni Helenistik dönemde (İ.Ö. 300-İ.S. 2. yy.) İonia'daki Hippodamos ızgara plan düzenine oldukça yakındır *(Vitrivius 1990; Wycheley 1971)*.

Edirne Kaleiçi'nin yeni yapılanmasında yükseklik oldukça alçak tutulmuş, bu arada Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün sattığı arsalar üzerinde yeni yapılanmalar birbirini izlemiştir. Cumhuriyet döneminde Edirne'nin ilk imar planını 1940'da Prof. Dr. Ernest Egli çizmiştir. Onun bu çalışmasını 1963'de İller Bankası'nın çalışmaları ile 1974'de şehrin ilave imar planı izlemiştir. Kaleiçi'nin sit alanı olarak ilan edilmesiyle eski evlerin tescili yapılmış ve korunması yönünde kararlar alınmıştır. Alınan bu kararlar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca 1985'te sonra yeniden gözden geçirilmiştir. Bu arada özelliğini yitirenlerle onarılamayacak durumda olanlar tescil dışı bırakılmıştır. Bütün bu çalışmalar yapıldıktan sonra 24.10. 1991 gün ve 986 sayılı Koruma Kurulu kararınca Edirne Kentsel Sit Alanı Koruma İmar planı" yürürlüğe girmiştir.

Edirne'de bugün ahşap konut sayısı çok azdır. Yıllar öncesi bu konuda yazdığım bir yazı bugün de güncelliğini korumaktadır.

"Kaleiçi ile Selimiye Camii çevresinde kalmış birkaç evi dikkate almazsak hayretle kentin sokaklarında dolaşır, 'Acaba Edirne'nin gerçek yapıları nerede?' diye sorar dururuz" *(Yücel, Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1975; Yücel 1975: 8)*.

Edirne'de eski konutları bir arada toplayan ve korunmasına çalışılan 300 bin m²'lik alanı kapsayan Kaleiçi'nin günümüzde de özel bir yeri vardır. Bu yerleşim alanı güneyde Tunca kıyısındaki Darülhadis Medresesi'ne doğru genişletilmiştir. Siyasi ve ekonomik nedenlerle Kaleiçi'ni terk eden gayrimüslimlerin evleri de korunması gereken yapılar kapsamına alınmıştır. Bunlar taş işçiliğinin ağırlık kazandığı kendilerine özgü mimarisi olan yapılardır. Buna rağmen Türk evlerinin çoğunda karşılaşılan özellikleri burada da görebiliyoruz. Edirne evlerinde avlular, taşlıklar, niyazlıklar, merdivenler, odalar, raflar, hücreler, tandırlar, ocaklar, pencereler, kafesler, cumbalar, kepenkler, kapılar, tavanlar, sedirlikler, hayatlar, yazlık ve kışlık divanhaneler hamamlar, abdesthaneler, mutfaklar, kilerler, çamaşırlıklar, çeşmeler, havuzlar, selsebiller, fıskiyeler diğer yerlerde olduğu gibi burada da karşımıza çıkmaktadır.

Tarih boyunca Edirne'de Müslümanların yaşadıkları evlerin cepheleri bağdadi sıva veya ahşap kaplamalıdır. Genellikle ikinci katta çıkmalarla, cumbalarla, cihannümalarla, balkon korkuluklarıyla, ahşap oymalı saçaklıklarla zengin görünümdedirler. Çoğunlukla içeriye girişler niş şeklindedir. Bu

Şekil 5 Edirne'den geleneksel bir konut örneği (M. Sav, 2015)

Şekil 6 Ahşap konutlardan birine ait giriş kapısı kanatları (M. Sav, 2015)

girişler yanlarda ve üstlerindeki aydınlatmayı sağlayan pencerelerle koruma altına alınmıştır. Odalar diğerlerine göre daha büyük tutulmuş, yüksek tavanları, geniş pencereleriyle ferah görünümler elde edilmiştir. Barok ve Rokoko üslubundaki görkemli tavanları da onları tamamlamıştır. Harem ve selamlıklı konakların sayısı hemen hemen yok gibidir. Bunlardan selamlık yola yakın, hareme ise dışarıdan görünmeyecek şekilde arkada, bahçede yer verilmiştir. Buradaki odaların kapıları açıldığında karşılaşılan uzunca sofalarda aile bireyleri topluca zaman geçirdikleri gibi aynı yer geçit olarak da kullanılmıştır. Bu evlerde üzeri örtülü, "hayat" denilen sofaların yanları açıktır, böylece önlerindeki bahçeyle yakınlaştırılmışlardır. Ancak son yıllarda sofaların önleri renkli camlarla kapatılarak bu bağlantı kısmen de olsa ortadan kaldırılmıştır.

Edirne evleri, sokak üzerinde veya bahçe içerisinde olanlar diye iki ayrı gurupta incelenmelidir. Sokak üzerindekilerin alt katlarında pencere dizilerine pek rastlanmamakla beraber üst katlar son derece mükemmel aydınlatılmıştır. Tek katlı evlerde dışarıya kesinlikle pencere açılmamakta, aydınlatma sadece bahçeden sağlanmaktadır. Komşu evlere yönelik duvarlarda ise pencereler bulunmamaktadır.

Prof. Dr. Metin Sözen, Edirne evlerini belirli işlevlerine göre şöyle sıralamıştır:

"Oturma odası, günlük oda olarak bilinir. Yemek odasına eski devirlerde musandra denirdi. Bazı evlerde namaz odası denilen namaz kılmaya ayrılmış bir mekân daha vardı. Oturma odaları aile fertlerinin bir arada oturdukları odalardır. Harem ve selamlık olan bölümleri olan evlerde oturma odaları yalnız harem bölümünde bulunurdu. Bu odalarda genellikle evin bahçesine bakacak şekilde pencereler açılırdı. Sonraki dönemlerde sokak tarafına da pencerelerin açıldığı görülmüştür. Pencereleri sokaklara bakan evlerde daha çok erkekler yaşardı.

Sekili yatak odalarında yerden bir buçuk metre yükseltilmiş ayaklar üzerindeki yataklarda yatılırdı. Bunlara portatif merdivenlerle çıkılır ve merdiven yukarıdan çekilirdi. Döşekler musandıra denilen yükseltilmiş döşemeye serilirdi. Musandralar zamanla evlerde terk edilmiş, bunun yerini yerden en çok 30-40 cm yükseltilmiş sedirler tercih edilmiştir" (Sözen/ Eruzun 1996: 36-43).

Edirne Evlerinden Günümüze Gelebilen En İyi Örnekler

Trakya'nın hemen her köşesine yayılmış Edirne evlerinden pek azı daha önce de belirttiğim gibi günümüze gelebilmiş, gelemeyenlerin çoğu yeni yapılaşmalardan ötürü hemen hemen kaybolmuştur. Yalnızca Kaleiçi'nde İstiklal İlkokulu'nun karşısındaki sokakta eski konumunu koruyan evler bulunmaktadır.

Edirne evlerinden günümüze en iyi şekilde gelen örneklerin başında Kaleiçi'nde Maarif Caddesi üzerindeki Heykeltıraş İlhan Koman'ın evi bulunmaktadır. Neo-Klasik üslupta, bodrum üzerinde iki katlı yapılan bu konağı 1908 yılında bir Rum mimarı yapmış, içerisini de yine Rum mimarları süslemiştir. Dr. Dimsa'nın muayenehanesi olarak yapılan konağı sonraki yıllarda Dr. Fuat Koman satın almıştır. Mermer taklidi bağdadi sıvalı girişteki holün çevresindeki odalardan biri muayenehane, diğeri de kütüphaneye ayrılmıştı. Üst kattaki büyük salon aile bireylerinin bir araya gelmelerine veya törenlere ayrılmıştır. Özel olarak Romanya'dan getirilen kerestesi, konağın içini ve dışını bezemiştir. Ahşap bezemeli kaplamaların yanı sıra tavanları bağdadi sıva üzerine fresco-secco (kuru fresk) tekniğinde yapılmış resimlerle bezenmişti. Burada zengin Türk Barok motifleri arasında İstanbul, Boğaziçi, Rumelihisarı, Arnavutköy görünümlerine; aile fotoğraflarına, Yunan filozof portrelerine, Dor üslubunda mabede, Erekterion'a yer verilmişti. Erkek ve kadın portreleri, Aphrodite resimleri de onları tamamlamıştı. Ancak bu güzel resimler rutubetten zarar görmüşlerdir *(Uçak 1996; Ülkücü 1998: 474-483; Yücel 2003: 96-99; Yücel 2000: 462-471).*

XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra mimarimize hâkim olan Neo-Klasik dönemin en güzel örneklerinden birisi de Edirne Karaağaç Tren Garı'dır. Üç katlı, dikdörtgen planlı ve 80 metre uzunluğunda bir yapı olan tren garı, yığma duvar sistemine göre tuğlayla yapılmış, ortasında da büyük bir hole yer verilmiştir. Bu bölümün dış duvarlarında, kapı kemerlerinde, pencerelerinde, girişteki kulelerde olduğu gibi kesme taş kullanılmıştır. Garın üzeri asbest plaka kaplı, çelik makaslı kırma çatıyla örtülmüştür. Yapının iki ucuna yerleştirilen yuvarlak gövdeli kuleleri, kesme taş pencere kemerleri,

Şekil 7 İlhan Koman Evi (M. Sav, 2013)

Şekil 8 Belediye binası (M. Sav, 2013)

silmeleri, stalaktitli yarım sütun başlıkları, gülçeleri, kum saati motifleri, saçakları ve Türk üçgenleriyle bezeli kuşakları ile Neo-Klasik Türk Mimari üslubunun Edirne'de yaşayan örneğidir. Edirne Belediye binası da yine Neo-Klasik üslupta yapılan bir başka örnektir.

İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan demiryolunun açılmasıyla Karaağaç Edirne'nin sayfiye yeri olma özelliğinden uzaklaşmıştır. Avrupa'ya giden ve gelenlerin konaklamaları için peş peşe oteller, lokantalar, kahvehaneler, sinemalar başta olmak üzere çeşitli eğlence yerleri açılmıştır. Dzanik, Atina, Europa, Londina, Konstantinopolis, Panellenion, Brasseria otelleri, Bomonti birahaneleri, Rosalato dans salonları, Cafe Chantant eğlence merkezi bunların başında geliyordu. Böyle olunca da Karaağaç'da yoğun bir yapılanmaya gidilmiş, böylece Karaağaç Balkanların ve Edirne'nin önemli bir yeri olmuştur. Karaağaç'ın bu değişimiyle birlikte dini ve eğitim binalarında büyük değişim görülmüştür. 1863'de yapılan Egion Teodoron Okulu ile 1930'da yanan Fransızların Saint Basil Okulu yapılmıştır. Fransız erkek ticaret okulu Ecole Richard, Ermeni Torkomyan ilkokulu ile dini eğitim veren Saint Gregoire, demiryolu yapımında çalışan teknisyenlerin çocuklarının okuduğu yatılı okul, Karaağaç'ı önemli bir kültür merkezi konumuna getirmiştir. Ayrıca Müslüman çocukları için 1913'te Mimar Kemaleddin Bey'in Karaağaç Mekteb-i İptidası I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine yapılamamış, Cumhuriyet döneminde açılan Mustafa Necati Bey Okulu ile bu boşluk doldurulmuştur.

Karaağaç'da tuğla ile ahşabın birleştiği Osmanlı evleri halen kullanılmaktadır. Onun yanı sıra XIX. yüzyıl Osmanlı ve Rum evleriyle burada karşılaşılmaktadır *(Yücel, "Karaağaç", 2000: 148-153; Erdoğu 1997: 29; Erdoğu 1998: 193-203)*.

KAYNAKÇA

Dr. Rıfat Osman	*Edirne Rehnüması*, Edirne, 1336 (1920).
Dr. Rıfat Osman	(A. Süheyl Ünver'in ön sözü ve düzenlemesiyle), *Edirne Evleri*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul,1976.
Erdoğu 1997	Rabia Erdoğu, "Dünden Bugüne Edirne Karaağaç," *Toplumsal Tarih*, İstanbul, S. 44, s. 29
Erdoğu 1998	Rabia Erdoğu, "Bir Aykırı Edirne Mahallesi Karaağaç," *Edirne Serhattaki Payidaht*, İstanbul, s. 193-203.
Evliya Çelebi Seyahatnamesi	(Türkçeleştiren: Zuhuri Danışman), İstanbul, 1970, C. 5, s. 303-330; C.6. s.5-31.
Kazancıgil 1992	Ratip Kazancıgil, *Edirne Mahalleleri Tarihçesi*, Türk Kütüphanecilik Derneği Edirne Şubesi Yayını, İstanbul, 1992.
Lady Montagu	*Türkiye'den Mektuplar*, İstanbul Kitaplığı, İstanbul, 1997.
Meriç 1963	Rıfkı Melül Meriç, "Edirne&de Mimar Sinan Eserleri," *Türk Sanatı Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul, C. I, s. 443-538.
Meriç 1998	Atanur Meriç, "Edirne Gravürleri," *Kültür ve Sanat*, İş Bankası, Ankara, S. 39, s. 28-29.
Mitranni/Alon 1992	Milli Mitranni/Ersin Alok, *Anatolien Synagoers*, İstanbul.
Özdemir 1997	Erol Özdemir, "Trakya ve Mimarisi," *Sanatsal Mozaik*, İstanbul, S. 25, s. 42-45.
Sözen/Eruzun 1996	Metin Sözen/Cengiz Eruzun, "Anadolu'da ev ve insan Edirne Evleri, *Arkitekt*, İstanbul, S. 433, s. 36-43.
Tapan 1990	Mete Tapan, "İstanbul nasıl bu hale geldi?", *Yapı*, İstanbul, S. 100, s. 67-69.
Türkoğlu 1962	Sabahattin Türkoğlu, "Edirne Müzesinde bulunan Edirnekari ağaç işleri", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Ankara, S. IV, s. 67-74.
Uçak 1996	Funda Semiha Uçak, *İlhan Koman Resimleri*, İstanbul.
Ülkücü 1998	Mehtap Cömert Ülkücü, "Edirne Konakları ve Tavan Resimleri", *Edirne Serhattaki Payitaht*, İstanbul, s. 474-483.
Vitrivius	*De Archahitectura/Mimarlık Üzerine On Kitap*, İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, 1990.
Walsh 1839	Robert Walsh, *Constantinople and the scnenery of the seven churches of Asia Minor*, London.
Wycheley 1971	R. E. Wycheley, (Türkçeletiren; Nur Nirven-Nezih Başgelen), *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu*, İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.
Yücel 1975	Erdem Yücel, "Kirazlı Mescit Sokağı," *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, İstanbul, S. 45/324, s. 6-9.
Yücel 1975	Erdem Yücel, "Edirne Tarihi Görünümünü Yitiriyor," *Cumhuriyet Gazetesi* (13 Eylül 1975).
Yücel 1975	Erdem Yücel, "Edirne Tarihi Görünümünü Yitiriyor", *Yapı*, İstanbul, S. 14, s. 8.
Yücel 1982	Erdem Yücel, "Kaybettiğimiz İstanbul," *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, S. 21, s. 180-189.
Yücel 1982	Erdem Yücel, "Türk Sanatında Ağaç İşçiliği," *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul, S. 82, s. 171-194.
Yücel 1984	Erdem Yücel, "Yok Olan Ahşap Türk Evleri," *Birinci Kıbrıs Türk Belediyecilik Kongresi*, Girne, s. 85-93.
Yücel 1994	Erdem Yücel, "Edirnekâri" mad. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 10, s. 449-450.
Yücel 2000	Erdem Yücel, "Edirne Evleri", *III. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, s. 462-471.
Yücel 2000	Erdem Yücel, "Karaağaç," *Art Dekor AD*, İstanbul, S. 84, s. 148-153.
Yücel 2003	Erdem Yücel, "İlhan Koman, Heykel Sempozyumu," *Yapı*, İstanbul, S. 263, s. 96-99

NECDET SAKAOĞLU ile İSTANBUL ve VAKIF ÜZERİNE

Conversatıon Wıth Necdet Sakaoğlu On Istanbul And Foundatıons

RÖPORTAJ
MURAT SAV

Dergimizin her sayısında yer verdiğimiz röportaj yazımızın 25. sayısındaki konuğu, Necdet Sakaoğlu. Divriği'den başladığı hayat yolculuğunda şimdiye kadar yapmış olduğu çok sayıdaki araştırma ve çalışma ile özellikle tarih alanında derin izler bırakan Necdet Sakaoğlu'ndan İstanbul ve Vakıflar üzerine düşüncelerini aldık. Röportaj, Vakıf sistemi, İstanbul ve Vakıf, eğitim yapıları, İstanbul gibi ana konular üzerinde gerçekleştirilmiştir. Tüm bu içerik, aynı zamanda bir düşünce adamı olan Necdet Sakaoğlu'nun sadece bilgi ve düşüncelerini içermemekte aynı zamanda tavsiyeleriyle de oldukça zenginleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İstanbul ve Vakıf, dergi, araştırma, tarih*

The interviewee of the 25th issue of our magazine, in which an interview takes place in each issue, is Necdet Sakaoğlu. We had a conversation with him on İstanbul and Foundations who left significant references especially in terms of history apart from many research and studies throughout his lifetime starting in Divriği. The interview was focused on main subjects as Foundation regulations, İstanbul and Foundations, educational buildings and İstanbul. The intent is enriched with not only the knowledge and ideas of him, who is a thinker at the same time, but also with his recommendations.

Keywords: *İstanbul and Foundations, magazine, research, history.*

M. Sav: Bütün röportaj yaptığımız konuklarımıza sorduğumuz ilk soruyla başlamak istiyorum. Necdet Sakaoğlu, kendi penceresinden Necdet Sakaoğlu'nu nasıl anlatır?

N. Sakaoğlu: Yaşam öyküleri veya hayat hikâyelerinde "doğdu, okula gitti", diyerek okulları sıralarız. Sonra aldığımız görevleri yazarız. Resmi görevler için çok uygun bir anlatımdır bu. Ama bir yazar için bunun bir arka tarafı vardır. "Evet, ben de Atatürk İlkokulu'nda, Nuri Demirağ Ortaokulu'nda, Öğretmen Okulu'nda, yüksek okulda, okudum" diye sıralarım ama oralarda kimleri gördüm? Kimlerden neler öğrendim? Esin kaynağım neler oldu? Yazarlığa nasıl başladım? Neden-nasıl öğretmen oldum?... Ağabeyim girdiği sınavı kazanmış, askerî okullarda okuyarak subay olmuştu; ben, sınavlar kazanarak öğretmen olmuşum. Bizim çocukluk ve gençlik yıllarımız -1940'lı-50'li yıllarda- her kentte, ilçe merkezlerinde ilk ve ortaokul sonrası gitmek için lise ve meslek okulları yoktu. Bir sonraki okula ulaşabilmek için ya aileniz varlıklı olacak veya birkaç sınav kazanarak, "yatılı" okuma şansı yakalayacaktınız. Özellikle belirtmeliyim, tanıyanlar da söylüyor: Ben mimar olmalıymışım. 30'lu yaşlarımda ilk kitaplarım yayınlandıktan ve ödüller aldıktan sonra özenli bir çalışmayı, araştırma-çizim ve perspektiflerle başararak, *"Divriği'de Ev Mimarisi"*ni hazırladım. Bu, bir yerel mimarî denemesidir. 1978'de Kültür Bakanlığı'nca sanat eserleri serisinde yayımlandı. 2002'de yayımlanan *"Saray-ı Hümayun/Topkapı Sarayı,"* belge ve kaynaklara dayalı, görselleri de olan daha kapsamlı bir çalışmadır.

1970'lerden 2000'li yıllara kadar arşiv ve kitap taramalarıma dayalı, toplum tarihi, yerel tarih, Osmanlı tarihi ve coğrafyası, sanat tarihi, kent tarihi, zanaat ve sanatlar, deri sanatları vd. alanlarda, son yıllarda da elyazmaları çevrileri yaptım, yapıyorum. Daha önce de *"Tarih-i Sâf/Tuhfetü'l-Ahbab"*ın, Ahmed Bîcan'ın *"Dürr-i Meknûn"*unun çevri yazılarını yapmıştım. Bunların da yeni harflerle baskıları vardır. Şu sırada çeviri yazılarını hazırladığım iki elyazması, Fuzûlî'nin, son Akkoyunlu Sultanı Murad Bahş'a (1495-1505) sunduğu *"Leylâ ile Mecnûn"* mesnevisi ile Kâtib Çeleb'nin, Babinger'in varlığından söz ettikleri ama görmedikleri, Gazalî'nin (Müderris Mehmed Efendi ö.1535) Tevârih-i Âl-i Osman içerikli, -olasılıkla 'tek nüsha'- eserinin çevri-yazılarının son notlamalarını yapıyorum.

Uzun br zamana yayılan çalışmalarıma dayanarak diyebilirim ki, ilgi duyulan alanın kurallarına uyularak kitap-makale yazarken eleştirilerin, önceki çalışmaların önemsemesi gerekir. Başka etkenler de var. Ben, doğduğum Divriği'de Selçuklu dönemi Mengücek anıtlarıyla, yerel konut örnekleriyle ve tarih anlatıları ile içli dışlı oldum. Her gün bahçemizin karşısındaki kaleden, camiden, kiliseden esinler aldım. Biraz uzağa bakınca Ulu Cami ve Darüşşifa'yı görürdüm. Babamın dükkânına giderken Sitti Melik Türbesi'nin önünden geçerdim. Bunlar çocuk zihnine yazılan şeyler. Öğretmenlerimiz bizi Ulu Camii'ne götürmüştü. Anlattıklarını hatırlamasam da belleğime yerleşmiş sorumluluklar var. Babam, beni ve ağabeyimi Ulu Camii'ne, bayram namazına götürürdü. Orada Şah Mahfilinin altına otururduk. Babam: *"Burası Şahın namaz kıldığı yer!"* derdi. Şah Mahfili yıkık durumdaydı. Şehitliğin hacet penceresini gösterir: *"Şah orada yatıyor!"* derdi. Çocuktum, korkardım; oradan bize bakıyor mu? diye.

Hayat farklı gelişiyor. Öğretmenlerin etkisi de önemlidir. Öğretmen Okulu'nda kısa bir dönem tarih öğretmenimiz, *"Tacettinoğulları"* konulu bir kitabı da olan Kâzım Dilcimen'di. Çocukluktan gençliğe geçiş evresinde tarihi, Dilcimen gibi öğretmenlerin anlatmasını isterim. Çapa'da, Nihat Sami Banarlı edebiyat-edebiyat tarihi öğretmenimizdi.

Haydar Ediskun'dan dilbilgisinin inceliklerini, Niyazi Akşit, Çağatay Uluçay, Mesut Talaslı, Rauf Mutluay, Kemal Kaya,...erdemli, bilge Cumhuriyet öğretmenleri, çok saygın kimliklerdi. Ama önceliği Kazım Dilcimen'e veriyorum. Çünkü ben ondan tarihin nasıl anlatılacağını; "böyle yapın!" diye değil, dinleyerek öğrenmiştim.

Hayatımızı yönlendirenler ailemiz kadar metotlu, programlı okul ortamları ve öğretmenlerdir. Çevre de önemli. Divriği, Sivas en son İstanbul, tarih seven, tarih çalışanlar ve yazanlar için bulunmaz ortamlardır. Divriği'de bir sokaktan geçiyorsunuz, karşınıza görkemli bir ev çıkıyor; "Ayan Ağa Konağı" diyorlar. Başka bir sokakta öncekiyle yarışırcasına biri daha çıkıyor; "Abdullah Paşa Konağı" imiş. Bir cami görüyorsunuz, "Köse Paşa Camii" diyorlar. Bütün bunlar, o paşa, ağa adları zihninizde yer ediyor. Bir zaman geliyor araştırmak, çizmek, yazmak istiyorsunuz.

Bir örnek vereyim: Köse Paşa'nın kim olduğunu bilmiyordum. Eski kentlerimizde yerel tarihçiler vardı. Onlardan Kâzım Erçoklu'ya sordum: *"Bu Köse Mustafa Paşa kim?"* Bir taşra veziri imiş. *"Kuban'a göndermişler, bir başarı gösteremeyerek azledilmiş. Divriği'de bir saray ve cami yaptırmış,"* dedi, o kadar. Topkapı Sarayı Arşivi'nde belgeler buldum, *Cevdet Tarihi*'nden alıntılar yaptım. Epeyce belge ve bilgi... *Köse Paşa Hanedanı* adlı kitabı yazdı ama, ilk dokunuş ve uyandırışı bir yerel tarih-bilir yapmıştı.

M. Sav: Bugüne kadar çeşitli alanlarda çok sayıda çalışma, yayın yaptınız. Halihazırda üzerinde çalıştığınız konu veya konular var mı?

N. Sakaoğlu: Adları geçenlerden başka *"Osmanlı Kentleri, Osmanlı Coğrafyası, Karamannâme, Bu Mülkün Sultanları* (bunun iki yayınevinde 35 baskısı yapılmıştır), *Kadın Sultanları, Osmanlı Yaşamından Yansımalar, Türk Eğitim Tarihi"* ve başkaları... Arada onlara bakıyor ve *"nasıl yazabilmişim!"* diyorum. 500-600 sayfa, Metinler, dipnotlar, görseller... Demek ki hayatın bir çağı var. O evrede yapılabiliyor. Genç yazar ve araştırmacılarla görüştüğümüzde, *"25 ile 50 yaş aralığını çok iyi değerlendirin!"* diyorum.

Birkaç yıl önce Osmanlı tarihinin kayıp bir yazmasına ulaştım. Daha önce de yazmaları çalışmış, çeviri yazılarını yapmıştım. Bu sonuncuya kısaca *"Gazalî Tarihi"* denebilir. Âşık Paşa Tarihi ve diğer içerik benzerleriyle türdeş bir ilk dönem Osmanlı tarihi/Tevarih-i Ali Osman. Biliniyor, ama kayıptı. Katip Çelebi de ulaşıp inceleyememiş: "Bir mir'at-ı kâinat olmalı" diyor. Babinger de Türkiye'de ve yabancı ülkelerdeki yazma kitaplıklarında aramış, O da ulaşamadığını yazıyor. Aldığımda ben de bilmiyordum. İnceleyerek, Gazalî mahlaslı Müderris Mehmed Efendi'nin (ö.1535) eseri olduğunu kanıtladım. Bunu uzun bir tanıtım yazısı da hazırlayarak, yeni harflere çevirdim. basım aşamasında ama bir süre önemi ve değerinin gerektirdiği basım şansı arayışındayım.

Peşine düşerek ulaşabildiğim bir başka elyazması, bildiğimiz Leylâ ile Mecnûn manzum öyküsünün en eski, olasılıkla "ilk" elyazısı. 1986'da Tillo/Aydınlar Köyü'nde önüme konulmuştu. İstanbul'da Süleymaniye Kütüphanesi'nde inceleyen uzmanlar: *"Fuzûlî'nin, düzeltme- değiştirme-silmeler yaptığı kendi nüshası olabilir; kâğıdı, kırmızı mürekkebi, yazısı, Kitab-ı Bayındır Begân mühür ve yazı ve kayıtları 15. yy son yıllarını işaret ediyor"* kanısında birleşmişlerdi. Bu önemli yazmada, Fuzulî'nin hayatıyla ilgili ip uçları da yakalanıyor. Basıma hazır durumda. Bunu da uygun koşullar oluşuncaya kadar bekletiyorum. Başka kitap, anı hazırlıkları var da bunlarla daha ne kadar uğraşabilir? "zaman bitmeden" yapabilir miyim, bilmiyorum?

Size çok yıllar önce çevirdiğim *"Tarih-i Saf/Tuhfetü'l-Ahbab"*ın öyküsünü özetleyeyim: 1960'ta, Çapa'da öğrenciyim. Bir gün Sahhaflar Çarşısı'ndan geçiyordum. Avluya birkaç çuval kitap defter boşaltıldı, tellal bağırıyor; *"-Tahir Nadi'nin kitapları!"* Çisentili bir hava...Tahir Nâdi (Ozanözgü, ö.1953) Divriğili'dir. Eebiyat öğretmeni ve yazardı. Hemşehrilik duygusuyla atıldım, bir kitabını alayım diye. Paltolu, şapkalı bir zat (Şevket Rado) beni dirsekleyip yığına yanaştı. herkes karıştırıyor, o torbaya doldurmaya başladı! Küçük, ciltli bir kitabı da ben yakaladım. *"-Kaç lira? : -2.5"* İstanbul'da bir öğrenci için o yıllarda önemli bir fiyat! Duraksadım ama verdim.

O kitapla tarih yazarlığım başladı diyebilirim. *Tarih-i Saf*'ı çevirdim. 1969 yılında Ali Naci Karacan Ödülü'nü kazandım. I. Ahmed'e kadar bir Osmanlı tarihidir. Elyazması bir nüshası kütüphanelerde yok. 1870'te yapılan eski harfli baskısı da bulunamıyor. Benim aldığım nâdir bir nüsha imiş meğer.

M. Sav: Malumlarınız olduğu üzere "Vakıf Restorasyon Yıllığı" dergimiz vakıf ve İstanbul ağırlıklı makaleleri konu edinmekte. Bu noktada şöyle bir soru sormak isterim: "İstanbul-Vakıf" kelimelerinin sizdeki çağrışımları nelerdir?

N. Sakaoğlu: "İstanbul ve Vakıf". Bu iki kelimenin bendeki çağrışımı muhteşemdir. Çünkü bana göre yer yüzünde veya daha ölçülü tutarsak Türk-İslâm dünyasında Vakıf eserlerin ve vakıf işlemlerinin de payitahtıdır İstanbul... İstanbul'un mimari görkemini vakıf eserler taçlandırır. Ne Kahire ne Şam ne Halep ne Tebriz... İstanbul kadar Vakıf kaydına ve eserine kavuşabilmiş değil. Bu konu

üzerine İstanbul ile ilgili bir kitap yazılmalı. İstanbul'daki vakıf eserlerin, kuş evlerinden, Süleymaniye ve Sultan Ahmed camilerine kadar, mimari üsluplar kompozisyonu da dünya çapında bir özgünlüktür.

"Bu Mülkün Kadın Sultanları" adıyla yazdığım kitapta, İstanbul'da saltanat süren padişahların sayıları 300'ü bulan kadınları ile bir o kadar da kızlarını tanıtırken ayrımına vardım: Tarihî İstanbul'da dış semtlerde Osmanlı saray kadınlarının yüzlerce vakıf eseri var. Vakıf câmi, hamam, çeşme, mektep yaptıranlar çoğunlukta. En ünlülerini değil, sıradan ikisini analım: I. Abdülhamid'in eşlerinden Şeb-i Sefa Kadın'ın Zeyrek'de -Bulvar'a cepheli- camisi, sıbyan mektebi ve çeşmesi ile öteki Kadıköy Bağdat Caddesi üzerinde III. Osman'ın hareminden Zevki Kadın'ın çeşmesi.

M. Sav: Çalışma konularınızdan biri, eğitim tarihi üzerine. Vakıf eğitim yapıları ve kütüphanelerinin Osmanlı eğitim hayatına olan katkılarından bahsedebilir misiniz?

N. Sakaoğlu: Yukarıda, çalıştığımı söylediğim *Leyla ile Mecnun*'da kız ve erkek çocukların mektepte karma okuduklarını anlatan dizeler var. Bir saf kız, bir saf erkek çocuklar otururlarmış. Karma eğitim çok eski, Sumerlere dayanan bir geçmişi vardır. Osmanlı mekteplerinde de karma eğitim vardı. Bunu gösteren resim ve fotoğraflar var.

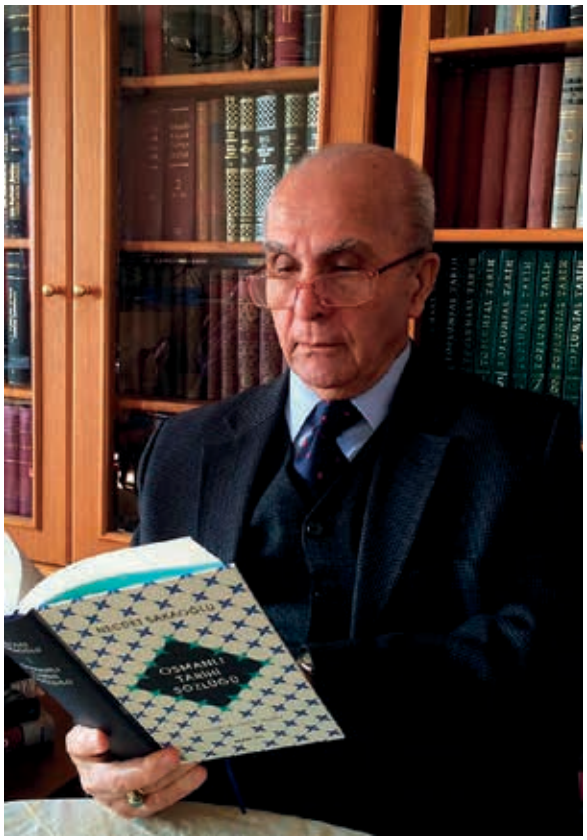

Öğretmen çıkışlı olduğum için *Türkiye Eğitim Tarihi*'ne çok önem ve emek vermiştim.

M. Sav: Suriçi'nde vücuda getirilmiş Vakıf yapılarının bânileri ve bânilik sistemiyle ilgili düşüncelerinizi alabilir miyim?

N. Sakaoğlu: İstanbul için bu sorunun ayrı bir önemi var. İstanbul'a yapılan her eserin temeli, ebedi yaşasın idealiyle atılmış. İstanbul, bu dirençte ve değerde olan vakıf eserleri yaşatmış, yaşatıyor. Nasıl bir inanç ve duygusallıksa Süleymaniye de İvaz Efendi Camii de aynı direnci paylaşıyor. Bu da "vakıf" ilkesinin dürüstlük ve sağlamlığındandır... Mihrimah Sultan'ın Edirnekapısı'ndaki camisi de annesi Hürrem Haseki'nin Ayasofya'nın karşısındaki Çifte Hamamı da vakıf ilkelerinin örnek anıtlarındandır.

İstanbul'da yapılan vakıf eserlere, estetik kadar sağlamlık, özgünlük ve öznellik sağlayan nedenler de vardı. Söz gelişi dönemin padişahının, ileri gelenlerinin beğenisini, hizmet alacakların da duasını kazanmak...

Düşünebiliyor musunuz? Mesela Hıristiyan mimarların yaptıkları camilerde de geleneklere uyulmuş. Simon Kalfa'nın yaptığı Nuruosmaniye Camii veya Tophane'deki Nusretiye Camii...

İstanbul'a yapılan her vakıf eserin özel bir mimari değerinin olması da öngörülmüş. Bu değerlendirmeyi çağımızın İstanbul mimarları da önemsemeli.

M. Sav: Surlar, fetihten hemen sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından onartılıyor. Surlar her ne kadar da önemini kaybetmişse de askeri olarak, zarar gördükçe depremden veya başka bir sebepten dolayı, bizatihi Saray tarafından onartılmaya devam ediliyor. Çok önem verilmekteydi surlara.

N. Sakaoğlu: Artık surlara yönelik bir düşman saldırısı beklemek şaka gibi. Bir senaryo konusu olabilir belki. İstanbul'un iç güvenliği, girişler-çıkışlar için surlar 19. yüzyıla kadar işlevseldi. Günümüzde insanlık mirası, sur savunmalı Orta Çağ kentleri olan İstanbul ve Diyarbakır da sursuz, "çıplak!" düşünülebilir mi? 1980'lerde "surları yıkalım, konut alanları açalım!" diyen politikacıları hatırlıyorum.

M. Sav: Topkapı Sarayı, yüzyıllarca büyük bir imperatorluğun yönetildiği merkez oldu. Fakat, tüm saray yapılarını içeren, mesela "Topkapı Sarayı Vakfiyesi" hiçbir zaman olmadı. Size göre bunun sebebi neydi?

N. Sakaoğlu: Saray, konak, konut olarak kullanılan yerler vakıf koşullarına uygun değildir. Saray, tahttaki padişahın evi ve ofisiydi. O isterse yıkılır,

yenisi yapılırdı. Sarayların, cami, çeşme hamam gibi kamu hayrına- gönencine yardım ve hizmeti de sözkonusu olmadığından vakıf tanımının dışındaydı. Sonra içinde devlet hazinesi de olan sarayın vakıf gelirleriyle onarılması, hizmetlerin yapılması söz konusu değildi. Daha kapsayıcı bakışla, ister saray, ister konak veya ev, kişisel mülklerdi. vakfedilmeleri de söz konusu değildi. Vakıf konusu olan emlâkin de kıyamete kadar mülk gelirinin devamlılığı esastır. Ama sözgelişi yol ve çarşı hanları, işlevlerinin yüzyıllar boyu süreceği öngörülerek amaçlanarak vakıf konusu olmuştur,

Prof. Dr. (merhum) Osman Turan'nın yayınladığı Karatay Kervansarayı'nın uzun vakıfnâmesindeki tanık imzaları arasında İshak oğlu Şahin Şah'ın oğlu İshak'ın (Divriği Ulu Camii'ni yaptıran Ahmed Şah'ın amcası) da imzası vardır.

Vakfın temel amacı, vakıf gelirleriyle hayır eserini kıyamete kadar yaşatabilmesi dileğiydi.

Topkapı Sarayı'nı birçok kez gezdim. Yerli yabancı kaynakladan da çalışarak hazırladığım *"Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı"* adlı kapsamlı kitap, 2002 yılında Deniz Bank tarafından yayımlandı.

M. Sav: Size göre "İstanbul" derken hangi coğrafi alanı kastetmeliyiz? Sınırlarını belirterek, sebepleriyle birlikte bu konudaki düşüncenizi alabilir miyim? Mesela bizim çevremizdeki yaşı büyükler (K. Çekmece'de yaşarken) eskiden "İstanbul'a gidiyorum" derken yalnızca "İstanbul" adıyla Suriçi'ni kastederlerdi. Suriçi'ne baktığımızda kültürel bir yozlaşma ve onun yansıması olarak bazı negatif değişimlerin odağında. Şehrin kentsel gelişimi, ya da "şehircilik geleneği" diyelim buna, o eski İstanbul olgusunu yansıtmıyor. Farklı bir kentsel kimlik var. Doğrusu, kimlik bunalımına girmiş ve kendini tanımlayamayan bir karmaşıklıklar toplamı. Tıpkı Roma gibi korunmuş alanları ve yaşam alanlarının ayrıldığı, yol-araç trafiğinin daha çok yerden arındırılarak, alternatif ulaşımın teşvik edildiği bir İstanbul hayal ediyorum.

N. Sakaoğlu: İstanbul'un tarihsel sınırları karakıyı surlarıdır. İstanbul, 4 cepheden surlarla sınırlandırmış tarihî şehirdir. Günümüzde surların dışında kilometrelerce yayılan, Karadeniz Boğazı'nın çıkışından İzmit sınırına ve Çatalca'ya kadar her yer başka bir İstanbul'dur. Bu megapol içinde "İstanbul" sanki unutulmuş veya yitiktir. Tarihî İstanbul', günümüzde "Fatih Belediyesi" sınırları içindededir. Ancak "Fatih" İstanbul'un önemli bir semti de olduğundan asıl İstanbul'a yeni adlar bulundu: "Tarih-i Yarımada" ve/veya "Suriçi İstanbul"(!)

1950lerde bile Beyoğlu sakinleri, Üsküdarlılar, Bakırköy'de hatta Eyüp'te oturanlar, söz gelişi: *"-İstanbul'da ekmeğe zam yapılmış, -İstanbul'a gideceğim, gittim."* derlerdi. Bugün de bu atıfları kullanan yaşlılar var.

İstanbul'u ve İstanbul adını kurtarmak gerekiyor. Osmanlı yönetim sisteminde payitaht kimliği nedeniyle İstanbul'a "Dersaadet" denirdi. Saltanat sarayı başta, Bâbıâli devlet kurumları Büyük Çarşı, bedestenler, medreseler, selâtin camiler, meydanlar, 1826'ya kadar büyük askeri kışla (Yeniçeri Ocağı) buradaydı.

İstanbul'la yakın/bağlantılı Bilâd-ı Selâse denen üç şehir: Galata, Eyüp, Üsküdar'dı. Bu yerleşimlere bağlı semtler ve köyler vardı. İstanbul Kadısı, Mahmut Paşa Camii'nde görev yapardı. Aynı zamanda kentin belediye başkanı konumunaydı. Diğer üç şehri de kadıları yönetir ve denetlerdi. Her çarşamba günü Topkapı Sarayı'ndaki Kubbealtı'nda sadrazamın başkanlığında Dersaadet ve Bilâd-ı selâse kadıları ilgili divan üyeleri ile yeniçeri ağasının katıldığı Çarşamba Divanı'nın gündemi Dersaadet ve Bilâd-ı selâse'nin güvenlik, iaşe, çarşı pazar işleri idi. Sonra "Büyük Kol" denen denetime çıkılırdı.

Dersaadet ahalisi yani İstanbullular, anılan üç beldeyi İstanbul'un yakın taşrası görür, adlarını da "Galata Şehri", "Havass-ı Refi'a" (Eyüp) ,"Üsküdar Kasabası" bilirlerdi. Galata'da nüfus çoğunluğu yerli-yabancı gayrimüslimlerdi. Türk-Müslüman mahalle ve köyleri de vardı. Elçiler, gelip giden Avrupalılar, gezginler Galata şehrinde kalırlardı. Galata Kadısı İstanbul'da oturur, her gün özel bir kayıkla Galata'ya geçer, çoğu zaman Arap Camii'nde yargı ve yönetim işlerine bakar, İstanbul'a dönerdi. Eyüp Kadısı, Çatalca'ya kadar padişahın has çiftliklerini yönetir, davalara bakardı. Üsküdar, Doğu'dan ve Anadolu'dan gelen kervanların, yolcuların ilk konak yeri, emtia ve ürün iskelesi idi. Kıyı yerleşimlerinin ve köy iskelelerinin bulunduğu Boğaziçi'nin güvenliğinden Bostancıbaşı sorumluydu. Kasaba ölçekli Boğaz yerleşimlerini "Kenar kadıları/naibler" yönetirdi.

Büyükşehir Belediyesi'nin yayınladığı *"Atatürk ve İstanbul"*a çalışırken öğrendiğim ve çok heyecanlandığım bir konuyu sırası gelmişken açıklayayım: Atatürk, surlarla çevrili Dersaadet/ İstanbul'un tamamını müze yapmak emelindeymiş. Daha İstanbul'a gelmeden, 1925'te bu konuda ilk girişimi, *"Rehber-i Seyyahin"*i (Guide touristique) adlı turizm rehberini yazdırtmak olmuştu. Atatürk'ün isteği İstanbul Valisi Haydar Bey'e konuyu iletmesiyle gündeme gelen surlarla çevrili İstanbul'un her köşe bucağını belli programla gezmeyi, gezdirmeyi öngören bu ilk İstanbul turizm rehberini Ernest Mamboury yazmış ve yayınlanmıştı. Kentin hemen her semtinde ayrıca müzeler açılması da düşünülmüştü. İlk açılan müzenin Topkapı Sarayı olması

da anlamlıdır. O dönemde gündeme gelen diğer ilk müzeler: Sultanahmet Tarih Parkı, Vakıf Müzesi, Yedikule Müzesi'dir.

Atatürk'ün, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin her işi bakanlar ve kurumlar aracılığıyla ele alıp sonuçlandırdığından kendisine çalışma alanı arayarak kültür işlerine eğilmek istediğini belirtmesi önemlidir. İstanbul'u müze yapmak da bu bakışla ilgilidir. Günümüzde de dünya ölçeğinde, müze olacak yegâne kent, tarihî İstanbul'dur.

M. Sav: Vakıf eserlerinin giderlerini karşılamak üzere vakfedilen akarlarla ilgili olarak bu akar sistemi hakkında neler söylersiniz?

N. Sakaoğlu: Vakfın temeli ekip biçilen toprağın ürünüdür. Vakfedilen yer, kıyamete kadar ekilip-biçilmelidir ki vakıf eserin de hizmetleri, bakım ve onarımı sağlanabilsin. Zamanla yıkılacak olan bir çarşı hanı vakfedilebilir mi? Edilir. Şöyle ki söz konusu han, bir arsanın/arazinin üstüne yapılmıştır. Vakfiyedeki koşul, söz konusu hanın yeri ekilip biçilse alınacak ürün ölçeğinde ise doğrudur. Ama böyle olmamış, handaki iş yerlerinin kira getirileri dikkate alındığından han harap olunca vakfı da hizmet veremez olmuştur.

M. Sav: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1939 yılından beridir çıkarmakta olduğu "Vakıflar Dergisi" ve 2010 yılından bu yana yayınlanan "Vakıf Restorasyon Yıllığı" dergilerinin yanı sıra restorasyonları yapılan çok sayıdaki abidevi yapının kitaplarını hazırladı. Sizce vakıf eserlerin tanıtımı ve doğru biçimde anlatımı yapılabiliyor mu? Bu konuda önerileriniz olur mu?

N. Sakaoğlu: Türkiye, özellikle de İstanbul'daki vakıf yapılarının çokluğuna karşılık, vakıfları işlemez duruma geldiğinden vakıf kurumlarının pek çoğu da zamanla işlevsiz kalmış, hatta yıkılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü bir program çerçevesinde vakıf eserlerin ihyasını, vakıf eserlerin restorasyonunu sürdürüyor.

Son olarak vurgulamak isterim. İstanbul her yönüyle çalışılmış, yazılmış bir kent değildir. Önceki dönemler ayrık tutulsa da örneğin Osmanlı yüzyıllarındaki nüfus ve konut grafiklerini, sağlık, tüketim, alım-satım, güvenlik koşullarını yeterince bilmiyoruz. Kimi bilgilerimiz yabancı gezgin ve elçilerin anlattıklarına dayanıyor ki doğruluğunda duraksamalar vardır. İstanbul iyi korunmuş bir kentte değildir. Ahşap ağırlıklı kent dokusu onlarca kez yanmış, taşınır taşır varlıklarını mütemadiyen yitirmiştir.

İstanbul'u yazmak, sadece size, bana, ötekine... bireylere düşen sorumluluklar değildir. İstanbul'la ilgili kaynak, belge ve görsellerin toplanacağı bir İstanbul müze kütüphanesi, bir İstanbul akademisi veya enstitüsü kurulmalı, çalışma grupları oluşturulmalıdır.

İstanbul'daki saltanat saray, kasır ve köşkleri, buralarda görev alanlar, padişahların saray yaşamları yeni araştırma ve değerlendirmeler gerektiriyor. Bir örnek: Padişahın haremden çıkışı, selamlığa veya mabeyine geçişi-dönüşü teşrifatı veya saraydaki bir günü ne kadar biliniyor? Hayır, bilinmiyor! Harem hayatları da yalan yanlış anlatılıyor.

M. Sav: Verdiğiniz değerli bilgiler, sohbetiniz, önerileriniz, samimi anlatımınız ve bizi kırmadığınız için size şahsım ve dergimiz adına çok teşekkür ediyorum.

DOLMABAHÇE ISTABL-I AMİRESİ/ DOLMABAHÇE HAS AHIRLARI

DOLMABAHÇE ISTABL-I AMİRESİ/ DOLMABAHÇE HAS AHIRLARI (PRIMARY BARNS)

AHMET HAMDİ BÜLBÜL
Sanat Tarihçi
Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü

Bu makale Osmanlı Devletinin köklü ve geniş kapsamlı kurumlarından biri olan Istabl-ı Amire/ Has Ahırı tartışmaktadır. Oldukça geniş teşkilat şemasına sahip bu müesseseler devletin ulaşım hizmetleri için gerekli at, katır, beygir, deve vs. yük ve binek hayvanlarının beslenme ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak üzere inşa edilmişlerdi. Bu hayvanlar için İstanbul'da, Eskişehir, Bursa, Edirne, Hayrabolu, Yanbolu vs. gibi yerlerde ahır ve ambarlar inşa edilmiştir. İstanbul'da bulunan has ahırlardan belirli bir plan şemasına göre inşa edilen yapı ise Dolmabahçe Istabl-ı Amire'si idi. Saray mensuplarının ulaşımını sağlayan hayvanların beslenip barındığı bu yapı, rejimin değişmesi, ulaşım araçlarının yerini makinelerin alması ve özellikle de nüfusun arttığı bir dönemde şehrin ortasında kötü kokular yayması gibi nedenlere yıktırılarak yerine bugünkü stat yaptırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Dolmabahçe, Istabl-ı Amire, Ahır, Ottoman, Stadium*

This article indicates Istabl-ı Amire or Has Ahırs that was one of the rooted and wide-ranging institutions of the Ottoman Empire. Those institutions that were designed with substantially large organization schemes were constructed to provide the need for feed and housing of the pack and riding animals such as horses, mules, sumpters, camels, and so forth which are considerably crucial for the transportation service of the state. Warehouses and stables for the aforementioned animals were established in the cities such as Istanbul, Eskişehir, Bursa, Edirne, Hayrabolu, Yanbolu, and so on. Dolmabahçe Istabl-ı Amire was, particularly, one of the Has Ahır structures located in Istanbul which were built according to a specific architectural plan schema and the place was also where the feed and riding service of courtiers' pack and riding animals were supplied. Besides, the aforementioned building was demolished because of the change of the ongoing regime, the preference for machines as the means of transportation, and the spread of the unpleasant smells especially in the time that the population increased. And with time instead of the aforementioned building was constructed today's stadium building plac.

Keywords: *Dolmabahçe, Istabl-ı Amire, Stable, Ottoman, Stadyum*

19. yüzyıla kadar herhangi bir yerleşimin olmadığı Dolmabahçe Bizans döneminde kraliyet bahçesi *(Ülgen 1996:131)* Osmanlı döneminde de beylik bahçesi olarak anılmaktaydı İstanbul'un fethinden sonra bir dönem kaptan paşaların sefere çıkmadan önce konakladıkları ve geleneksel törenlerin yapıldığı bir yer iken donanmanın törenlerini daha geniş bir alanda yapabilmeleri amacıyla kimi tarihçilere göre Sultan 1. Ahmed (1603-1617) döneminde Nasuh Paşa'nın sadareti zamanında *(Eremya Çelebi 1952:264)* kimisine göre de 2. Osman döneminde burası doldurularak geniş bir alan elde edilmiştir. Bu doldurma işleminden dolayı da burası Dolmabahçe adıyla anılmaya başlanmıştır *(Evliya Çelebi 2017: 215*).

Dolmabahçe, saray bahçeleri (Hadaik-i Hassa) arasına alınıp bir liman haline getirilmesinden sonra sultanlar için geçici ikametleri için kasırlar ve sarayla yaptırılmaya başlanır *(Ülgen 1996:132)* 2. Selim (1524-1554) Köşkü'nün bulunduğu bu alanda Dolmabahçe Sarayı'nın yapıldığı döneme kadar varlığını sürdüren ve Dolmabahçe'den Beşiktaş'a kadar geniş bir alana yayılan Beşiktaş Sarayı yer almaktaydı. 1. Mahmud (1697–1754) tarafından yazlık saray olarak kullanılan Beşiktaş Saraylarına 3. Osman zamanında da bir takım yapılar eklenir. 3. Mustafa'da 1766 İstanbul depreminden sarayın zarar gören bölümlerini tamir ederek saraya yeni bölümler eklenir. Onu 3. Selim döneminde de Melling marifetiyle saraya eklenen yeni köşkler takip eder.

Esasen Beşiktaş Sahil Saray-ı Hümayununa *(Ünver 1967: 10-13)* ait köşklerin yıkılmasıyla elde edilen bu alana, yeni sarayın, özellikle bu alanda, yapılmasını neden olan faktörler arasında bu dönemde şehrin siyasi ve coğrafi sebeplere dayalı olarak sur dışı alanlara doğru genişlemesi yer almaktadır. Yeni kurulmakta olan mahalleler giderek Galata surları dışında yer alan Pera (Beyoğlu), Boğazkesen ve Cihangir'deki yerleşmelerle birleşip Dolmabahçe ve Beşiktaş'ın şehir içinde kalmasına yol açmıştır.

Osmanlı saraylarının en büyüğü ve en güzellerinden biri olan sarayın inşasına sultan Abdülmecid Han tarafından 1843 yılında başlanılmıştır (D.DRB.İ: 27/30). Sarayın bina emini Hacı Said Ağa (DRB .d: 75) olup yapı 1855 yılında tamamlandı (HH. MH: 150/77). Abdülhalim Bey'in Ebniye-i Hassa Müdürü olduğu dönemde inşa edilen yapının *(Can 2010: 112)* mimarı olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilen Karabet Balyan'ın bu yapı ile ilgili görevlendirildiğine dair bir kayıt olmamasına rağmen *(Can 2010:27)* Karabet, Ohannes ve Nikoğos kalfaların veya alt yüklenici olarak hizmet verdiği söylenebilir *(DRB.d: 54)*. Bazı araştırmacılar 1855 yılında yayınlanan Journal de Constantinople gazetesinin 6 Ağustos 1855 tarihli nüshasına atıf yapıp yapının mimarı Karabet'in olduğunu söylemektedir. Oysa gazetede ilk sayfadan "Le Palais De Dolma-Bagtche" başlığı ile verilen haberde henüz inşaat halinde olan sarayı meydana getiren birimlerin tanımları yapılırken:

" Boğaz'ın kıyısı boyunca zarif ve çeşitli hatlarıyla uzanan ve deyim yerindeyse boğazın girişini koruyan bu muhteşem yapı... ince ve sayısız oymalı, mızrak uçlarını Boğaz'ın dalgalarında deviren uzun yaldızlı kapısı, peş peşe köşkleri, galerileri, bahçeleri ve göletleri olan bu sarayın sunduğu zarif ve zengin tablo için böylesine görkemli bir ortam bilmiyoruz; ... ancak henüz bitmemiş olmasına rağmen taht odasını görmeden edemiyoruz... Sultan H. M. I.'nin bu sarayı inşa ederken büyük ve asil bir düşüncesi vardı: Sanatın ve lüksün tüm ihtişamını orada konuşlandırarak tebaasına sanat zevki aşılamak ve böylece Osmanlı milletini, diğerlerinden daha iyi ve daha hızlı, gerçek medeniyete götürür. Bu düşüncenin gerçekleşeceğinden kuşku duymuyoruz ve Avrupa sanatının, öğrenilmiş incelikleri

içinde, Doğu fantezisinin zarif kaprisleriyle her geçen gün daha fazla ittifak kurma eğiliminde olduğunu şimdiden gözlemleyebildik... Majesteleri, M. Sechan'ın bu çeşitli odaların dekorasyonu için yapmakla görevlendirildiği işi yargılamak istemişti ve bu sanatçı aynı akşam, majestelerinin niyetlerinin iyi bir şekilde yerine getirilip getirilmediğini öğrenmek için padişahın huzuruna kabul edilme onuruna sahipti... S.M.nin M.Sechan'dan sipariş ettiği ve L'Illustration'un bir sayısında tasarımını verdiği muhteşem yatağın buradaki yatak odasında durduğu, 14. Louis döneminin güzel modellerine göre tasarlanmış bu odanın mimari dekorasyonunu Majestelerinin (Sultanın) mimarı Karabet'i onurlandıran bu muhteşem odanın süslerini tamamlıyor..." denilmiştir *(Journal de Constantinople 1855:1)*.

İstanbul'da denizin doldurulması ile elde edilen ve Dolmabahçe denilen yerde yapıldı. İnşa edildiği yerde eskiden pek çok kasır, köşk ve saray vardı. Koy doldurulmadan önce, Kanuni Sultan Süleyman Han devrinde kuzeybatı yamaçlarına inşa edilen Kasr-ı cihânnümâ, Sâreben denilen Bayıldım kasrı, sultan üçüncü Selim Han'ın inşa ettirdiği bir köşk vardı. Koy doldurulduktan sonra, sultan birinci Ahmed Han'ın av köşkü şeklinde küçük sarayı, sultan 4. Mehmed Han ile sultan 3. Ahmed Han'ın sarayları yapıldı. Eski köşk kaldırılarak yerine sultan 1. Abdülhamid Han, kayıkhanelerle birlikte İran üslûbunda ve çinilerle süslü yeni bir saray yaptırdı. Burada daha önceden yaptırılan Beşiktaş sahil sarayı yıktırılıp, yerine Dolmabahçe sarayı inşa edilmiştir.

Büyük bir orta ve iki kanat şeklinde uzanan yapıdan meydana gelen olan Dolmabahçe Sarayı, 64120 m² lik bir sahada yapılmıştır. Sarayın kapladığı sahada; ana yapı, cami, tiyatro, ıstabl-ı âmire, serasker dairesi ile hazine-i hassa ve mefruşat daireleri vardır. Bunların hemen arkasından ise; kuşluk, camlı köşk, gedikli cariyeler ve kızlarağası daireleri, hareket köşkleri, Hereke dokumahanesi, baltacılar, agavat, bendegâh ve musahiban daireleri ile sarayda bulunan hizmet görenlerin hepsini doyuracak büyüklükte matbah-ı âmire (mutfak) yer almıştır. Sarayın bulunduğu alana 2. Abdülhamid Han zamanında bir de saat kulesi eklenmiştir.

Dolmabahçe Istabl-ı Amire'si

Grekçe "stablon" kelimesinden türeyen ve ahır anlamına gelen "ıstabl" kelimesi Türk-İslam mimarisinde saray ahırı olarak kullanılmıştır. Ahır-ı Hassa-i Hümayun (AE.SMST.II: 36/3514), İstabl-ı Has (İ.HR:243/14429), Ahır-ı Has (AE.SSLM.III: 187/11269), Ahır-ı Hassa (MAD: 6125) gibi isimler de saray ahırı olarak kullanılmıştır.

Istabl-ı Âmire Osmanlı sarayına ait her türlü küçük ve büyükbaş hayvanın barındığı büyük ahır demektir. Bu kavram sadece saray dâhilinde değil saray dışında devlete ait muhtelif hayvanların barındığı diğer ahırları da kapsamaktadır. Kurum bu hayvanların bakımı ve korunması yanında eşkıya takibi, savaş ve sefer gibi durumlarda da çeşitli ihtiyaçların karşılanmasında önemli işlevler üstlenmiştir.

Istabl-ı Amire büyük (Ahûr-Büzürg) ve küçük (Ahûr-ı Küçük) olmak üzere iki ana birime ayrılıyordu. Teşkilat hem merkezde hem taşrada uzantıları olan karmaşık bir yapıyı temsil etmekte idi. Merkezde olan birimler genellikle saray mensuplarının ulaşımını sağlayan hayvanların beslenme, bakım ve barınma işleriyle ilgileniyordu. Taşra teşkilatı ise Istabl-ı Amire'ye bağlı taşra korulukları, çayırlar ve kışlakların teşkilatın hizmetlerinin sekteye uğramadan devam etmesini sağlıyordu *(Uzun 2020:15)*.

Istabl-ı Amire'nin belli başlı gelir kaynakları Arpa eminine yıllık olarak verilen bedel-i ta'yinât ve muayyenât-ı sâire, Istabl-ı Amire tarafından her yıl ihale edilen çayır ve mesirelerin yıllık iltizam bedel ve kiraları, koru ve çayır gelirlerinin tahsilinde ve voynukların[1] göreve getirilmesinde vs. ferman ve buyrukları getirip götürenlere hizmet-i mübâşiriye olarak tahsil edilen paralar, ahırlarının arpa, saman ve bedel-i maktu aidatı, Istabl-ı Amire'nin bazı hademelerinin maaşları için her yıl Darbhane-i Amire'den alınan paralar ve Hazine-i Amire'den alınan elbise paraları vs. sayılabilir.

Istabl-ı Amire Osmanlı devletine ait has ahırlar belli bir mekânda olmayıp, İstanbul'da başta Topkapı Sarayı olmak üzere şehrin birçok yerinde *(Özcan 1999: 203-206)* ve İstanbul dışında bazı mekânlarda bulunmaktadır. Has ahır olarak kullanılan diğer mekânlara örnek olarak Beylerbeyi Sarayı içerisinde bulunan ve 243 ziralık birer alanda kurulan inek ve beygir ahırları Yerebatan'da bulunan kış ahırları, Ahırkapı civarında bulunan Şadırvan ahırları, Sakalar ahırı, Kadırga Limanı ahırları, araba bargirleri ahırları, Tersane-i Amire Divanhanesi ahırları, Daver Paşa Kışla-yı Hümayunu ahırları ile İstanbul dışındaki Edirne ve Yanbolu ahırları sayılabilir (Özlü 2009: 1555-172).

Fatih Sultan Mehmed döneminde yalın, daha sonraki tarihlerde ise daha geniş bir yapılanmayı

1 Hristiyanlardan, özellikle Bulgarlardan oluşturulan, savaş zamanı ordunun ve yüksek komutanlarının atlarına bakan, barışta sarayın ahır hizmetlerinde çalıştırılan bir sınıf asker.

ifade eden ve iki emir-i ahûrun idaresinde bulunan has ahır veya Istabl-ı Amire; Osmanlı saray teşkilatı ve yapısı içinde, sistemin geleneksel bir parçasıdır.

Devlet Arşivlerindeki belgelerden Dolmabahçe'deki tiyatro mahalline Ebniye-i Seniyye kalfası Sergis (Balyan) Bey marifetiyle inşa edilen ahırların (HH.d: 18938). masrafları Hazine-i Hassa tarafından karşılandığı (HH.İ: 45/13) anlaşılıyor. Ancak başka bir belgeden ise Dolmabahçe'de bir has ahırın 1785 yılında var olduğu bilinmektedir (C.BLD: 44/2170). Bu da ahırlara ait bir krokide Dolmabahçe Caddesine cephe veren ve eski ahır diye belirtilen yapı olması muhtemeldir.

Istabl-ı Amire binasının olduğu yerde 3. Selim zamanında inşa edilip 2. Mahmud zamanında 1237 buçuk kese akçeye mal olan (C.AS: 485/20235) ve bina emini Ali Bey'in olduğu (C.İKTS: 21/1020) İngiliz mühendisleri marifetiyle yeniden inşa edilerek daha da genişletilen tüfekhane binası yer almaktaydı Tüfekhane binasının bir bölümünün 1834 yılında yıkılmasıyla diğer bölümleri üzerine Istabl-ı Amire binaları inşa edilmiştir. Cezar, Istabl-ı Amire'nin kısa bir süre faaliyet gösteren Tüfekhane'nin 1833-1834 yıllarındaki yıkımının ardından ve bu yapının bir bölümünün yerine inşa edildiğini söyler *(Cezar 1993: 76)* ancak 1837 tarihli kuyud-ı tamirat defterinden (MAD.d: 8960) Dolmabahçe'deki tüfekhanenin 1837 ve 1843 yılında tamiratının (C.AS: 625/26375) söz konusu olması yapının Cezar'ın bahsettiği tarihlerden daha sonra olduğunu gösterir.

1889-90 tarihli harita da ise Istabl-ı Amire binası olarak çizilen yapı ile 1845 tarihli haritada yer alan yapının plan şemaları birbirine benzemesi Istabl-ı Amire'nin kısmen tüfekhane binası üzerine inşa edildiğini göstermektedir.

Şekil 1 Alman sendika haritasında Dolmabahçe Istabl-ı Amire (Ölçek 1 500, 1913 AK. Hrt.6246)

Şekil 2 Dolmabahçe Istabl-ı Amire'nin vaziyet planı (Societe Anonyme Ottomane D'Etudes et D'Entreprises Urbaines, 1922)

Şekil 3 Pervititch haritalarında Istabl-ı Amire (J.Pervititch, Dolma-Bagtche, Aout 1926, Plan 29)

Şekil 4 İstanbul İmar Bürosunda hazırlanan planda Istabl-ı Amire (Henry Prost, Ö12.000, 1938)

Istabl-ı Amire' de 1880 yılında mevcut hayvan miktarını ve bunlara verilen günlük yem miktarını gösteren cetvelde Dolmabahçe Istabl-ı Amire'sinde ikinci tavilede 44 binek hayvanı ayrıca iki de ve sair hayvan toplam 46; 6. Fayton tavilesinde 29 araba hayvanı; misafir fayton tavilesinde bir binek hayvanı, 39 araba hayvanı, 10 mekkâri toplam 50; mekkâri tavilesinde 10 binek hayvanı, 33 ve sair hayvan toplam 43; harbende tavilesinde bir binek, 17 araba hayvanı, 8 ve sair hayvan toplam 26 hayvan bulunmaktaydı. Dolmabahçe Istabl-ı Amiresi'nde aynı tarihte ayrıca 12 öküz dört de sığır bulunmaktaydı (YPRK. HH: 7/26).

Istabl-ı Amire'yi oluşturan mekânlar saray ana yapısının içinde olduğu gibi, sarayın duvarları dışında da yer almıştır. Bu mekânlarda saraya ait at ve arabalar bulunduğu gibi, sultanın en kıymetli eyer takımlarının yer aldığı Raht Hazinesinde korunmaktaydı. Dolmabahçe Sarayı'nın has ahırları, sarayın kara tarafında Mabeyn bölümünün karşısında yer almaktaydı.

Has ahırda; fayton, arabalık, has ahır samanlığı, su terazisi, mekkâri hayvanları ahırı, mekkâri hayvanları üzerinde koğuş, ayvazlar koğuşu, mutfak, kiler, müdüriyet ve kalem odaları, marangozhane, demirhane, çamaşırhane, yulaf ve arpa ambarı, seyis ve hademe koğuşları gibi bölümler ya da birimler bulunmaktaydı (HH.İ: 54/26). Özgün kullanımında arpa ambarı işlevinde olduğu anlaşılan mekân, 1926'da demir ambarı olarak değerlendirilmiştir. Has ahırlarda bulunan atlar Karacabey harasına nakledilmiştir. Karacabey Harası lağvedilen Istabl-ı Amire'nin araç ve gereçlerini de talep eder. Ahırların bir kısmı yapı yıkılıncaya kadar Maliye Bakanlığının kırtasiye deposu olarak kullanılmıştır.

Topkapı Sarayı Arşivinde yer alan ve has ahırlara ait planda yapının bir avlu etrafında nalbanthane, manej yeri, Istabl-ı Amire müdür daireleri, seyis ve görevli hademelere ait koğuşların yerleştirilmesi ile meydana geliyordu. 312 hayvan kapasitesine sahip ahırın hemen yanında ayrıca arpa ambarı, mutfak ve fabrika yapıları bulunmaktaydı *(Ünsal 1963:169)*.

Dolmabahçe Istabl-ı Amire'si ekleri ile beraber dıştan 191.22 mx78.24 ve 171.92 mx79.84 m ölçülerinde (Şekil :1) dikdörtgen plan şemasında olup bazı bölümlerinin de demir ambarı olarak kullanıldığı tespit edilmektedir. Kuzey güney yönünde

Şekil 5 Istabl-ı Amire'nin havadan görünüşü (İÜ. Tıp Tarihi Arşivi, 1933)

Şekil 6 Ahırların ve Dolmabahçe Sarayı'nın görünüşü (Basile Kargopoulo, 1854, İÜNEK. 9076349)

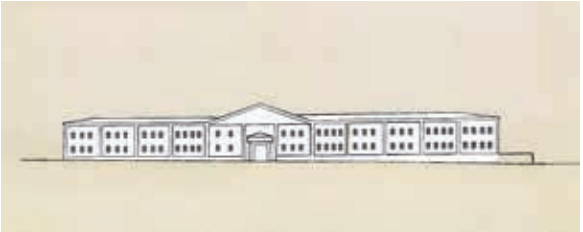

Şekil 7 Dolmabahçe Has ahırlarının planı (Çizim Talat Güreli, Ölçek11000)

Şekil 8 Has Ahırların giriş cephesi çizimi (Talat Güreli'den işlenerek Ahmet Hamdi Bülbül)

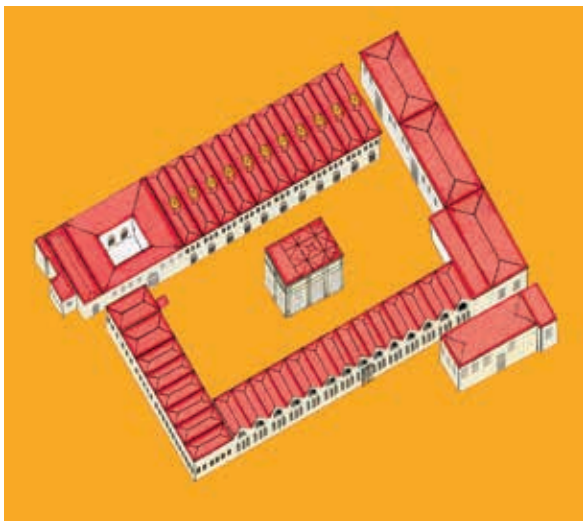

Şekil 9 Istabl-ı Amire'nin aksonometrik görünüşü (Çizim Ahmet Hamdi Bülbül)

Şekil 10 Istabl-ı Amire'nin deniz tarafındaki giriş cephesi

Şekil 11 Istabl-ı Amire'nin Kabataş yönündeki cephesi

konuşlandırılan dikdörtgen plan şemasında olan yapıya günümüzde Dolmabahçe Caddesine bakan cephedeki ana giriş kapısının (Şekil 7, 8, 10, 12) yanı sıra biri Gazhane Caddesine, diğeri de gazhaneye açılan üç kapıyla giriş sağlanıyordu (Şekil 3, 9).

Kadırgalar Caddesine bakan cephede köşedekiler kareye yakın dikdörtgen planda, gazhaneye yakın köşedeki ortası avlulu ortadakiler ise dikdörtgen plan şemasında ahşap dikmelere oturan dört yöne meyilli aydınlık fenerli çatı ile kapatılan dört birim

Şekil 12 Istabl-ı Amire'nin ana giriş kapısı

Şekil 13 Istabl-ı Amire'nin ana giriş kapısının içten görünüşü

Şekil 14 Istabl-ı Amire'nin iç avludan görünüşü

Şekil 15 Istabl-ı Amire'nin ortasında bulunan yapı

yer almaktaydı (Şekil 3, 5 9, 27). Dolmabahçe cephesine bakan birimler iki katlı idi. Gazhane caddesinde ise ortadaki kapının sağında ve solunda "L" biçiminde simetrik iki birim bulunuyordu. Bu mekânlar tüm cephelerde yuvarlak kemerli pencerelerle aydınlatılıyordu. Tüm ahır kompleksinin tam ortasında ise 1926 tarihli Pervititch haritalarında cami olarak çizilen araştırmacıların da bu plandan hareketle cami olarak (Şekil 3) belirttikleri yapının giriş kapısının güneyden olması nedeniyle cami olamayacağı açıktır. Bahse konu yapı sarayın raht hazinesi yapısı idi (Şekil 15, 27). 24.28 mx17.42 m ölçülerindeki bu yapı yuvarlak kemerli pencere ve kapılarının yanı sıra sütun ve silmeleri ile cepheleri hareketlendirilmiş olarak ahır kompleksinin en nitelikli yapısı olarak göze çarpar.

Şekil 16 Istabl-ı Amire'de bir atlı (İÜNEK.7795030)

Şekil 17 Istabl-ı Amire'nin içinden bir görünüş (İÜNEK. 9048917)

Şekil 18 Istabl-ı Amire'nin avluya bakan cephesi)

Şekil 19 Istabl-ı Amire'nin içten görünüşü

Şekil 20 Istabl-ı Amire'nin avluya bakan cephesinden detay

17. yüzyılda çıkan bir yangında zarar gören Topkapı Sarayı'ndaki Has Ahır binaları ve Raht Hazinesi içindeki eşya ile birlikte büyük zarar görmüştü. Istabl-ı Amire'ye ait birimler Dolmabahçe'deki bu Has Ahırların inşasıyla buraya taşınır.

Has ahır hazinesinde at koşum takımları, av ve avcılık ile ilgili alet ve edevatlar, ok, kılıç, tabanca ve tüfekler, çeşitli değerli maden ve taşlarla süslenmiş eyer örtüleri vs. gibi eşyalar bulunurdu. Hazineye giren ve çıkan eşyalar için mabeyn-i hümâyûn aracı bir rol oynardı. Bu birim gerektiğinde yeni alet edevat ve eşyaların temininin yanı sıra eskiyen veya bozulan eşyaların kıymetli madenlerinin çıkarılmasında aracılık işlevini yürütüyordu *(Uzun 2020: 202, 205, 206)*.

Belirli aralıklarla özellikle çatı tamiri ve kiremit aktarımı gibi tamiratların yapıldığı Istabl-ı Amire 1881 yılında geçirdiği bir yangından zarar görür. 1890 yılında ahırların tamiri ile keşif yapılır (Y.MTV:46/49). 1902 yılında at ahırlarının (HH.İ: 149/46), 1897 yılında ahırlarının çatısının tamiri yapılır (HH.İ: 110/42). 1904 yılında nalbanthanenin duvar ve çatısı (HH.İ: 171/40), 1906 yılında Istabl-ı Amire nakliye arabacılarının bulunduğu yerin genişletilmesi ve öküz ahırlarının döşemelerinin onarımı (HH.İ: 180/49), 1912 yılında ise ahırın genelinde bir bakım ve onarım yapılır (ML.EEM: 916/27).

Dolmabahçe Istabl-ı Amiresi'nin görüldüğü hava ve diğer fotoğraflardan özellikle çatısının birkaç kez değişikliğe uğradığı anlaşılmaktadır (Şekil 5, 6, 27). Benzer değişiklikleri yapının iç avluya bakan cephelerinde yer alan kapı ve pencerelerden de takip etmek mümkündür (Şekil 14, 19, 21).

Ahırların ot ihtiyacının bir kısmı Sazlıdere ve Kâğıthane çayırlarından bir kısmının tahsis edilerek ücretinin Hilafet Hazinesi'nden karşılandığı bilinmektedir (DABCA:138/990).

1925 yılında yayınlanan bir kararnamede; Taşkışla'ya nakledilen Kolordu İstihkâm ve Muharebe bölükleri hayvanları için Dolmabahçe Has Ahırlarında seksen hayvanı içine a alacak bir

Hayvan sergisi dün akşam kapandı

Birinciliği ve ikinciliği kazanan hayvanlara mükâfatlar tevzi edildi

Şekil 21 Istabl-ı Amire'de gerçekleştirilen hayvan sergisinin yer aldığı gazete haberi (Milliyet, 24 Ekim 1930, s.2)

Nalbant mektebinde bir saat...

Mektepli nalbantlar nasıl çalışıyorlar neler anlatıyorlar?

İstanbul nalbant mektebinde çoluk çocuk sahibi leyli talebeler var

AKŞAM SPOR

Vali söz verdi:

İstanbul, gelecek seneye kadar stada kavuşacak

Şekil 23 Vali Lütfi Kırdar'ın İstanbullulara stat sözü vermesinin haberi (Akşam, 14 Ocak 1939)

Istanbul konuşuyor! (Beşiktaş: 1)

Bu ahır derhal kaldırılsın!

"Şaire Leylâ" nın adını böyle pis kokulu bir sokağa takmak da affedilemez bir hakaretdir!

SPOR

Dolmabahçe stadı

Dün yapılan İstişare heyeti içtiasında, sahanın küçük mikyasta yapılmasına karar verildi

Şekil 24 Dolmabahçe Stadı istişare heyetini gösteren bir gazete haberi (Cumhuriyet, 16 Haziran 1939, s.6)

bölümünün 3. Kolordu'ya tahsisinin istendiği buna binayen Istabl-ı Amire yapılarından kapısı ayrı ve hububat ambarı olarak kullanılan iki katta altı oda ile eski müdüriyet binası ile büyük küçük dört göz arpa, yulaf ve saman ambarlarıyla, yıkık fabrika mahali, çamaşırhane ve matbahın yanında 80-90 hayvanın sığdığı at ahırlarının bulunduğu kısmın Istabl-ı Amire'ye geçilen kemere duvar örülerek yapıların irtibatının kesilmesi, hububat ambarı aralığına kapı açılması ve Istabl-ı Amire'nin meydana açılan pencerelerinin geçişe engel olacak şekilde kapatılması şartıyla tahsisinde bir mahsur görülmemesi (DABCA: 12/75/15) yapının bu tarihte de birçok müdahaleye maruz kaldığını gösterir.

Cumhuriyet döneminde hayvan neslinin ıslahı için yurdun çeşitli yerlerinde gerçekleştirilen hayvan sergilerinden iki tanesi de Dolmabahçe'de mülga Istabl-ı Amire 'de düzenlenir *(Milliyet Eylül 1930: 5)*. Dördüncüsü düzenlenen hayvan sergisinden halk tarafından en çok ziyaret edilen hayvan sergisi 20-23 Ekim 1930 tarihlerinde yapılmıştır *(Milliyet Ekim 1930: 2)*.[2] 1932 yılında yapılan hayvan sergisi de Dolmabahçe has ahırlarında gerçekleştirilmiş

SPOR

Bu Hafta Yapılacak Maçlar

Yeni Stadyum Hasahır Arsasına Inşa Edilecek

Yeni Tesbit Edilen Şekli Ile Stad, 12 - 15 Bin Kişi Alabilecektir

Sporcularımıza müjde

Dolmabahçe stadının inşası ihale edildi

Dolmabahçe stadyomu işte böyle olacak

Dün Beden Terbiyesi İstanbul bölgesi merkezinde Dolmabahçede yapılacak stadyomun ihale evrakını tetkik etmek üzere vali ve bölge başkanı Dr. Lütfi Kırdarın riyasetinde toplanan heyet evrakları tetkik etmiş ve

(Devamı 5 incide)

Şekil 25 Istabl-ı Amire arsasına inşa edilecek olan stadın haberi (Tan, 16 Nisan 1939, s.6)

Şekil 26 Dolmabahçe Stadının ihale haberi (Vakit, 15 Mart 1940, s.1)

Şekil 27 Istabl-ı Amire'nin yıkım sürecinde havadan görünüşü

Şekil 28 Istabl-ı amirede hayvanlar (İÜNEK 90846-0015)

2 Milliyet, "Hayvan sergisi dün akşam kapandı", 24 Ekim 1930, s.2

olup o yıl yapılan sergiye yüz seksen üç hayvan kaydedilmiştir *(Milliyet Ekim 1932: 2)*.

Dolmabahçe Has Ahırları Cumhuriyet dönemin-de de bir müddet daha ahır olarak kullanılmıştır. Nitekim nüfusun artmaya başladığı bir dönemde şehrin göbeğinde kalan bu ahırlar kötü kokusu ve boğucu gaz yayması dolayısıyla halkın şikâyetlerine maruz kalmıştır *(Milliyet Mayıs 1937: 3)*.

1939 yılında kulüp idarecileri ile toplantı gerçekleştiren dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar, İstanbul'da Fenerbahçe stadı hariç diğer statlarda futbol oynanamadığı gerekçesiyle ve spor ihtiyacını karşılayacak bir stat olmadığı gerekçesiyle İstanbul'da bir stat yapmayı kararlaştırır *(Milliyet Ocak 1939: 8)*.

Stadyum kurmak üzere Dolmabahçe'deki Istabl-ı Amire binalarının bulunduğu saha uygun görülmüştür. Istabl-ı Amire (Binek ve çeki hayvanları ve arabalıklar) binalarının ve civarındaki kırtasiye depolarının Belediyeye devri için hükümetten müsaade alınmasına karşın bu gerçekleşmez. Çünkü Istabl-ı Amire bitişiğinde bulunan hububat ambarının Kolordu istihdam ve Muhabere bölükleri hayvanları için 3. Kolordu Komutanlığı'na tahsisi yapılan (DABCA., 12/75/15) ve kaldırılmış Istabl-ı Amire ahırlarından iki ahırın askeriye emrine verildiği (DABCA., 20/45/12) binalarda Ordu Kumandanlığı ile Millî Savunma Bakanlığının kullandığı Askerî Hayvan Hastahanesi yer almaktaydı. Kısa bir zaman sonra Istabl-ı Amire binalarının tahliyesi gerçekleşir onu burada bulunan kırtasiye depolarım oradan kaldırılması takip eder. Bundan sonra binaları yıktırmaya başlayan Dr. Lütfi Kırdar'ın stadyumun planını İtalyan Mimarı Vietti Violi'ye hazırlatması, "memlekette mimar mı yoktu?" tepkilerine neden olur.

Ankara ve Manisa stadyumlarını yapan Vietti Violi 1939 yılında Belediye Reisi Lütfi Kırdar ile bir araya gelerek stadyum için daha önce hazırlanan proje üzerinde görüşülmüş stadın Istabl-ı Amire binası ile Dolmabahçe Gazhanesinin bulunduğu alanda yapılacağı ancak stadyuma bazı tesisat ilave etmek gerekeceğinden bu alanın yetersiz olacağı belirtilmiştir (Akşam Mart 1939:3). 1939 yılının Haziran ayında İstanbul Belediyesi fen heyeti müdürlüğü binasında vali ve belediye başkanı Lütfi Kırdar'ın başkanlığında şehircilik mütehassısı Prost, imar müdürü ve harita şubesi müdürünün gerçekleştirdiği toplantıda Dolmabahçe stadının yeniden yapılması kararlaştırılır *(Son Posta*

CONSTANTINOPLE. — L'INCENDIE DE DOLMA-BACHTCHE

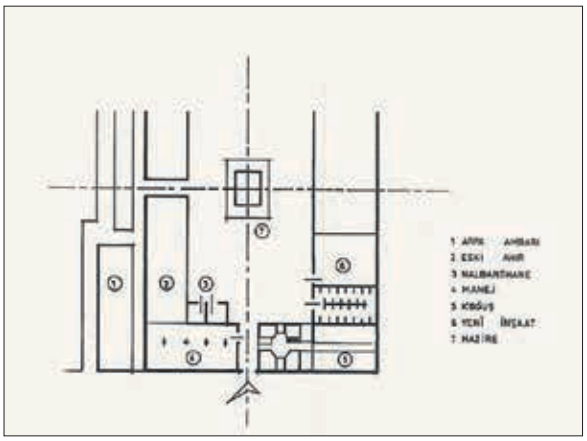

Şekil 29 Istabl-ı Amire Yangınının gösteren bir çizim. (Lıllustration 22 10 1881 no 2017 s. 207)

Şekil 30 Behçet ünsal s. 58

JOURNAL DE CONSTANTINOPLE
ECHO DE L'ORIENT.

Şekil 31 Journal de Constantinople (1855-08-06)

Haziran 1939;3; Tan Haziran 1939:10). İstabl-ı Amire binası arsasına yapılması düşünülen stadyum için Mimar V. Violi'nin hazırladığı maket araziye küçük gelmesi üzerine H.Prost bir kroki hazırlar. Bu krokiye göre stadyum önce tespit edilen sahadan geri çekilmiş böylece mimarın yaptığı makette bir tadilata gerek görülmedi *(Akşam Haziran 1939: 3)*. 15 Haziran 1939 tarihinde yapılan istişare heyeti toplantısında ise sahanın küçük ölçekte yapılması kararlaştırılır *(Haber Haziran 1939:7; Cumhuriyet Haziran 1939:6; Son Posta Haziran 1939: 14; Tan Haziran 1939: 6)*. Dolmabahçe stadının projesini hazırlayan İtalyan mimar, iki Türk mimarla birlikte çalışacağı ve diğer statların inşaatında da bunlardan yararlanılacağı, İtalyan mimarın projesi Milano'da tamamlayacağı bildirilmiştir *(Son Posta Temmuz 1939:4)*. İstanbul Belediyesi tarafından Dolmabahçe'de 700 bin lira sarf edilmesi öngörülen stadyumun 20 bin kişilik olacağı ve inşaata 29 Ekim 1939 tarihinde başlanılacağı belirtilmiştir *(Haber Ağustos 1939 :3)*. Havagazı şirketinin belediyece satın alındıktan sonra başka bir yere nakledileceği ve burada yapılacak stat üzerinde serbestçe hareket edileceği belirtilir *(Son Posta, Eylül 1939:4)*. Ekim ayında gazetelerde yer alan haberlerde ise stadın inşaatına yakında başlanılacağı ifade edilmiştir *(Haber Ekim 1939:2)*.

14 Mart 1940 tarihinde stadyumu 686.070.30 liraya mühendis Abdülkadir ve Şerikine ihale edilmesiyle Has ahırların başka bir yere nakledilmesi kararlaştırılır. İnşaatın bir buçuk senede tamamlanacağı bildirilir *(Vakit Mart 1940: 5)*. 5 milyon TL'ye mal olan ve dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün soyadı verilen stat, 27 Kasım 1947'de Beşiktaş ile İsveç'in AIK Solna takımı arasında oynanan maçla açıldı. İnönü Stadyumu'nun ismi 1952'de Mithatpaşa Stadyumu olarak değiştirilse de 1973'de tekrar eski adı kullanılmaya başlamıştır.

KAYNAKÇA

Akşam 1939	Akşam, İstanbul, gelecek seneye kadar stada kavuşacak, 14 Ocak 1939, s.8
Akşam 1939	Akşam, Dolmabahçe stadı projesi, 30 Mart 1939, s.3.
Akşam 1939	Akşam, Dolmabahçe stadı, B. Prost stadın yerini gösteren kroki hazırladı", 13 Haziran 1939, s.3.
Can 2010	Selman Can, *Bilinmeyen Aktörleri ve Olayları ile Son Dönem Osmanlı Mimarlığı*, İstanbul.
Can 2010	Selman Can, Balyanlar ve Dolmabahçe Sarayı Mimarı Sorunu, *M S (Milli Saraylar)*, S.6, İstanbul, s.27.
Cezar1993,	Mustafa Cezar, *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*, İstanbul.
Cumhuriyet 1939	Cumhuriyet, Dolmabahçe stadı, 16 Haziran 1939, s.6.
DABCA 1923	DABCA, 138/990/4, 04.06.1923;
DABCA 1925	DABCA, 12/75/15, 12.02.1925;
DABCA 1926	DABCA, 20/45/12, 25.07.1926
DABOA 1844	DABOA, DRB .d., 75, H. 29.12.1259/M. 20 Ocak 1844
DABOA 1847	DABOA., DRB.d., 54, M 1263/Ocak 1847,
DABOA 1850	DABOA., D.DRB.İ., 27/30, H.08.03.1266/M. 22 Ocak 1850.
DABOA 1968	DABOA., HH.İ., 45/13, H.24.11.1284/M. 18 Mart 1868.
DABOA 1876	DABOA., HH.İ., 54/26, H. 06.08.1296/M. 26 Temmuz 1876.
DABOA 1855	DABOA., HH.MH, 150/77, 21 .03. 1271/10 Ocak 1855
DABOA 1868	DABOA., MB.İ., 21/133, H.29.11.1284 /M. 23 Mart 1868.
Dönmez 2001	Ebru Dönmez, 1129/1717 Tarihli Deftere Göre Raht Hazinesi, İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
Eremya Çelebi Kömürcüyan 1952	Eremya Çelebi Kömürcüyan İstanbul Tarihi, Tercüme: Hrand D.Andreasyan, İstanbul.
Evliya Çelebi 2017	Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul.
Haber 1937	Haber, Bu ahır derhal kaldırılsın", 17 Mayıs 1937, s.3.
Haber 1939	Haber, Dolmabahçe stadyumu eski yerinde yapılacak", 15 Haziran 1939,s.7;
Haber 1939	Haber, Dolmabahçe stadı", 10 Ağustos 1939, s.3.
Haber 1939	Haber, "Dolmabahçe stadyumu için hazırlıklar", 8 Ekim 1939, s.2.
Journal de Constantinople, 1855	Journal de Constantinople,6 Aout 1855, S.622, s.1.
L'Illustration 1881	L'Illustration, 22.10.1881, No 2017, s. 207.
Milliyet 1930	Milliyet, Hayvan sergisi, 9 Eylül 1930, s.5.
Milliyet 1930	Milliyet, Hayvan sergisi dün akşam kapandı, 24 Ekim 1930, s.2
Milliyet 1932	Milliyet, Hayvan sergisi, 29 Ekim 1932, s.2.
Özcan 1999	Abdülkadir Özcan, Istabl, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.19, s. 203-206.
Özlü 2009	Zeynel Özlü, Istabl-ı Amire'de (Has Ahır) Bulunan Hayvanlar ve Beslenmeleri Üzerine Notlar, *Vakıflar Dergisi*, S.32, Ankara, ss. 155-172.
Son Posta 1939	Son Posta, Dolmabahçe stadı projesi tetkik edildi, 16 Haziran 1939, s.14.
Son Posta 1939	Son Posta, Dolmabahçe stadyum projesi yeniden yapılacak, 10 Haziran 1939, s.3.;
Son Posta 1939	Son Posta, Dolmabahçe stadı üzerinde çalışmalara yakında başlanıyor, 10 Temmuz 1939, s.4.
Son Posta 1939	Dolmabahçe stadı için şimdilik istimlak yapılmayacak, 11 Eylül 1939, s.4.
Tan 1939	Tan, Dolmabahçe stadının maketi geldi, 10 Haziran 1939, s.10.
Tan 1939	Tan, Yeni stadyum Hasahır arsasına inşa edilecek, 16 Haziran 1939, s.6.
Uzun 2020	Ahmet Uzun, İktisadi ve Mali Yönleriyle Istabl-ı Âmire (1509-1900), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
Ünsal 1963	Behçet Ünsal, Topkapı Sarayı Arşivinde Bulunan Mimarî Planlar Üzerine, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, İstanbul, s. 169;
Ünsal 1969	Behçet Ünsal, İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II* İstanbul, s. 57-59.
Ünver 1967	Süheyl Ünver, Bir Beşiktaş Sarayı Vardı, *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 10, İstanbul, s.10–13;
Vakit 1940	Vakit, Dolmabahçe stadının inşası ihale edildi, 15 Mart 1940, s.1, 5.

Yeni Camii

BİR VAKIF GAYRİMENKULÜNÜN (AKARI'NIN) DEĞERLENDİRİLME AŞAMALARI

ASSESSMENT PROCESS OF A FOUNDATION PROPERTY

MEHMET ASLAN
Şehir Plancısı
Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü

Makalemizde, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait bir mülkün değerlendirme aşamaları ele alınmıştır. Mülkün konumu, çevresiyle birlikte özellikleri ve imar durumu ele alındıktan sonra kurumlarla yapılan ortak çalışmalara değinilerek, alana fonksiyon verilmesi ve bu kapsamda avan ve uygulama imar planının hazırlanması anlatılmıştır. Son olarak da taşınmazla ilgi yatırım çalışmaları ele alınarak sonuç bölümüne geçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Vakıflar Genel Müdürlüğü, taşınmaz, işlev*

The essay states the steps of assessment process of a foundation property. After considering the location of the property including its surroundings and the built-up conditions, the collaboration with different establishments is mentioned in terms of functioning and generating of design and construction built-up projects regarding the property. As the last step, possible investment studies are mentioned before the conclusion.

Keywords: *Directorate General of Foundations, property, function*

Taşınmaz Bilgileri

İstanbul'un Zeytinburnu ilçesinde, tarihi Karasurları'nın komşuluğunda, Kazlıçeşme Mahallesi'nde bulunan 1629 ada, 2 no'lu parsel, 7.349,38 m² yüzölçümlü, Bostan vasıflı, Akar Nev'indendir ve tapuda "Haremeyni Muhteremeyn Vakfı" adına kayıtlıdır.

Mevcut durum (2015)

Halihazırda (2015 yılı itibariyle) tekstil sektöründeki iplikçilerin (makaracı) bulunduğu sanayi alanı ekonomik ömrünü tamamlamış, bir zamanlar yanı başında kümelenen diğer işletmeler desantralize olmuştur. Aynı alanda kalan tek katlı 30-40 yıllık yapılardaki birkaç işletme faaliyetlerini devam ettirmekteydiler.

Konum: Söz konusu taşınmazın hemen doğusunda Tarihi İstanbul Kara Surları, batısında tarihi Özel Balıklı Rum Hastanesi, kuzeyinde Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastahanesi olup, İstanbul tarihi kent çekirdeğinin yanı başındadır.

Taşınmazın Bulunduğu Alanın Özellikleri ve İmar Durumu

Taşınmazımızın da içerisinde bulunduğu alan, Bakanlar Kurulu'nun 24.05.2006 tarih ve 2006/10502 sayılı kararı ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile Resmi Gazete'de 23.06.2006 tarih ve 26207 sayı ile yayımlanarak, Yenileme Alanı olarak ilan edilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetindeki taşınmaz, Meri 21.01.2007 t.t'li 1/5000 ölçekli Zeytinburnu Sur Tecrit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 16.08.2012 t.t'li 1/1000 ölçekli Zeytinburnu Sur Tecrit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planlarında: kısmen Turizm+Ticaret Alanı (E=0,40), kısmen altında otoparkı (YOP) olan Yeşil Alan, kısmen de Yol Alanı'nda kalmaktadır.

Söz konusu taşınmaz, aynı yapı adasındaki 1 ve 3 taşınmazların arasında kalmakta olup, bu taşınmazlarla birlikte yapılaşma zorunluluğu bulunmaktadır.

Şekil 1 Taşınmazın yatırım öncesi hali

Şekil 2 Taşınmazın konumu

Taşınmaz Gelişim Süreci ve Genel Yaklaşım

Bulunduğu konum, alansal büyüklüğü ve imarı itibariyle göze çarpan taşınmazlardan olsa da aynı adadaki 1 ve 3 no'lu taşınmazlarla tevhid zorunluluğu nedeniyle yatırıma alınamamaktaydı. Yatırıma alınamayan taşınmaza ilişkin ilk olarak 2015 yılında yatırım teklifi gelmesi üzerine çalışmalarına başlanılmıştır.

Söz konusu yatırım talebinde; taşınmazımızın doğu ve batı tarafında bulunan aynı ada 1 ve 3 nolu taşınmazlarla birlikte Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü'nün uygun göreceği bir yöntemle yatırıma alınması teklif edilmekteydi.

Yatırım talebinin değerlendirmeye alınması neticesinde, yapılacak projede Vakfı adına müstakil, tek başına yapılaşabilecek, tevhid zorunluluğu olmayan, akar vasfı iyileştirilmiş, 10. Yıl Caddesi'ne cepheli, direkt yatırıma alınabilecek düzgün geometrik bir yapıya sahip taşınmaz edinimi, yaklaşım olarak benimsenmiş; Vakıflar Genel Müdürlüğünce de resmi olarak teyit edilen bu yaklaşımla çalışmalara başlanılmıştır.

Bu doğrultuda yatırımcısı ile müzakerelerin sonucunda hazırlanan imar değişikliğini öngören proje taslakları incelenmiş, aşağıda da görüleceği üzere hazırlanan Parselasyon ve Fonksiyon Şeması üzerinde uzlaşıya varılmıştır. Bu çalışmada; %37,5 terkli, 4.976,00 m² yüzölçümlü Turizm (Otel) fonksiyonlu, 10. Yıl Caddesi'ne 52 metre cepheli imar parselinin Vakfı'na alınması kararlaştırılmıştır (Şekil 4).

5366 sayılı Yasa Kapsamında İmar Çalışmaları: 5366 sayılı Kanun'un 4. Maddesinde: *"Mülkiyeti veya idaresi Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait bulunan taşınmazlar ile tapu kayıtlarında vakıf şerhi bulunan*

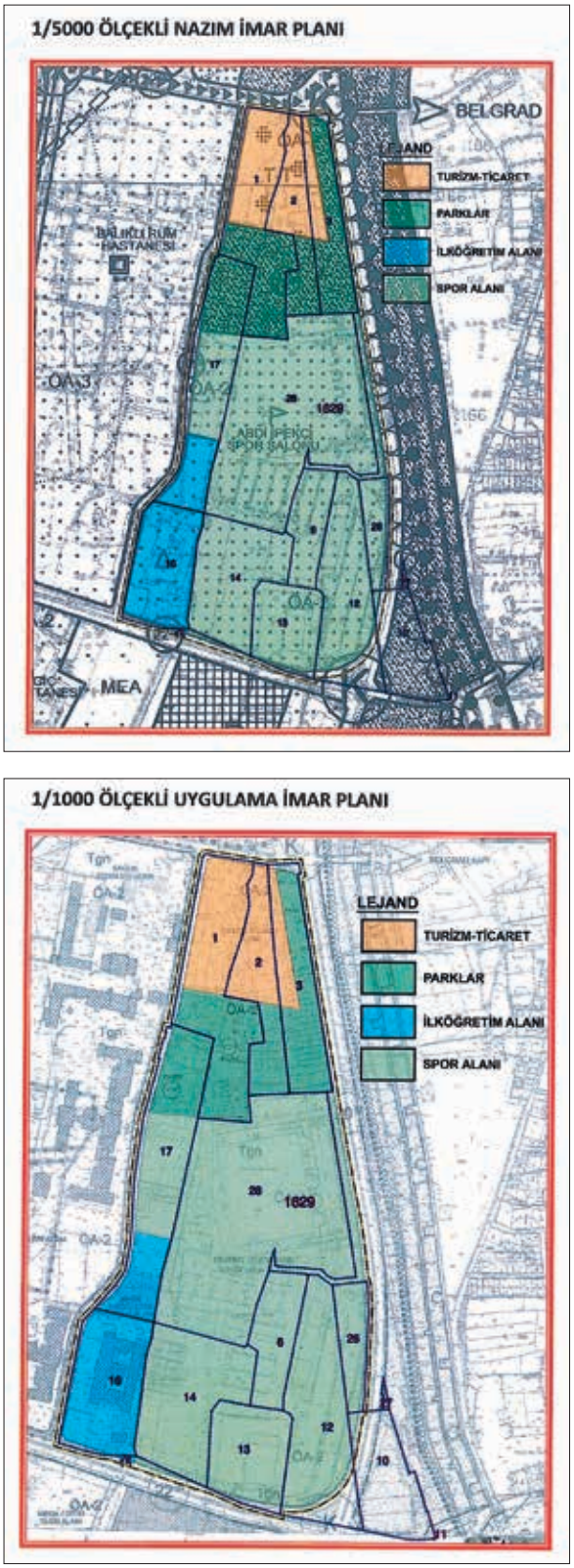

Şekil 3 Taşınmaza ilişkin nazım ve uygulama imar durumları

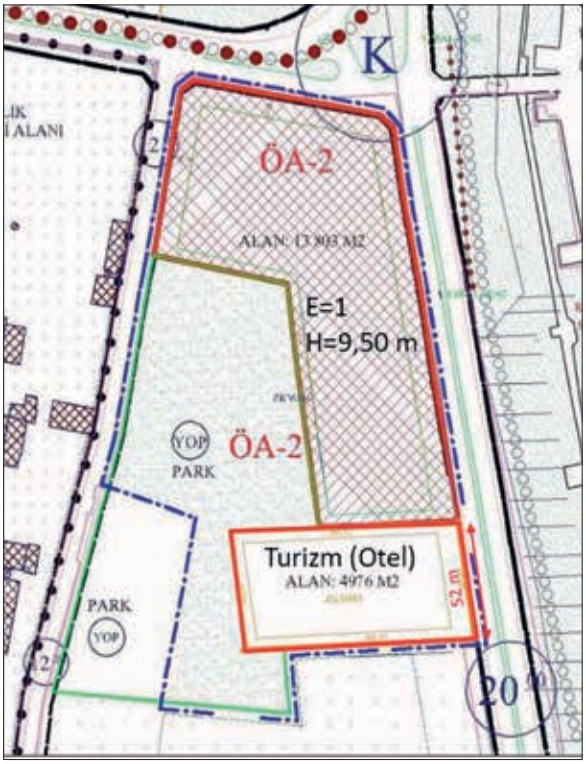

Şekil 4 Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü ve ilgililerince üzerinde anlaşmaya varılan Parselasyon ve Fonksiyon Şeması

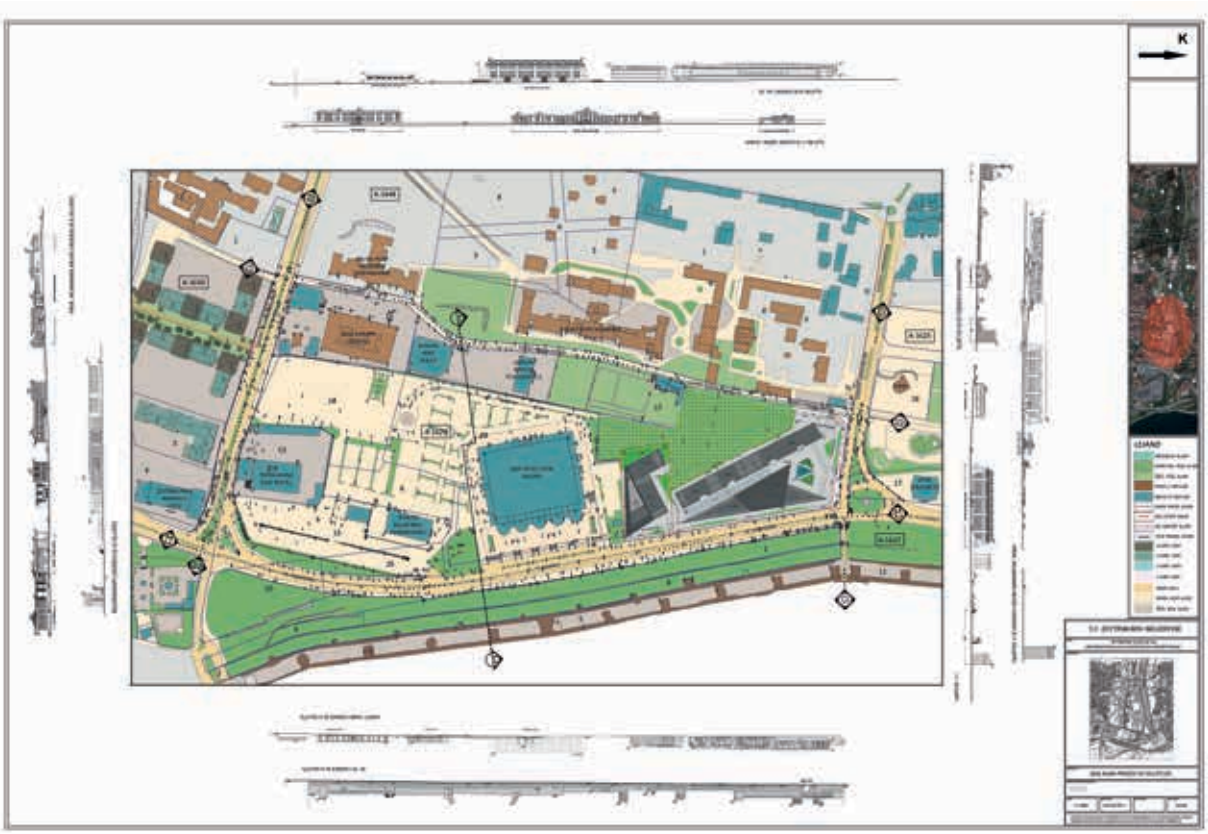

Şekil 5 Ada Avan Projesi'ne ait görsel

taşınmazlarda bu kanun hükümlerinin nasıl uygulanacağı Vakıflar Genel Müdürlüğü ve İl Özel İdaresi veya Belediyece müştereken belirlenir" ve aynı Kanun'un uygulama yönetmeliğinin 21. maddesinde: *"...mülkiyeti veya idaresi Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait bulunan taşınmazlar ile tapu kayıtlarında vakıf şerhi bulunan taşınmazlarla ilgili olarak yetkili idare ile ilgili Bakanlık veya Vakıflar Genel Müdürlüğünce varılan mutabakata göre işlem yapılır."* Hükümleri, taşınmazlar için temel düzenlemelerdir.

Şekil 6 Yenileme Avan Projesi'ne ait görseller

Bu taşınmazların 5366 sayılı Yasa kapsamında bulunması nedeniyle İdare muvafakatı ile yatırımcı firma aracılığıyla hazırlanan Yenileme Ada Avan ve bu kapsamdaki mimari avan projeler, İstanbul II Numaralı Yenileme Bölge Kurulu Müdürlüğü'nce 18.04.2017 tarihinde uygun görülmüştür.

Bu Karar ile; Şekil 3'te varılan uzlaşı doğrultusunda İdaremize müstakil, Emsal=1 olan otel imarı alınmıştır (Şekil 5).

Yenileme Avan Projesi Onay Süreci

Onaylanan yenileme avan projesinde ilgili mevzuat gereği uygulamanın başlaması için İdare ve yatırımcı firma ile birlikte üzerinde uzlaşıya varılan şekil 3'teki mülkiyet yapısının edinimi amacıyla imar uygulamasının yapılması gerekmekteydi; fakat, bu uygulamanın yapılması için 1629 ada 1, 2 ve 3 nolu parsellere ilişkin Kurulca onaylanmış Yenileme Avan Projesi'nin Mekânsal Planlara işlenmesi (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği-2014, md: 21 ğ) veya bu projenin Büyükşehir Belediye Başkanlığınca onaylanması (5366 sayılı Kanun Yönetmeliği'nin 17. Md.) gerekmektedir.

Onaylı yenileme avan projesine göre hazırlanan 1/5000 ölçekli nazım imar planı değişikliği, Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü'nün de uygun

görüşüyle İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına iletilmiş, İmar Komisyonunca incelenen teklife cevaben: *"...Zeytinburnu İlçesi, Kazlıçeşme Mahallesi 392 pafta 1629 ada 1-2-3 parsellere ilişkin 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı değişiklik teklifi incelenmiş olup, bilgi paftasında gösterildiği şekilde belirlenen, plan tasdiki sınırı belirlenen alan içerisinde İBB Şehir Planlama Müdürlüğü tarafından plan teklifi hazırlandıktan sonra değerlendirilmek üzere müdürlüğüne iadesi Komisyonumuzca uygun görülmüştür."* denilerek, iade edilmiştir (2017, D.N: 2017/1111, R.N:166).

Şehir Planlama Müdürlüğünce taşınmazların da içerisinde bulunduğu bölgeye ilişkin imar plan revizyonlarının ne zaman yapılacağına dair bir takvim de belirtilmediği için (2023 yılı itibariyle başlanılmamış vaziyette) ve daha fazla zaman kaybı yaşanılmaması için diğer seçenek olan Büyükşehir Belediye Başkan onayının alınması için çalışmalara başlanılmış ve 2019 yılında Büyükşehir Belediye Başkan onayı ancak alınmıştır (28.01.2019 tarih ve 1366 sayılı Başkanlık Olur'u).

İmar uygulaması: Başkanlık Olur'u alınan Yenileme Avan Projesi'nin İdaremiz mutabakatına uygun olarak ifrazı için 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 15 ve 16. Maddeleri doğrultusunda imar uygulama folyeleri hazırlanarak, ilçe belediyesine sunulmuş (382,87 m², 1 ve 3 no.lu parsel sahibinden ferağ takriri ile Vakfı'na alınmıştır.), 2019/836 sayılı Zeytinburnu Belediye Başkanlığı Encümen kararı ile birlikte ilgili Kadastro ve Tapu Müdürlükleri aşamalarından sonra Vakfı adına 1629 ada 31 no.lu, 4.976,00 m² yüzölçümlü olarak tescil edilmiştir (Şekil 7).

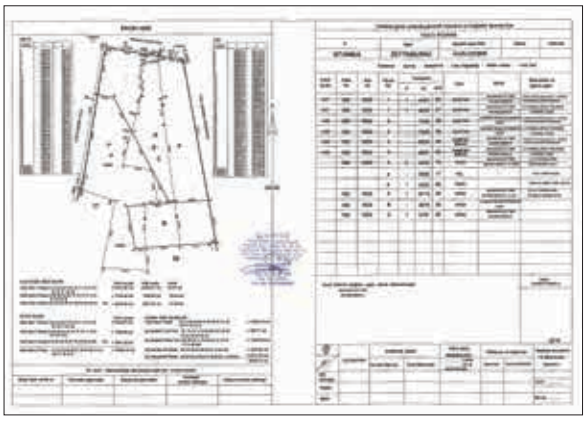

Şekil 7 1629 Ada 1,2 ve 3 no.lu parsellere ilişkin Tevhiden İfraz Folyesi

Yeni Haliyle Taşınmazın Yatırım Çalışmaları

Yenileme Avan ve imar uygulamaları tamamlanarak oluşan 1629 ada 31 no.lu parsele ilişkin Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğünce vakit kaybedilmeden yatırım çalışmalarına başlanılmış; Kurulca onaylı mimari avan projesine göre 11 adet dükkan ve 94 adet otel odasından oluşan projenin ekspertiz ve Bölge Müdürlük Komisyon Kararları alınarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne gönderilmiş, Vakıflar Meclisince söz konusu taşınmazın *"Yapım Veya Onarım Karşılığı Kiralama Modeli"*ne göre, uygulama projelerinin hazırlanması, ilgili kurum ve kuruluşlara onaylatılması, inşaat ruhsatı alınması ve inşaat imalatların yapılması için (4) yıl olmak üzere toplam 35 yıllığına kiralanarak, İdare adına önemli bir gelir kaynağı elde edilmiştir.

Sonuç

Tarihi, doğal, ekonomik ve sosyal açıdan birçok dinamiklere sahip, ülke içinde diğer illere göre önemli katma değer oluşturan İstanbul ilinin değerli bir konumunda yer alan, halihazırda atıl kalmış ecdat yadigarı mazbut vakıf taşınmazı bu durumundan kurtarılmış, taşınmazın akar (gelir getirici) niteliği maksimize edilerek; Vakıflar Genel Müdürlüğünün misyonu olan, geçmişten aldığı kültürel mirasın bakım-onarımı ve yükümlü olduğu/planladığı sosyal sorumluluklarının devamı için önemli bir kaynak oluşturulmuştur.

KAYNAKLAR

25.06.2015 tarihli yatırım dilekçesi.

18.04.2017 tarihli Kurul Kararı.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 12.04.2015 tarih ve 12368/8110 sayılı yazısı.

5366 sayılı Kanun, s:4

5366 sayılı Kanun Yönetmeliği.

İBB İmar Komisyon'unun 13.10.2017 tarih, D.N: 2017/1111, R.N:166

28.01.2019 tarih ve 1366 sayılı Başkanlık Olur'u

19.08.2021 Tarihli Ekspertiz Raporu

06.09.2021 tarih ve 29 no.lu Bölge Müdürlük Komisyon Kararı.

22.10.2021 tarih ve 410 sayılı Vakıflar Meclis Kararı.

25.04.2022 Tarihli İhale İlanı.

16.06.2022 Tarihli Sözleşme.

CUMHURİYETİN 100. YILINDA, CUMHURİYET DÖNEMİ ÇINARLARINDAN MAHMUT AKOK

ONE OF THE GREAT PIONEERS OF THE REPUBLIC AT THE 100TH YEAR MAHMUT AKOK

SADİ BAYRAM
Klasik Arkeolog-Sanat Tarihçi
Araştırmacı-Yazar

1901-1993 yılları arasındaki yaşamının büyük bölümünü Ankara'da geçirmekle birlikte; ressam, illüstratör, dekoratör, rölyef ustası, mukarnas uzmanı, arkeolog, mimar ve restoratör olarak yaşamı boyunca pek çok alanda aktif rol oynamıştır. Türk tarih Enstitüsü, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve çoğunlukla Eski Eserler ve Müzeler genel Müdürlüğü bünyesinde görev almıştır. Kendisiyle tanışma, seyahat etme ve pek çok kez sohbet etme şerefine erdim. Pek çok eski eseri canlandıran ve bu gök kubbede hoş bir seda bırakan Mahmut Akok'u (saygıyla) yad etmek isterim..

Anahtar Kelimeler: *Mahmut Akok, Hamit Zübeyr Koşay, Hikmet Gürçay, Tahsin Özgüç*

Living in Ankara for most of his life between 1901-1993, he trained himself by working in a school of life; painter, illustrator, decorator, relief master, muqarnas expert, archaeologist, architect, restaurateur, where I had the honor of meeting, travelling and having conversation with many times, serving at the Turkish History Institution, the General Directorate of Foundations and mostly at the General Directorate of Antiquities and Museums. I would like to commemorate Mahmut Akok, who made ancient artifacts alive and left a pleasant chaise in this sky dome.

Keywords: Mahmut *Akok, Hamit Zübeyr Koşay, Hikmet Gürçay, Tahsin Özgüç*

Mahmut Akok (Bandırma-1901- Ankara 27.11.1993) aslen bugünkü Bulgaristan'ın Tırnova şehrinden 1877-78 Osmanlı Rus harbinde Anadolu'ya göç edip, Bandırma'ya yerleşen bir ailenin çocuğudur. Ömrünün büyük kısmında Ankara'da yaşamış, kendini hayat okulunda çalışarak yetiştirmiştir. 1929'da Türkocağı tarafından düzenlenen *"Serbest Ticari Muhasebe"* kursunu 1929'da tamamlamıştır. Ressam, desinatör, dekoratör, rölöveci, mukarnas uzmanı, arkeolog, mimar, restoratör gibi konularda uzaman olan, genç yaşta tanışma şerefine erdiğim ve birçok kez birlikte seyahat, sohbet ettiğimiz, Türk Tarih Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve en çok da Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde hizmet ederek, eski eserlerin yaşatılmasını sağlayan, bu gök kubbede hoş sadâ bırakan Mahmut Akok'u anmak istiyorum.

Cumhuriyetin ilk yıllarından beri Anadolu kültürüne kendini adayan, serbest eli gayet kıvrak, çok iyi bir desinatör ve arkeolog, rahmet ve minnetle andığım Sayın Mahmut Akok'u; Atatürk'ün mesai arkadaşı, yine rahmetli Phil. Dr. Hâmit Zübeyr Koşay'ın, o tarihlerdeki adı olan *"Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü"*ndeki odasında tanıdım. Yıl, 1965'in aralık başları... (O tarihlerde Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Fevzi Çakmak Sokak'ta idi). Eski Konya Müzesi Müdürü Mehmet Önder, Genel Müdür olmuş idi. Geç de olsa hem O'nu tebrik etmek hem de yeni kurduğum Önasya Dergisi'ne makale yazmasını rica etmek için Genel Müdürlüğe gittim. Görüştük. O tarihte Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdür Yardımcısı olan ve 1978'de rahmetli olan dostum, düz memuriyetten Genel Müdürlüğe kadar yükselen, Hukuk Mektebini bırakıp askerlikten sonra Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine girip, arkeolog olan, insan sarrafı, san'at aşığı Hikmet Gürçay, imza için odaya girdiğinde, Mehmet Bey beni Hikmet Gürçay ile tanıştırdı ve Genel Müdür Mehmet Önder'in yanından beni alıp, kendi odasına giderken, *"gel seni biri ile tanıştırayım"* dedi. Karşı odaya, Hâmit Bey'e götürdü...

"Seni bir delikanlı ile tanıştıracağım, arkeoloji öğrencisi, bir dergi çıkarıyor, güzel bir dergi, ben bir makale vereceğim, sen de verebilirsin, size bir çay söyleyeyim" dedi ve işlerinin yoğunluğu sebebiyle odadan çıktı, bizi baş başa bıraktı.

Bu satırların yazarı, arkeoloji öğrencisi, 22 yaşında delikanlı; Atatürk'ün ilk Hars Müdürü, Ziya Gökalp'ten sonra 1925 yılında o koltuğa oturan, büyük önder Atatürk'le çalışan, Türk Tarih Kurumu kurucu üyesi, eski zamanların Genel Müdürü Phil. Dr. Hâmit Zübeyr Koşay ile tanışmıştım.

Kır saçlı, yaşlı olan Hâmit Bey, 22 yaşındaki bana derhal bir soru sordu:

Dünyada en faydalı icat edilen şey nedir?

Ben, şaşırdım, kem küm ettim, "tekerlek, otomobil, uçak, telefon", ne dedimse o "hayır" dedi. Benim yüzüm kızarmaya başlamıştı, imtihanı kaybediyordum.

Şekil 1 Mahmut Akok

Şekil 2 Alacahöyük yeni Müze binası açılışında Mahmut Akok

Şekil 3 Hikmet Gürçay önde, ortada Anadolu Medeniyetler Müzesi Müdürü Raci Temizer, solunda Genel Müdür Yardımcısı Burhan Tezcan, sağ başta Mahmut Akok, Anıtkabirde

O sırada odaya yine ak saçlı tombulumsu, fazla boylu olmayan, tıknazca biri girdi. Masasına oturdu. *Ne o delikanlıyı imtihan mı ediyorsun?* dedi. *"Yok, hayır, tepkisini ölçüyorum"*.

Neticede bizden bir şey çıkmayınca, cevabı kendisi verdi: "Dünyada en önemli icat edilen şey çöp sepetidir. Zira, beğenmediğin bir yazıyı, bir fikri, kağıdı buruşturup çöpe atar kurtulursun; yenisini, daha iyisini yazarsın, eğer fikirlerimizi biz hep beynimizde, kafamızda tutsaydık, ne olurdu bizim halimiz?" O devirde daha primitif bilgisayarlar oda büyüklüğünde olup, sadece NASA'da deneme mahiyetinde kullanılırdı.

Şekil 4 Mahmut Akok, Alacahöyük yeni müze binası açılışında TRT'ye demeç verirken

O vesileyle Mahmut Akok'la fiilen tanışmış olduk, Hâmit Zübeyr'i Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde ne zaman ziyarete gitsem onunla da tatlı bir sohbete dalardık.

Cumhuriyetin ilk yıllarında restorasyon, çizim, plân nedir bilinmezken, ilim adamlarının yanında desinatör olarak, mimar olarak, arkeolog olarak O çalışırdı. Phil. Dr. Hâmit Zübeyr Koşay'ın

Şekil 5 Mahmut Akok tarafından suluboya ile yapılan, Fatih devri, Mahmut Paşa Bedesteni ve Kurşunlu Han; günümüzde Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak kullanılmaktadır

Alacahöyük Kazısı'na da daima O giderdi. Diplomalı mimar değildi. Ama o tarihlerde, yani 1930-40'lı yıllarda diploma aranmıyordu. Arkeolojiyi de rahmetli Prof. Remzi Oğuz Arık'dan hallettiğini, hocam Prof. Dr. Oluş Arık'tan öğrendim. Ekseriyetle arkeolog olarak imza atardı. Birkaç tane de mimar imzasını gördüm gibi hatırlıyorum. Eski mesai arkadaşlarımdan Güler Bilecen ile görüştüm, Sayın Bilecen, "ben mimar imzasını hatırlamıyorum, ama Vakıflar'a çok rölöve ve restorasyon projesi yaptı, arşivlerde olması gerekli", dedi. 2004-2007 yıllarında Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü olan ve 25.08.2008'de rahmete kavuşan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde eski (1975-76) mesai-oda arkadaşım, dostum Sayın Hikmet Denizli ise "ben de mimar imzasını hatırlıyorum" dedi. Her halde bu soruyu eski dostlardan şimdi Orta Doğu Teknik Üniversitesi Restorasyon bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Emre Madran'a sormak gerekli ise de o da rahmetli oldu.

Önasya Arkeolojisi Bölüm Başkanı, daha sonra Dekanım ve Rektörüm olarak diplomamda imzası bulunan, 28.10.2005'de ebediyete intikal eden Kültepe Kazıları Direktörü Prof. Dr. Tahsin Özgüç kazılarına, saha araştırmalarına hep Mahmut Akok katılırdı. Perspektif ve resmi fevkâlade güzel idi. Perspektiflerine biz sanat tarihçiler olarak hep Akokvarî adını takmıştık. Bir perspektif resim görsek, rahmetli Akok'un olup-olmadığını ilk bakışta söylerdik. Bir binayı üç bulutlu gibi 45 derece meyille keser, sadece binanın dış görünüşünü vermez, içini de işlerdi, işlevini verirdi.

Perspektiflerinin içinde daima bir insan silueti yapar, binanın cesametini bir anda karşıya kıyaslama imkânı verirdi, rahmetli Mahmut Akok. Zannederim bu üslubu Prof. Albert Gabriel'den kapmıştı. Gabriel de iş hayatına ilk defa desinatör olarak atılmış, Rodos Kalesi onarım projesinde çalışmış, sanat eserlerine merak sarmıştı.

1957'li yıllarda Y. Mimar Ali Saim Ülgen'in, Vakıflar Genel Müdürlüğünde çalışırken teklif ettiği ve kanunla kurulan *"Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulunun"* eski adı olan; "*Gayrimenkul Anıtlar Yüksek Kurulu"*nun uzun yıllar üyesiydi Mahmut Akok. Ayrıca, ICOM, İCOMOS, üyesi olan Akok, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün kıdemli teşhir uzmanıydı. Bir yerde müze açılacaksa, önce Akok gider, vitrin siparişleri yapılır, teşhir ve tanzimi bizzat yapardı. 1980'lere kadar yeni açılan müzelerin teşhir ve tanzimini yapmıştır.

Cumhuriyet döneminde Ankara'da yapılan devlet binalarının temelleri kazılırken çoğunlukla Mahmut Akok hazır bulunmuş, buluntuları da güzel çizimleriyle hoş hâle getirmiştir. Eski Anadolu

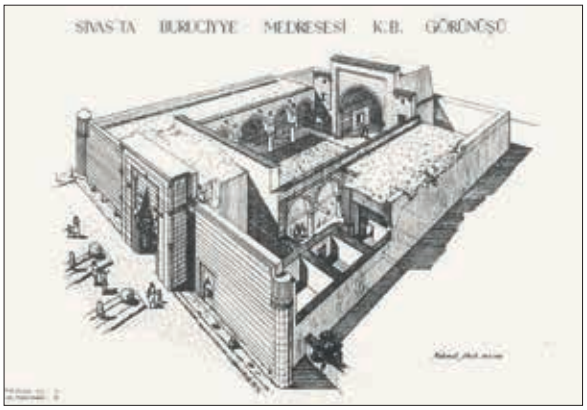

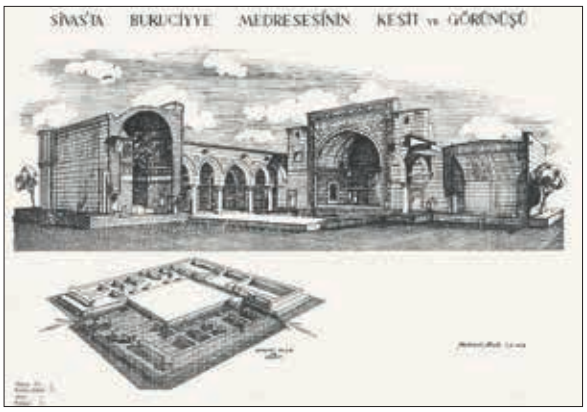

Şekil 6 Sivas Buruciye Medresesi (Mahmut Akok,Türk Arkeoloji Dergisi, 15/2,1966, s.17'den)

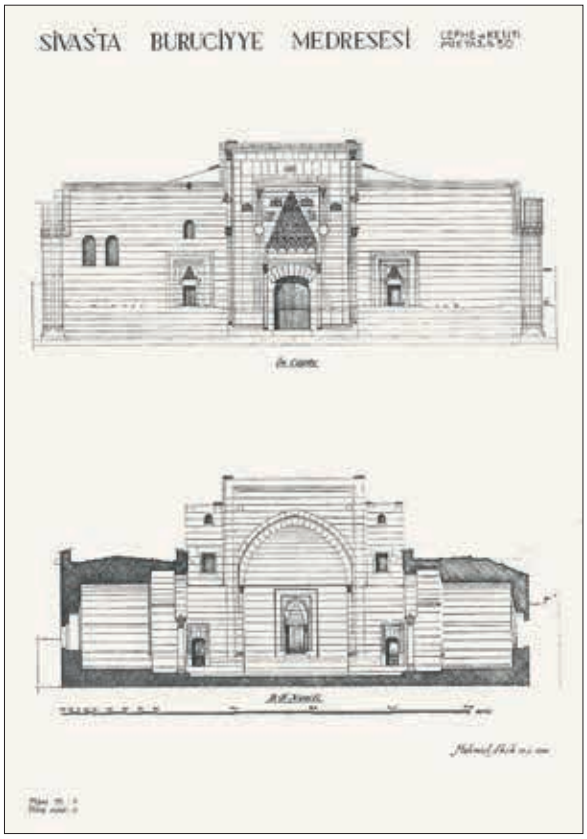

Şekil 7 Sivas Buruciye Medresesi (Mahmut Akok, Türk Arkeoloji Dergisi, 15/2,1966, s.20'den)

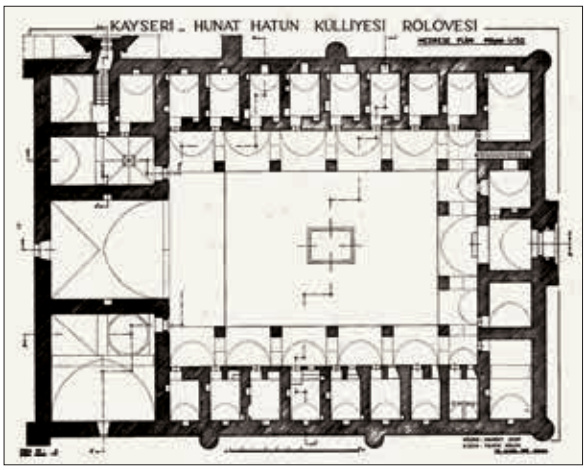

Şekil 8 Kayseri Hunat Hatun Külliyesi rölövesi (Mahmut Akok)

Medeniyetleri Müzesi'nde çok uzun yıllar Müdürlük yapan, takriben 2005'lerde rahmetli olan Arkeolog Raci Temizer, Ankara Etnografya Müzesi'nde Müdürlük yapan mahalle arkadaşı Arkeolog Osman Aksoy'la dostluğunu, ikisi de emekli olduktan sonra da sürdürdüler, *"Anadolu Müzesi'ni Sevenler Vakfı"*nda Raci Temizer, Osman Aksoy, Mahmut Akok, Dr. Mehmet Önder, Prof. Dr. Cevdet Bayburtluoğlu uzun yıllar birlikte oldular. Mahmut Akok, Raci Temizer, Hâmit Zübeyr Koşay, Osman Aksoy, hepsi de aynı mahallede, Bahçelievler'de otururlardı. Hepsi de rahmet-i rahmana kavuştular.

Rahmetli Akok'u 1970-80'li yıllarda anane haline gelen aylık Türk Tarih Kurumu Konferanslarında her zaman mutat olarak görmek mümkündü. Zaten Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde yüksek ücret almak için (E) cetvelinde çalışırdı (Sayın Akok E cetvelinde çalışarak müteahhitler-piyasa, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Türk Tarih Kurumu'nda birlikte çalışma imkânı sağlamıştır. Zira Personel Kanununa tabi olsa, sadece Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde görev yapabilir, diğerlerine fazla görevlendirme olamazdı!- memurlar dışarıda başka iş yapamazlar). 65 yaşını aştığı için de emekli maaşı olmadığını söylerdi. Veya işçi statüsünden düşük bir geliri vardı. Bahçelievler 15. Sokakta, kalorifersiz dubleks, müstakil bir apartmanda otururdu. Kapısı üzerinde de kışın, camilerin ana giriş kapısını örten muşamba örtülere benzer kalın battaniyeden bir örtü bulunurdu, rüzgârın- soğuğun

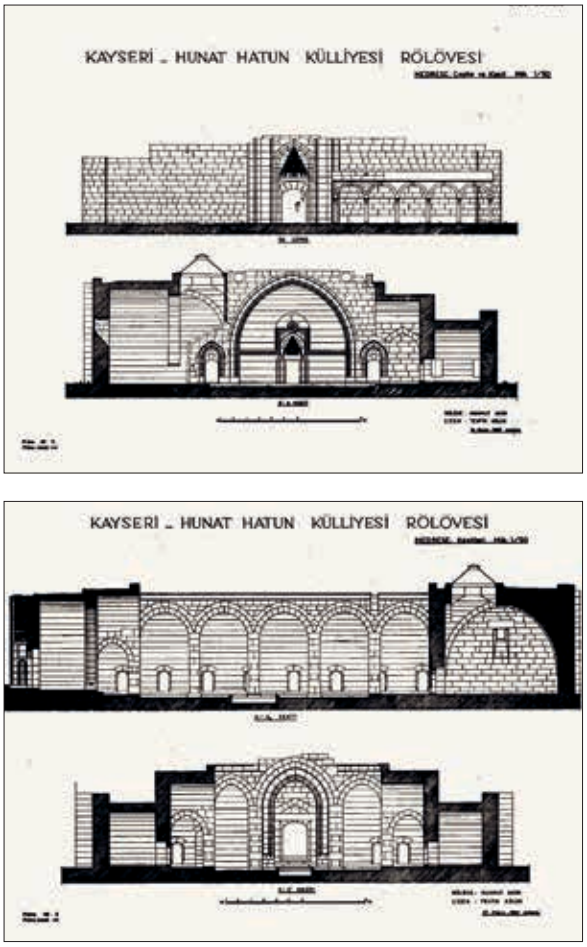

Şekil 9 Mahmut Akok'un Hunat Hatun Külliyesi cephe rölöveleri (Türk Arkeoloji Dergisi, S. XVII)

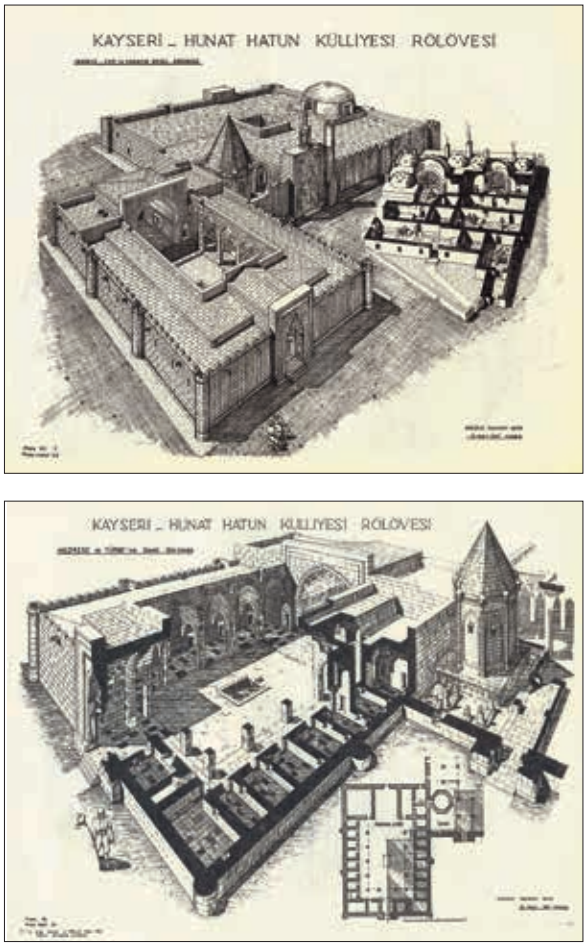

Şekil 10 Mahmut Akok'un Hunat Hatun Külliyesi perspektif çizimleri (Türk Arkeoloji Dergisi, S. XVI)

içeriye girmesini engellemek için. Maddiyata biraz düşkündü rahmetli. Gençliği Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, İstiklâl Savaşı, İkinci Dünya Savaşı gibi devrelerden geçmişti. Yokluğu iyi bilirdi. Kazılara bazen kağnı ile gittiğini anlatırdı.

Yıllarca Türk Tarih Kurumu Konferanslarında, Tarih Kurumu Kongrelerinde, ilmî seminerlerde

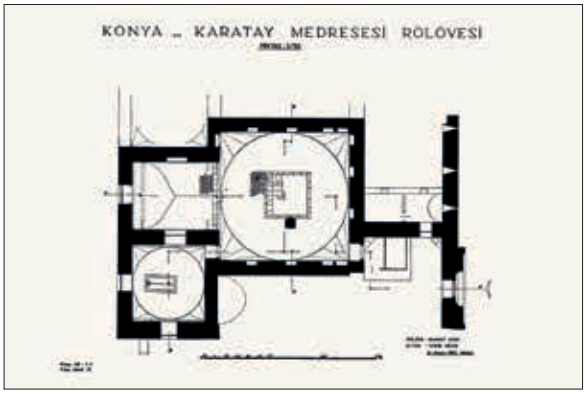

Şekil 11 Konya Karatay Medresesi plan rölövesi (Mahmut Akok, Türk Arkeoloji Dergisi, S. XVIII)

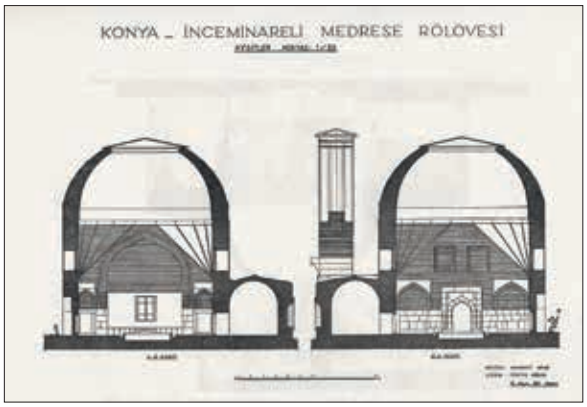

Şekil 12 Mahmut Akok'un Konya İnce Minareli Medresesine ait rölöve kesiti.

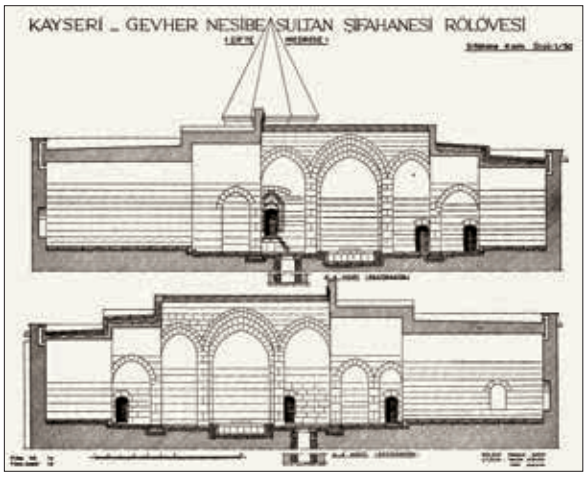

Şekil 13 Mahmut Akok'un, Kayseri Gevher Nesibe Şifahanesi'ne ait cephe rölövesi.

daima karşılaşır, arkeoloji ve sanat tarihi konularında konuşurduk kendisiyle. Yıllarca *Önasya Dergisi*'ne makale yazmadı. Makale başına 25 Tl. telif ücreti öderdim. Bir gün, *"sana bir yazı hazırlıyorum ama biraz uzunca ve tefrika biçimiyle, neşreder misin?"* dedi. *"Elbette üstadım"* dedim. O zaman koca bir defteri çıkardı *"al, ilk üç-beş sayfası yazılı. Bu ilk yazım, ilk kısım (I), bunu daktilo et, defteri bana iade et ki devamını yazayım! Ben yazılarımı el yazısı ile yazarım, daktilo etmem, bu senin görevin, bu şartla anlaştık mı?"*

Makalenin başlığı: *"Tarihî Türk Süsleme Sanatının Ana Kaynakları Tanım Bakımından Geleceğin Türk Sanatcısıyla Bir Konuşma*. Dört makale olarak yayınladım. Zannederim bunu bir kitap olarak düşünmüştü ve parça parça yazıyordu. Ancak benim yedek subaylık hizmetimin gelmesi, kendisiyle temasımı azalttı. Tamamlanamadı.

Rahmetli Mahmut Akok'un Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne de hizmeti büyüktür. Vakıflar Genel Müdürlüğü Mütehasıs Müşaviri Mimar Rahmetli Ali Saim Ülgen zamanında çok rölöve, kalem işi, restorasyon projesini Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne hazırladı. Benim hatırladığım kadarıyla; Merzifon Çelebi Mehmet Medresesi Rölöve ve Restorasyon Projesi, Erzurum Lala Mustafa Paşa Külliyesi restorasyon projesi ve kubbe kalem işi projesi, Diyarbakır Ulu Camii, Sivas Buruciye Medresesi, Ak Han, Kayseri Sultanhan Kervansarayı Restorasyon projesi, Kayseri Sahabiye Medresesi, Kayseri Döner Kümbet, Hunat Hatun, Konya Karatay Medresesi, Konya Alâettin Köşkü, Konya Alâettin Tepesi, Kubadabad Sarayı, Sivas Güdük Minare, Eğridir Dündar Bey Medresesi, Hacıbektaş Külliyesi Kalem işleri, Kastamonu Kasaba Köyü Camii, Ankara Anıt-Kabir'in bulunduğu Rasattepe Araştırmaları, Ankara Roma Hamamı ve Augustus Tapınağı, Ankara-İstasyondaki Bizans Mezarlığı, hatırladıklarım arasında.

Bunların dışında sivil ev mimarisi konularında da çalıştı. Ankara Hacettepe Hastanesi yapılmadan önce orası bilindiği gibi eski Frig mezarlığıydı. Sayın Doğramacı, Hacettepe sahasındaki eski Ankara evlerini istimlak ederek, oraya Amerikan yardımıyla, bugünkü Hacettepe Hastanesini çok kısa bir sürede dikti. Projeler de geceli gündüzlü yapıldı. Zira Amerikalılar bu hastaneyi İran'a yapmak üzereyken uçakta tanıştıkları İhsan Doğramacı'dan etkilenerek, projeyi Türkiye'ye çevirmişlerdi. O zaman rahmetli Akok bu eski Ankara evlerinde çalıştı, rölövelerini çıkardı. Zaten kendisi Gayrimenkul Anıtlar Yüksek Kurumu üyesi olması sebebiyle sahayı çok iyi etüt etmişti.

Ayrıca Amerika-Washington Camii'nde Kütahya çinilerini yerine o monte ettirdi. Küdüs-Kubbetü's

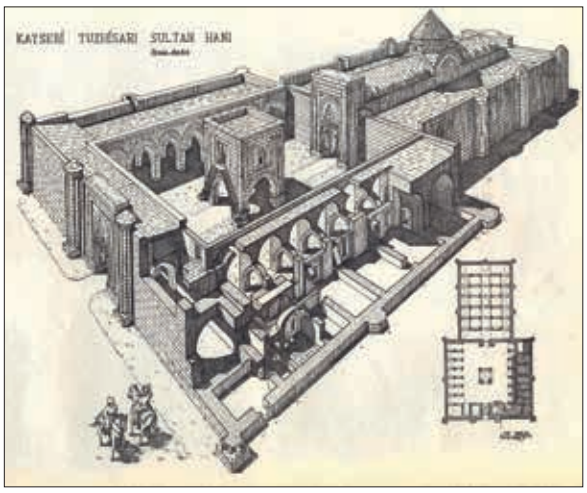

Şekil 14 Mahmut Akok'un Kayseri'deki Tuzhidar Kervansarayı perspektif çizimi (Türk Arkeoloji Dergisi, XVII)

Sahra Camii restorasyonunda görev aldı. Kültür tarihimize Akokvarî çizimini hediye etti. Alacahöyük kazılarını ziyarete gittiğimde, *"akşamları bu köyde eskiden elektrik yokken ne yapıyordunuz?"* dediğimde, *"boğma rakıya sarılıyoruz"*, cevabı hâlâ hafızamda. Bektaşî, çelebi meşrepli kişiliği ile insanları sevdi. Kin ve nefret onun lügatinde yoktu. Nur içinde yatsın.

Türk kültür ve medeniyetinin gelecek nesillere ulaşmadaki gayretleri büyük olan rahmetli Mahmut Akok'a ait; İstanbul Marmara Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim dalında 2006 tarihinde Sayın Nevin Algül tarafından bir doktora tezi hazırlanmış olup, bu satırların yazarından da bilgi almıştır.

Rahmetli Mahmut Akok'un 80. yıl Hatıra kitabını çıkaramadım, hiç olmazsa bu yazı, bu kubbede hoş sedâ bırakanlara, sonraki nesilden bir hatıra olur.

Mahmut Akok'a Ait Seçilmiş Bibliyografya

Mahmut Akok; "Tarihi Türk Süsleme Sanatının Ana Kaynakları Tanım Bakımından Geleceğin Türk Sanatcısıyla Bir Konuşma", *Önasya Mecmuası*, C.VI, S.69, Ayyıldız Matbaası, Ankara Mayıs 1971, s. 20-22.

Mahmut Akok; "Tarihi Türk Süsleme Sanatının Ana Kaynakları Tanım Bakımından Geleceğin Türk Sanatcısıyla Bir Konuşma", *Önasya Mecmuası*, C.VI, S.70-71, Şenyuva Matbaası, Ankara Haziran-Temmuz 1971, s.16-21.

Mahmut Akok; "Tarihi Türk Süsleme Sanatının Ana Kaynakları Tanım Bakımından Geleceğin Türk Sanatcısıyla Bir Konuşma", *Önasya Mecmuası*, C.VI, S.72, Şenyuva Matbaası, Ankara Ağustos 1971, s.16-21.

Mahmut Akok; "13-17.Yüzyıllarda yapılmış Türk Camilerin İç Mimarisi", *Milletlerarası I. Türk Sanatı Kongresine Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1962, s. 2-16.

Mahmut Akok; "Merzifon'da Çelebi Mehmet Medresesi", *Mimarlık*, 1952, S.9-1-2.

Mahmut Akok; "Diyarbakır Ulu Camii Mimarî manzumesi", *Vakıflar Dergisi*, S.VIII, Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara, 1969, s. 113-139, 30 planş, 52 res.

Mahmut Akok; "Kastamonu Şehri Tarihî İç Kalesi", *Belleten*, S. 9/35, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1945, s. 401-409.

Mahmut Akok; "Kastamonu Kasaba Köyü'nde Candaroğlu Mahmud Bey Camii", *Belleten*, S.10/38, Ankara, 1946, s.293-301.

Mahmut Akok; "Sivas'da Buruciye Medresesi Rölövesi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.15/2, (1966),1968, s.5-38.

Mahmut Akok; "Kayseri'de Dört Mezar Anıtı", *Türk Etnografya Dergisi*, S.12, 1969, s.17-52.

Mahmut Akok; "Kayseri'de Tuzhisarı Sultan Hanı, Köşk Medrese ve Alaca Mescid Diye Tanınan Üç Selçuklu Mimarî Eserin Rölövesi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. 17/2, (1968) 1969, s. 5-41.

Mahmut Akok; "Kayseri'de Gevher Nesibe Sultan Dar'üşşifası ve Sahabiye Medresesi Rölöve ve Mimarisi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.16, 1968, s. 133-184.

Mahmut Akok; "Kayseri Huand Hatun Mimarî Külliyesi Rölövesi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, 1968, s.303-308.

Mahmut Akok; "Develi Abideleri", *Belleten*, S.19, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1955, s. 377-384.

Mahmut Akok; "Türk Tarih Kurumu adına Konya Alâettin Tepesinde 1941 Yılında Yapılmış Olan Arkeolojik Kazıda Elde Edilen Mimarî Buluntular", *VII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s. 60-62.

Mahmut Akok; "Konya Şehri İçindeki Alâattin Tepesinde Türk Tarih Kurumu Adına yapılan kazıların Mimari Buluntuları", *Belleten*, S.49/154, Ankara,1975, s. 217-224., 39 res.

Mahmut Akok; "Konya-Alâettin Köşkü", *Türk Etnografya Dergisi*, S.11, 1968, s.47-73.

Mahmut Akok; "Konya Karatay Medresesi Rölöve ve Mimarisi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.18/2, 1969, s.2-28.

Mahmut Akok; "Konya Sırçalı Medresesinin Rölöve ve Mimarisi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.18/1, (1969), 1970, s. 5-35.

Mahmut Akok; "Uşak Ulu Camii", *Vakıflar Dergisi*, S. III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956, s.69-73.

Mahmut Akok; "Kütahya ve Uşak Şehirlerinin Eski Evleri", *Türk Etnografya Dergisi*, S.6, (1963), 1965, s. 5-17.

Mahmut Akok; "Kütahya Büyük Bedesteni", *Vakıflar Dergisi*, S. III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956, s.81-84.

Mahmut Akok; "Ağrı-Doğubayezıt'ta İshak Paşa Sarayı Rölöve ve Mimarisi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.10/2, 1960, s. 30-48.

Mahmut Akok; "Hacıbektaş Veli Mimarî Manzumasi", *Etnografya Dergisi*, S.10, 1967.

Mahmut Akok; "Samsun İli Havza İlçesinin Lerdüge Köyü'nde Bulunan Tümülüsler", *Belleten*, S.12/48, s. 835-854.

Mahmut Akok; "Ankara Şehri'ndeki Roma Hamamı", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.1, 1968, s.5-37.

Mahmut Akok; *Ankara Eski Evleri*, Ankara Etnografya Müzesi Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1951.

Mahmut Akok; "Tokat Şehrinin Eski Evleri", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, S.2, 1957, s.129-151.

Mahmut Akok; "Çorum'un Eski Evleri", *Arkitekt*, S.20/237-238, 1951, s. 171-185.

Mahmut Akok; "Çorum'da Ali Paşa Hamamı", *Arkitekt*, S.25/280, 1955, s.85-93.

Mahmut Akok; "Çankırı'nın Eski Evleri", *Arkitekt*, S.22/7-8, s.142-153.

Mahmut Akok; "Trabzon Eski Evleri", *Arkitekt*, S.20/233-236, 1951, s.103-113.

Mahmut Akok; "Köyde Yaşayan Mimarî", *Arkitekt*, S.22/9-12, 1953, s.196-201.

Mahmut Akok; "Augusta Şehri Harabeleri", *V. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1960, s.173-181.

Mahmut Akok; "Ankara Şehri İçinde Rastlanan İlk çağ Yerleşmelerinden Bazı İzler ve Üç Araştırma Yeri", *Belleten*, S.19/75, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1955, s.309-329.

Mahmut Akok; "Ankara Çevresinde Bazı Klâsik Çağ Buluntuları", *IV. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1952, s. 407.

Mahmut Akok; "Kültepe Kazılarının Orta Anadolu Hitit Çağı Mimarisine Kazandırdığı Özellikler", *VI. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1967, s. 77-88.

Mahmut Akok; "Alacahöyük'te Sürekli yapılan kazılarda Ortaya Çıkan kalıcı Değer taşıyan Mimari Buluntuların yaşatılması Problemi ve Üzerinde Kazı Yapılan Anadolu Höyüklerinin Geleceği", *VII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s. 63-65.

Mahmut Akok; "Alacahöyükte Son Dönem Arkeolojik Çalışmalarda Açıklığa Kavuşturulan Yapı Tekniği ve Mimari Gerçekler", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*.

Mahmut Akok; Alacahöyük Hafriyat Heyetinin 1947 Çalışmaları, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1948. Ankara 1979, s. 107-113, lev.63-74.

Müşterek Makaleleri

Tahsin Özgüç-Mahmut Akok; "Melîk Gazi Türbesi ve Kalesi", *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1954, S. 18/71, s.331-336.

Tahsin Özgüç-Mahmut Akok; "Alayhan, Öresunhan, ve Hızır İlyas Köşkü-İki Selçuklu Kervansarayı ve Bir Köşkü", *Belleten*, S.21/81, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957, s.139-178.

Mahmut Akok-Tahsin Özgüç; "Sarıhan", *Belleten*, S.20/79, Ankara, 1856, s. 379-383.

Tahsin Özgüç-Mahmut Akok; "Afşin Yakınında Eshâb-ı Kehf Külliyesi", *Ankara İlâhiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, S.2, 1957, s.77-91.

Tahsin Özgüç-Mahmut Akok: "Horoztepe Eserleri", *Belleten*, S. 21/82, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957, s. 201-219.

Tahsin Özgüç-Mahmut Akok; Horoztepe Eski Tunç Devri Mezarlığı ve İskân Yeri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1958.

Tahsin Özgüç-Mahmut Akok; "Türk Tarih Kurumu Adına Anıt-Kabir Alanında Yapılan Tümülüs Kazıları", *Belleten*, S.10/40, Ankara, 1946, s. 524-557.

H. Z. Koşay-Mahmut Akok; Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı 1940-1948'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1966.

H. Z. Koşay-Mahmut Akok; Alacahöyük Kazısı 1963-1968 Raporu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972.

H. Z. Koşay-Mahmut Akok; "Amasya Mahmatlar Köyü Definesi", *Belleten*, S.14/55, Ankara 1950, s.481-485.

H. Z. Koşay-Mahmut Akok; Ogüst (Augustus) Mabedi, Hacı Bayram Camii ve Türbesi Klavuzu, Maarif Vekâleti Yayınları, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.

H. Z. Koşay- Mahmut Akok; Türk Tarih Kurumu Tarafından yapılan Büyük Güllücek Kazısı 1947 ve 1949'daki Çalışmalar Hakkında İlk Rapor, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957.

H. Z. Koşay-Mahmut Akok; Pulur Kazısı, VI. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1967.

H. Z. Koşay-Mahmut Akok; Pulur (Sakyol) Kazısı 1969, Keban Projesi Çalışmaları 1969, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1972, s. 99-106.

Mahmut Akok-Necdet Pençe; "Ankara İstasyonunda Bulunan Bizans Devri Mezarlarının Nakli", *Belleten*, S.5/17-18-19, s.460-469.

Mahmut Akok-Hikmet Gürçay; "Yeraltı Şehirlerinde Bir İnceleme ve Yeşilhisar İlçesinin Soğanlı dere Köyü'nde Bulunan Kaya Anıtları", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.14/1-2, 1967, s.35-68.

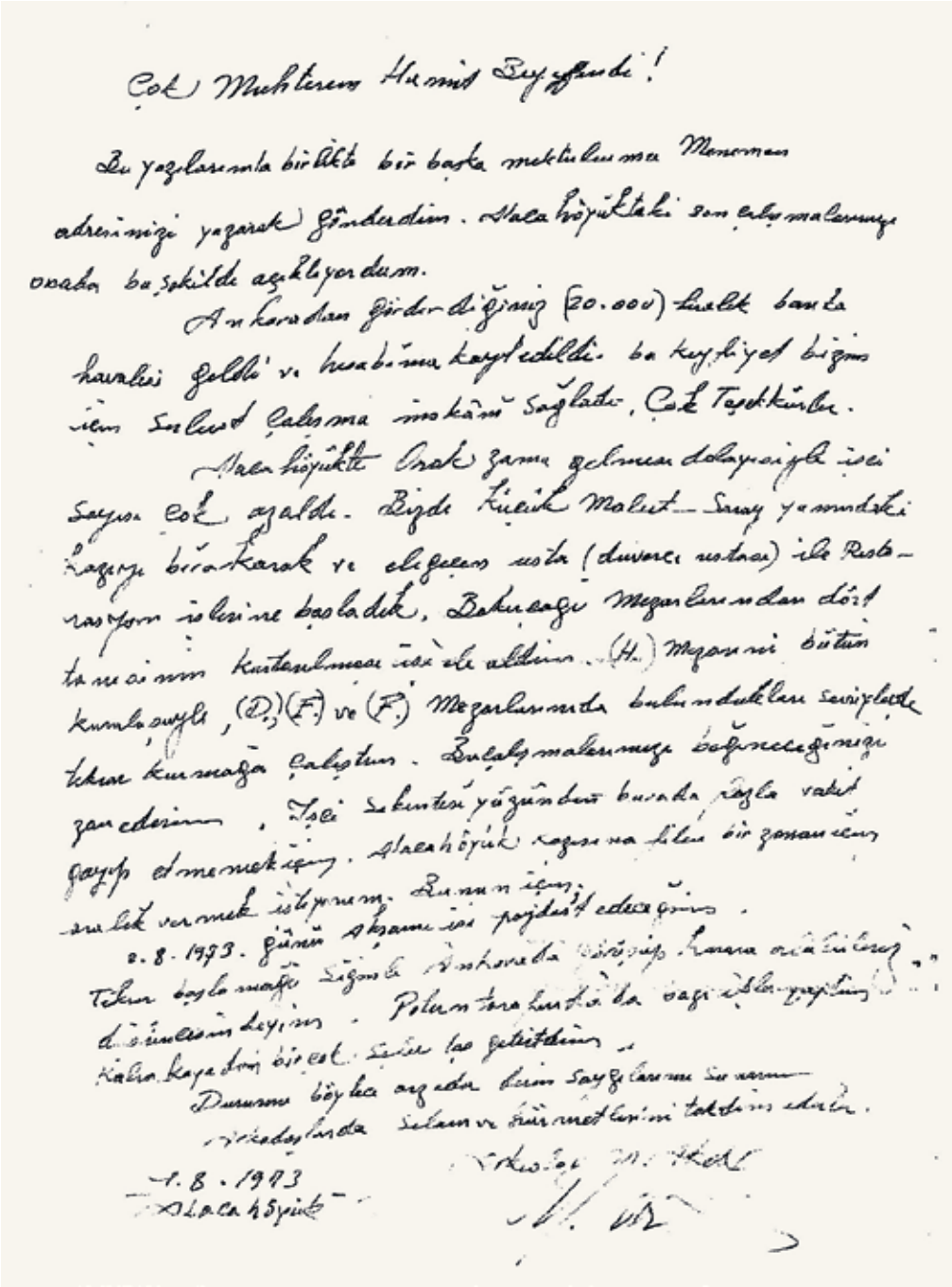

Çok Muhterem Hamit Beyefendi!

Bu yazılarımla birlikte bir başka mektubumu Menemen adresinizi yazarak gönderdim. Alacahöyük'teki son çalışmalarımızı orada bu şekilde açıklıyordum.

Ankara'dan gördüğümüz (20.000) lirelik bankaya havalesi geldi ve hesabıma kayıt edildi. Bu keyfiyet bizim için sağlıklı çalışma imkânı sağladı. Çok teşekkürler.

Alacahöyük'te ırak zamana gelmesi dolayısıyla işçi sayısı çok azaldı. Biz de küçük Malıt-Sanay yanındaki kazıyı bırakarak ve elişçisi usta (duvarcı ustası) ile Restorasyon işlerine başladık. Bakırcağı Mezarlarından dört tanesinin kurtarılması için ele aldım. (H.) Mezarını bütün kumlarıyla, (D.), (F.) ve (F.) Mezarlarında bulundukları seviyelerde tekrar kurmağa çalıştım. Bu çalışmalarımızı bağırsağımızı zan ederim. İşçi sıkıntısı yüzünden burada çok vakit kaybı olmamak için. Alacahöyük kazısına bir zaman için ara vermek istiyorum. Bunun için 2.8.1973 günü akşamı izi projesi edeceğim. Tekrar böyle mağfiret sizinle Ankara'da görüşüp konuşmak ümidinde bulunuyorum. Polis tarafından da bazı işlemler yapılmıştır. Kalıp kayıtlarını bitirdik. Şeker haz getirtildim.

Durumu böyle arzedip derin saygılarımı sunarım. Nezdinizde selam ve hürmetlerimi takdim ederim.

Nuri Akok

1.8.1973
Alacahöyük

Mahmut Akok'un Alacahöyük Kazısı'ndan Hâmit Zübeyr Koşay'a yazdığı 01.08.1973 tarihli mektubu

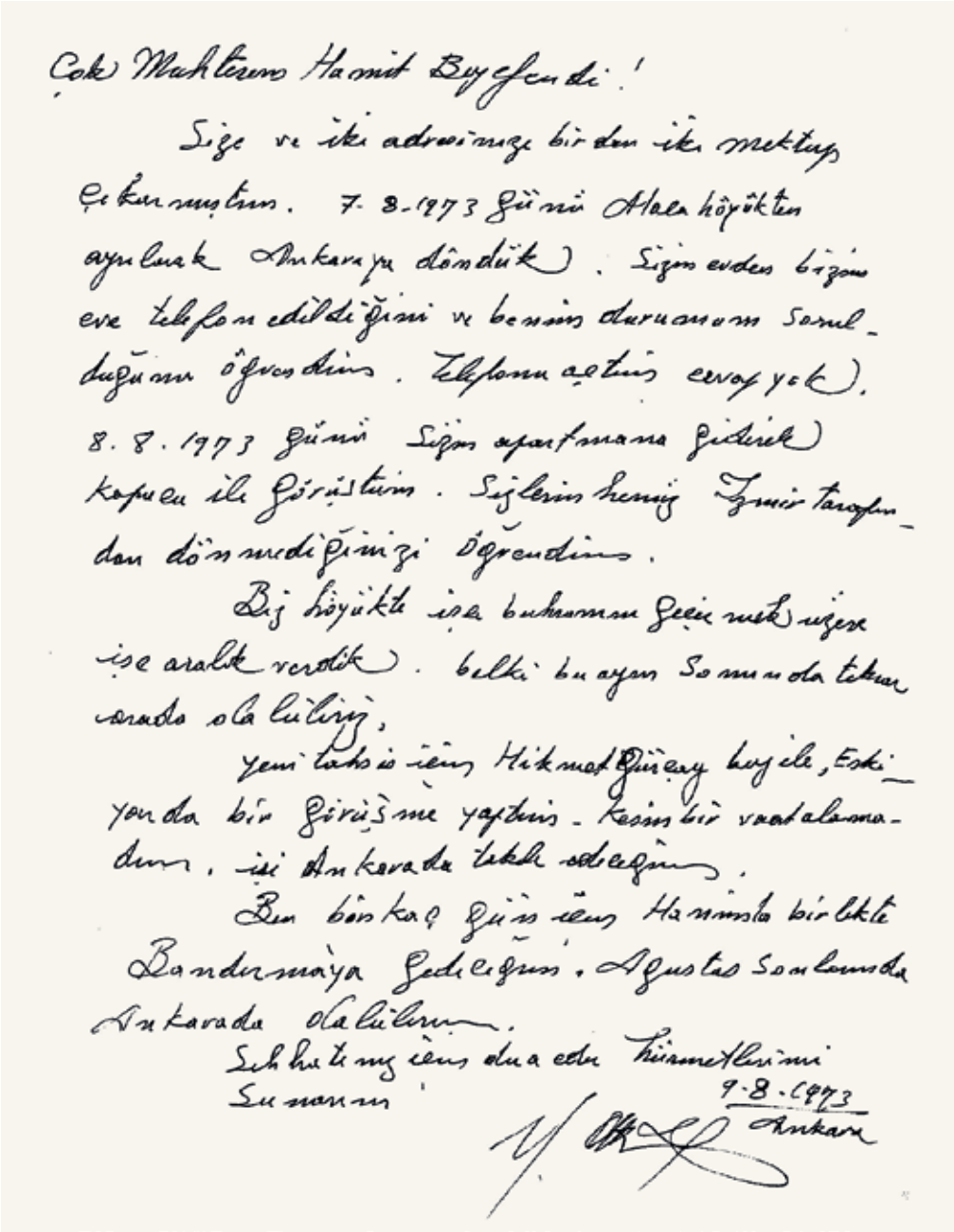

Çok Muhterem Hamit Beyefendi!

Size ve iki adresimize birden iki mektup çekmemiştim. 7.8.1973 günü Alacahöyükten ayrılarak Ankaraya döndük. Sizin evden bizim eve telefon edildiğini ve benim durumum sorul-duğunu öğrendim. Telefonu açtım cevap yok.

8.8.1973 günü Sizin apartmana gitdik kapıcı ile görüştüm. Sizlerin henüz İzmir tarafın-dan dönmediğinizi öğrendim.

Biz höyükte işa bukhamın geçirmek üzere işe aralık verdik. belki bu ayın sonunda tekrar orada olabiliriz.

Yeni taksi için Hikmet Güney beyle, Eski-yonda bir görüşme yaptım. Kesin bir vaadalama-dım. İşi Ankarada tekrar edeceğim.

Ben birkaç gün için Hanımla birlikte Bandırmaya gideceğim. Agustos sonlarında Ankarada olabilirim.

Sıhhatiniz için dua eder hürmetlerimi sunarım

9.8.1973
Ankara

Rahmetli Mahmut Akok'un, rahmetli kadim arkadaşı ve meslektaşı, Alacahöyük kazısını son zamanlarda birlikte yaptıkları zamanda, Hâmit Zübeyr Koşay'a yazdığı 09.08.1973 tarihli mektuplardan biri

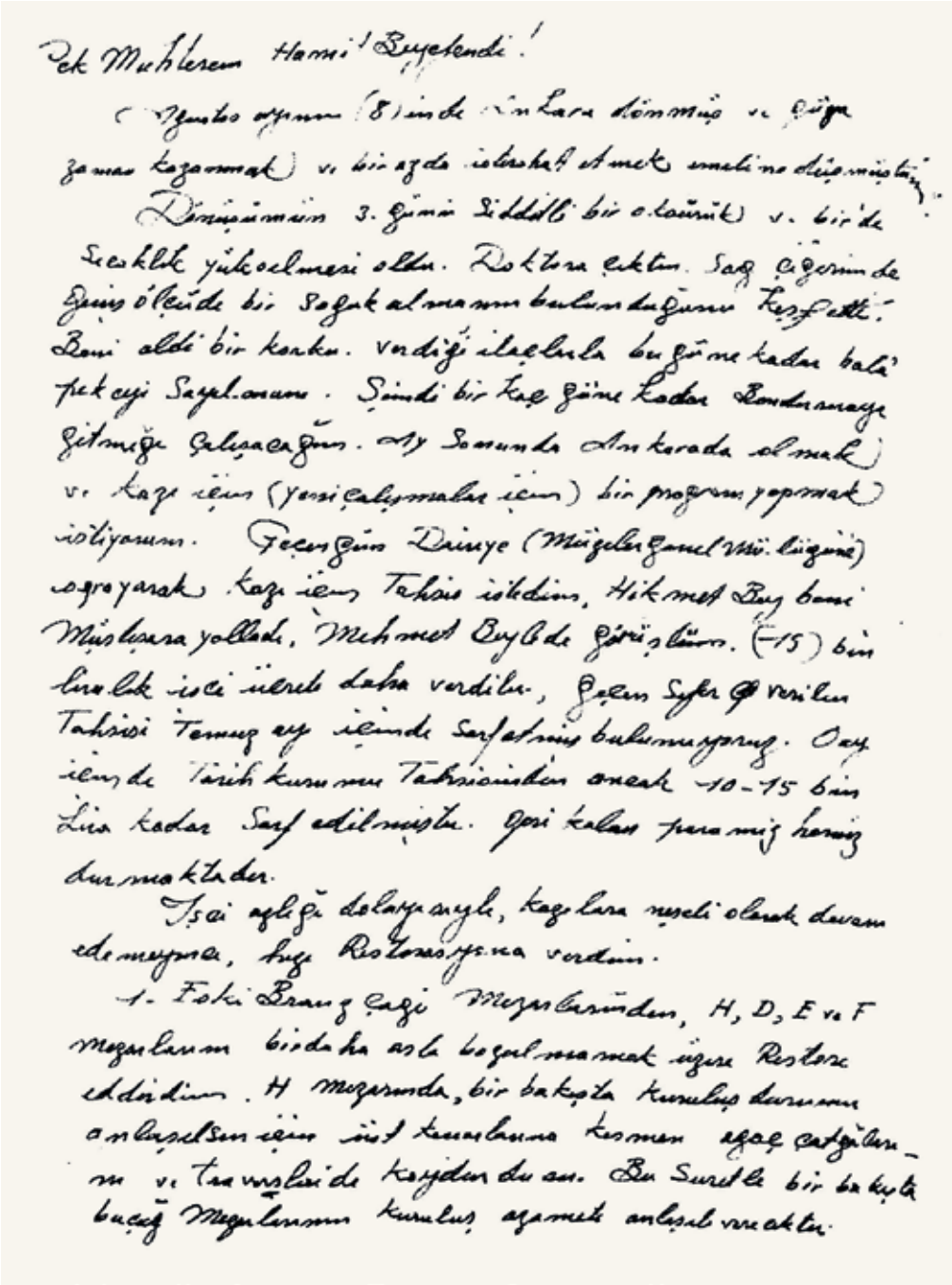

Çok Muhterem Hamit Beyefendi!

Ağustos ayının (8)inde Ankara dönmüş ve güzel zaman kazanmak ve biraz da istirahat etmek emeline düşmüştüm.

Dönüşümün 3. günü şiddetli bir olaşınık ve birde sıcaklık yükselmesi oldu. Doktora çektim. Sağ ciğerimde ufak ölçüde bir soğak almanın bulunduğunu keşfetti. Beni aldı bir korku. Verdiği ilaçlarla bugüne kadar balı pekeyi saşlıyorum. Şimdi bir kaç güne kadar Bandırmaya gitmeğe çalışacağım. Ay sonunda Ankarada olmak ve kazı için (yeni çalışmalar için) bir program yapmak istiyorum. Geçen gün Dairye (Müzeler Genel Müdürlüğüne) ağrayarak kazı için Tahsis istedim, Hikmet Bey beni Müşteşara yolladı, Mehmet Bey'le görüştüm. (15) bin liralık işçi ücreti daha verdiler, geçen Şefer'e verilen Tahsisi Temmuz ayı içinde sarfetmiş bulunuyoruz. O ay içinde Tarih Kurumu Tahsisinden onbeş 10-15 bin Lira kadar sarf edilmişti. Şimdi kalan paramız henüz durmaktadır.

İşçi açlığı dolayısıyle, kazılara neşeli olarak devam edemeyişe, hüzü Restorasyona verdim.

1. Eski Bronz çağı Mezarlarından, H, D, E ve F mezarlarını birdaha asla boşalmamak üzere Restore ettirdim. H mezarında, bir bakışta kuruluş durumu anlaşılsın için üst kısımlarına kısmen ağaç çatkıların ve tavanlarını koydurdum. Bu suretle bir bakışta bucağı mezarlarının kuruluş azamet anlaşılmaktadır.

Mahmut Akok'un Alacahöyük Kazısı'ndan Hâmit Zübeyr Koşay'a yazdığı 20.08.1973 tarihli mektubu

BİZANS KİLİSESİNDEN OSMANLI CAMİSİNE: SİNAN PAŞA MESCİDİ

FROM A BYZANTINE CHURCH INTO AN OTTOMAN MOSQUE: THE SİNAN PASHA MASJID

Bu makale, Prof. Dr. Semavi Eyice'nin aziz hatırasına adanmıştır.

MURAT SAV
Arkeolog
Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü

İstanbul'daki Bizans mimari mirasının kalıntı haldeki örneklerinden biri olan Sinan Paşa Mescidi yapısı, XVI. yüzyılda camiye dönüştürülmüştür. Genel olarak kabul edilen görüşe bakılırsa XIII-XIV. yüzyıllarda inşâ edilmiş olmalıdır. XIX. yüzyılın ortalarından beridir kullanılmadığından dolayı uzun süredir işlevsiz kalmış, onarım görmemiştir. Yapının kuzeydoğusunda bulunan küçük, tonozlu mekân 2020 yılında ortaya çıkarılmıştır. Bir kapı açıklığının yanı sıra bir de küçük pencereye sahiptir ve anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı döneminde onarımdan geçmiştir.

Bu küçük Bizans yapısının altında bir bodrum katının bulunma olasılığı ve uzun süredir molozlarla örtülü olarak kalmasından dolayı yapılacak bir kazı çalışması ile önemli detaylara ulaşılabileceği tahmin edilmektedir.

Bu makalede Sinan Paşa Mescidi'nin tarihçesi, topografik özellikleri ve mevcut haliyle mimari özellikleri anlatılmış, yapının korunması için gerekli çalışmalar ve izlenecek yol ve yöntemlerle ilgili öneriler sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sinan Paşa Mescidi, mimari miras, Bizans ve Osmanlı dönemleri.*

One of the ruin heritage assets of Byzantine in Istanbul, the Sinan Pasha Masjid was converted into mosque in the 16th century. According the widely assumption it was constructed between the 13th-14th centuries. It has not been using since the middle of 19th century, thus has been neglected and had no repairs. The little, vaulted space at the northeast of the building was revealed in 2020. It has a door opening and a window. Depending on the site observations, it was repaired during the Ottoman Era.

It is thought that several important building details might be revealed with the help of an excavation around this small Byzantine building which has been full of rubble for a long time. Besides, it is probable that there is a basement underneath.

This essay mentions the historical background of the Sinan Pasha Masjid, its topographical and existing architectural features and states suggestions, needed methods and alternatives about the protection of the building.

Keywords: Mahmut *the Sinan Pasha Masjid, architectural heritage, Byzantine and Ottoman Eras*

İstanbul'daki Bizans mimari mirasının kalıntı haldeki örneklerinden biri olan Sinan Paşa Mescidi yapısı, Fatih'in Ayakapı semtinde, 2272 ada, 4 parselde kalmaktadır. Bulunduğu parsel 461 m^2 yüzölçümündedir ve Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetindedir. Ayakapı'dan suriçine girildikten sonra yaklaşık 150 metre ileride, ana caddenin kuzeybatı yanında kalmaktadır.

Makalemizde, Sinan Paşa Mescidi'nin tarihçesi ve mimari nitelikleri ele alınmış ve ardından yapının ortaya çıkarılması ve korunması için yapılabilecekler konusunda öneriler sıralanmıştır.

TARİHÇE ve TOPOGRAFYA

Tuğlalarının renginden dolayı olduğu iddia edilse de eskilerin "Kızıl Çıkmazı" adı verilen sokak üzerinde yer alan ve belki bu yüzden "Kızıl Mescid" olarak tanınan yapının kilise dönemi ve adı ne yazık ki bilinmemektedir *(Eyice 1963: 40)*. Apsis duvarı ile kuzey duvarının varlığı günümüzde anlaşılsa da yapının ne ölçüde sağlam kaldığı, fiziki imkansızlıklar nedeniyle içeri girilememesinden dolayı anlaşılamamaktadır. Kimi araştırmalarda karşımıza çıkan τού χριστού τού Ευεργέτου adının bu yapıyı karşılayıp-karşılamadığı net değildir *(Schneider, Muaren und Tore 75; Janin 1969b: 560; Eyice 1963: 40-41)*. Buna rağmen Schneider tarafından öne sürülen ve Gül Camii'nin güneyinde olduğu bilinen ve XIII- XIV. yüzyıllarda yeniden yapılan Evergetes Manastırı'na ait bir parça olma ihtimali de değerlendirilmektedir *(Schneider 1936: 72)*. Pachymeres ve Kantakuzenos'un anlatımlarından yola çıkılarak İsa Manastırı'nın Haliç ile daha yakın olduğunun bilinmesinden dolayı Sinan Paşa yapısıyla Evergetes ilişkisi ortadan kalkmaktadır *(Millingen 1899: 211)*. XIII. yüzyıldan sonra adı kaynaklarda görülen Evergetes İsa Manastırı'nın X-XI. yüzyıllarda ilk olarak inşa edildiği sanılmaktadır *(Talbot vd. 1991: 741)*. Janin ise, Evergetes Manastırı görüşüne önceleri katılmışsa da sonraları yapının Iuliana Kilisesi olabileceği üzerinde durmuştur *(Janin 1969a: 259-60)*. Janin'in verdiği bilgilere bakılırsa Evergetes Manastırı'nın kim tarafından yaptırıldığı belli olmasa da XII. yüzyılın önde gelen devlet adamlarından olan Ioannes Komnenos tarafından önemli ölçüde onartılmıştır. Kendisi de 1176 yılındaki Miryokefalon Savaşı'nda ölmüştür. Ktetor olarak kabul edebileceğimiz Ioannes Komnenos'un ve eşinin birer portresi de bu sıra kiliseye eklenmiştir *(Janin 1953: 522)*. Manastırın Makedonya'da önemli gelirler elde ettiği mülkleri bulunmaktaydı. 1204 yılının nisan ayındaki Latin Kuşatması sırasında Latinler'in gemilerini Evergetes Manastırı önünde demirlediklerine bakılırsa adı geçen manastır Sinan Paşa Mescidi yapısıyla aynı değildir. Günümüze çok az kalıntısı ulaşan ve Ayakapı'da, surların hemen yanıbaşındaki (Ayakapı Şapeli) yapının Evergetes Manastırı'nın parçası olma olasılığı daha kuvvetlidir. Latin İşgali yıllarında Latinlerin St. Giorgione Manastırı'nın nüfuz sahası olan Ayakapı civarında, Evergetes Kulesi sınır olarak kabul edilmiştir. Muhtemelen Ayakapı Surları'nın Evergetes Manastırı yanındaki bir kulesi olmalıdır. Ayakapı civarında olduğu düşünülse de henüz ispat edilmeyen Petrion Manastırı ile Sinan Paşa yapısının aynı olup-olmadığı konusunda kesin bir yargıya varmak güçtür *(Janin 1953: 410-11)*.

Paspates, bu küçük yapının (Sinan Paşa Mescidi) İmparator Basileios I. döneminde (867-886) yapıldığı bilinen *Hagia Iuliana en to Petrio Kilisesi* olabileceğini iddia etmiştir *(Paspates 1877: 384)*. Paspates bu ismi mahallede yaşayan Rumlardan öğrendiğini belirtirken "Strobulaias" adı verilen bu bölgede Vaftizci Yahya'ya adanan bir yapı olduğunu ve Makedon Basileios döneminde burada önemli yapılar inşâ edildiğini yazmaktadır *(Paspates, 1877: 384)*. Sinan Paşa

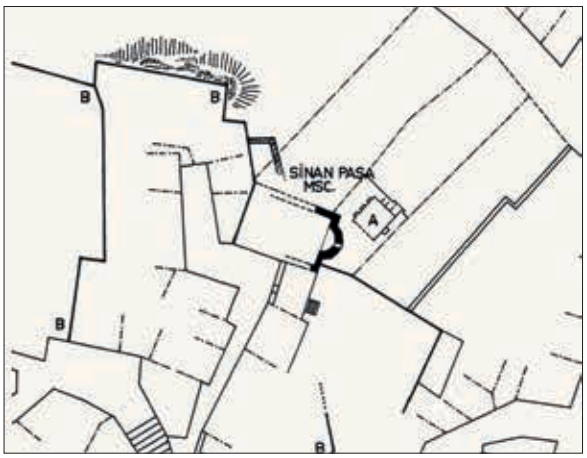

Şekil 1 Müller-Wiener'in vaziyet planında Sinan Paşa Mescidi

Mescidi'nin Fener'de bulunduğunu yazan Paspates caminin yıllar önce yandığını ve onarılmadığını belirtmiştir *(Paspates 1877: 384)*. Mordtmann da bu görüşü desteklemiştir *(Mordtmann 1892: 74)*. Ancak yapının daha büyük bir kilise veya manastırın ek bir birimi olma olasılığı da bulunmaktadır. Yapılacak arkeolojik bir kazı ile temel kısmının niteliği ve dönemi tam olarak anlaşılacağından, şimdilik net bir ifade kullanmak yanlış olacaktır. Buna ek olarak üst yapının mimari anlayışı ve tuğla bezemeleri açısından son devir Bizans mimarisinin bir örneği olabileceği daha çok destek verilen bir iddiadır.

Debbağ Yunus Mescidi ve Ayakapı arasındaki yamaçta, beşinci tepenin eteğinde ve Petrion'un az güneyindeki yapı, kâgir olarak inşâ edilmiş olup, mezar şapeli niteliğine sahiptir. Yapının mevcut kalıntılarının duvar işçiliğinden hareket edilerek bu küçük yapının Palaiologoslar döneminde, XIII-XIV. yüzyıllarda yapılmış olabileceği öne sürülmüştür *(Eyice 1963: 40, Mathews 1976: 260)*. Eyice'ye göre yapının alt kısmı daha eskidir ve daha büyük bir binanın eki olma olasılığı da vardır *(Eyice 1963: 40)*. Aynı zamanda yapının, tek nefli bir şapel olabileceği tamamlayıcı bir düşüncedir *(Mathews 1976: 260)*. Müller-Wiener'e göre yapı, XIV. yüzyılın ilk yarısına aittir *(Müller-Wiener 2007: 198; Mathews 1976: 260)*. S. Eyice ise yapım tarihi olarak XIII. yüzyıl sonları veya XIV. yüzyılın ilk yarısını önermiştir *(Eyice 1994: 5)*. Berge Aran ise, yapının tuğla işçiliğinden yola çıkarak, XIV. yüzyılı benimsemiştir.

Yapının içinde yer aldığı yerleşim, Bizans (Doğu Roma) döneminde kentin XI. bölgesinde kalmaktaydı. Bu bölge beşinci tepenin de içinde olduğu, dördüncü tepenin vadisini içine alan bir konumu oluşturmaktaydı. Ayakapı yakınındaki Theodosia Kilisesi, Teophanos Kilisesi; Petrion'da (Fener civarı) Prodromos ve Moğollar'ın Meryem Ana Kilisesi ile Pammakharistou Manastırı'nın yanı sıra yine Ayakapı yakınındaki Evergetes Manastırı, Euphemia Mabedi, Placidia, Eudoxia, Bonos Sarayları bu bölgede bulunmaktaydı *(Sav 2010: 6-14; İhtifalci Mehmed Ziya Bey, C.I, 2004: 78-79)*. Her ne kadar Gül Camii için evvelden beridir *Theodosia Manastırı*'nın kilisesi tanımı kullanılmışsa da son zamanlarda bu yapının asıl Evergetes Manastırı olabileceği üzerinde durulmuş, bu durumda Ayakapı'daki kalıntıların da Theodosia Kilisesi'ne ait olduğu XVI. yüzyıla dayanan bir aktarıma dayanılarak iddia edilmiştir *(Çetinkaya 2004: 112-113)*.

OSMANLI DÖNEMİ

Sadrazam Rüstem Paşa'nın kardeşi Kaptan Sinan Paşa tarafından kendi adıyla kurduğu vakfa bağlı olarak (ölümü, 1553-H.961) ve muhtemelen XVI. yüzyılın ortalarında camiye dönüştürülmüştür *(Öz, 1997, C.1, s. 122; Kırımtayıf 2001: 108)*. Hadika'da caminin Debbağ Yunus civarında olduğu, mahallesinin bulunduğu yazılıdır *(Ayvansarayî 2001:183; Öz, C.1, 1997: 122)*.

Yapının camiye dönüştürüldüğü tarih veya dönem dikkate alındığında İstanbul'un fethinden sonra uzun bir süre kilise olarak kullanılmış olabileceği ön görülebilir. Yaklaşık olarak 70-80 yıllık bir süreci kapsayan dönem de dikkate alındığında bu

Şekil 2 Pervititich Haritası'nda mescit gösterilmemiştir

Şekil 3 İmar planında Sinan Paşa Mescidi ve yakın çevresi

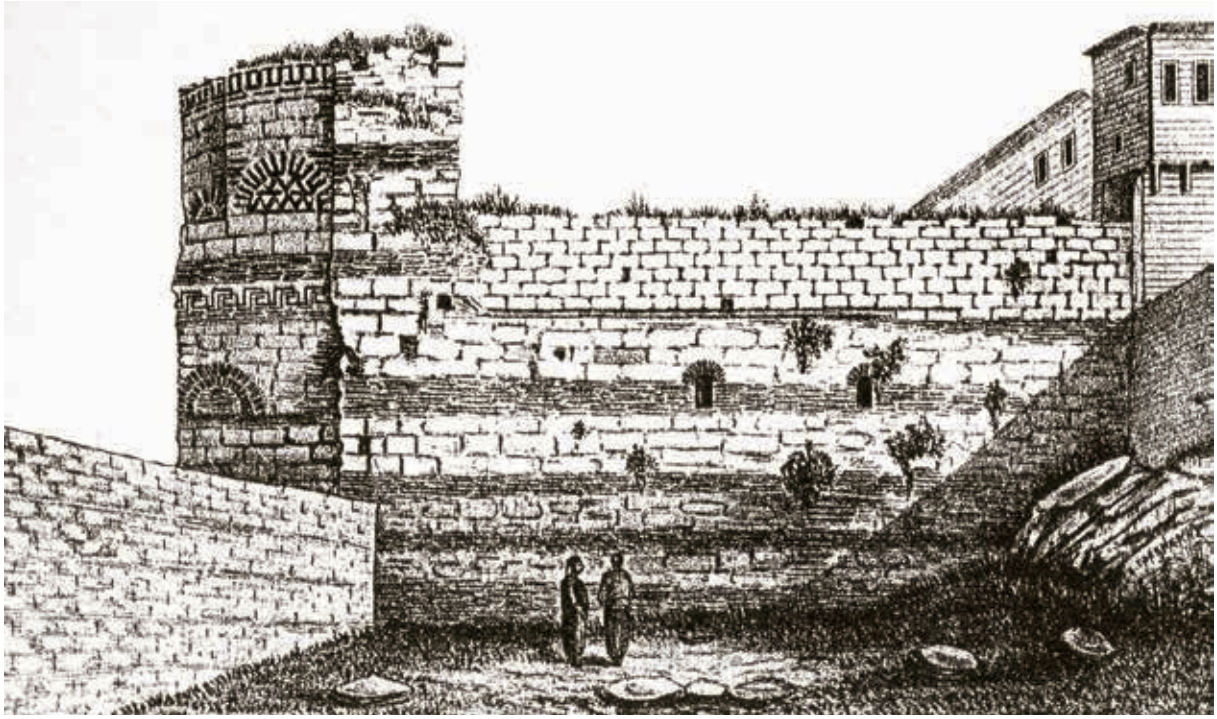

Şekil 4 Galanakis'in Sinan Paşa Mescidi gravürü (Paspates 1877)

yapının Bizans döneminden sağlam olarak fetih sonrasına ulaştığı anlaşılmaktadır.

XIX. yüzyılda sıklıkla çıkan yangınların birinde harap olmuş ve bu tarihten sonra bir daha kullanılmamıştır. Paspates, yapının yıkık durumda olduğunu, tapınağın altında büyük bir altyapının bulunduğunu ama girişini bulamadığından içeri giremediğini yazmaktadır *(Paspates 1877: 384)*. Eyice, harabiyet veren yangınların 1782 veya 1833 yılında çıkan yangınlardan biri olabileceğini öne sürmüştür *(Eyice 1994: 5)*. Zaten Galanakis'in yaptığı gravürde (Paspates'in 1877 yılında yayınladığı kitapta) mescidin çatısının olmadığı ve oldukça harap bir vaziyet arz ettiği görülmektedir. Muhtemelen 1860'lardan sonra harap olmaya başlamıştır *(Fatih İlk İstanbul: 86)*. 1936 yılında mevcut durumuna göre Schneider tarafından mescit yapısının bir planı yayınlanmıştır *(Freely vd. 2005: 235)*.

Mescidin kuzeyine inşâ edilen küçük bir fabrika ve evler nedeniyle eğimli olan bu yönü tamamen dolmuştur. Apsisin kuzeydoğusunda, 1972 yılında ortaya çıkarılan tonozlu mekân, 4,5x5,5 m ebatlarındadır *(Tozun 2002: 267)*. Müller-Wiener bu mekânın şapelle bir ilgisinin olmadığını, bir eve ait olabileceğini iddia etmiştir *(Müller-Wiener 2007: 198)*.

Mescit arsasının tapusu, 1939 yılında düzenlenmiştir. Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Emlak Dosyasına bakıldığında; 1954 yılında yapının yerinde yapılan incelemede, 2272 ada, 4 parseldeki arsanın, Kızıl Çıkmazı Sokak'ta bulunduğu; arsanın bir kısmında taş duvarlı, iki odalı, mutfaklı, tek katlı bir gecekondunun bulunduğu tespit edilmiştir. Aynı dosyada, mescit arsasının 461 m^2 olduğu ve tamamının vakfı adına kayıtlı olduğu yazılıdır. Gecekonduyu inşa eden Molla Hüsrev Camii müezzini Tevfik Kilkit, gecekonduyu, Kızıl Mescidin meşrutahanesinin yerinde ve harap olan meşrutahaneyi imar ve ihya ederek, 1932 yılında yaptığını gönderdiği yazıda belirtmiştir. Buradan anlaşıldığına göre camiye ait bir de meşruta yapısı bulunmaktaydı.

Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Hayır İşleri Dosyasında ise, 10 Mart 1983 tarihli bir yazıda arsanın kuzeyindeki çıkmaz sokakla kesişen bölümünde Bizans devrine ait bir duvar kalıntısı olduğu ve tahta bir perdeyle çevrildiği belirtilmiştir. Bu dosyadan, cami arsasına bir gecekondunun daha yapılmış olduğu öğrenilmektedir.

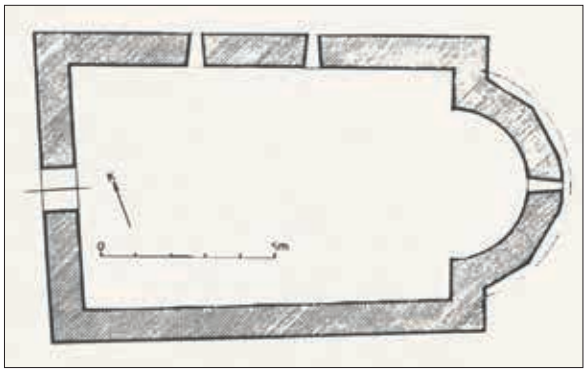

Şekil 5 Mescidin tahmini planı (S. Eyice'den)

Şekil 6 1940'lı yıllardaki haliyle mescide ait kalıntılar (Alman Arkeoloji Ens.)

Şekil 7 Apsis cephesi (M. Sav, 2011)

YAPININ TANIMLANMASI

Reşat Ekrem Koçu'nun hazırladığı İstanbul Ansiklopedisi'nin 3. cildinde bulunan "Ayakapu" bahsinde güzel bir betimleme vardır: *"Sekenesi ekseriyetle civar fabrikalar, değirmenler, kalafat yerleri amele ve işçisi ile deniz amelesi ve gemicidir. Otuz yıl kadar evvelleri Haliç vapurlarının Ayakapuda bir iskelesi vardı, bu satırların yazıldığı sırada vapur iskelesinden hiç bir iz kalmamış bulunuyordu..." (R.E.K. İst. Ans. 1960, C. 3, s. 1378-79).* Aradan geçen zaman içinde bölge büyük bir dönüşüm geçirmiş ve bölgenin konut sayısı epey artmıştır. Artan konut dokusu, mescidin güney ve batısını da etki altına almıştır. Önü alınamayan ve plansız gelişim gösteren bu yerleşim düzeni zamanla içinden çıkılması güç bir sorun yumağı oluşturmaktadır. Sonra da antik özelliğe sahip yapıların parsel ölçeğinde, tekil korunmaları zorunluluğu doğmaktadır. Genellikle camiler veya külliyelere ait alanların bir bölümü zaman içinde yitirildiğinden bu kez yapıların çevrelerinin fiziksel değişimini de gündeme

Şekil 8 1974 yılında apsis ve alt yapı kalıntısı (Alman Arkeoloji Ens.); benzer açıdan kalıntılar ve arka planda apsis (M. Sav, 2023)

getirmektedir. İşte Sinan Paşa Mescidi'nin de zamandizimi bu şekilde gelişmiştir.

Tarihçe kısmında kısaca değindiğimiz üzere mevcut kalıntıların verdiği izlenime göre Sinan Paşa Mescidi yapısı özgün halinde küçük bir şapel hüviyetini sergilemektedir.

Paspates'in 1877 yılında yayınladığı kitabındaki Galanakis'in gravüründen ve eski fotoğraflardan anlaşıldığına göre apsisin dış cephesinde yer alan tuğla süslemeler oldukça zevklidir. Meander motifi ile meydana getirilen friz haricinde, apsisin üst kısmındaki niş alınlıklarında zikzaklara yer verildiği görülmektedir. Tuğlalar, geniş tutulmuş harç tabakalarının arasına yerleştirilerek iri motifler elde edilmiştir *(Ötüken 1978: 213)*. Bezeme hatları son derece dengeli kompozisyonlar oluşturmuştur *(Mathews 1976: 260-61)*. İsakapı Mescidi'nin güney dış duvarı cephesinde ve Fenari İsa Camii güney yapısının apsis dış cephesinde de benzer özellikte tuğla bezemelere rastlanmaktadır. Zamanın yanı sıra duvar yüzeylerinden çıkan ağaçların ve bitkilerin etkisiyle kalıntılar oldukça tahrip olmuş durumdadır ve artık ne yazık ki cephesindeki tuğla süslemeler algılanamamaktadır.

Mescidin yakınında bulunan bazı Bizans duvar fragmanları, mescit yapısının aslında bir manastıra bağlı birim olabileceği fikrini akla getirmektedir. Ancak bunu destekleyecek bir veri bulunmamaktadır.

Şekil 9 1940'lı yıllarda düzenlenmiş bir krokide mescidin arsası görülmekte (Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Emlak Şube Müdürlüğü Dosyası)

Eyice'nin belirttiği kadarıyla apsis çıkıntısı hariç yapı 12 m uzunluğa sahiptir. Yan duvarlarının üst kısımlarındaki verilerden yapının mescide çevrildiği sırada tamir edildiği anlaşılmaktadır *(Eyice 1963: 41)*. Apsis derinliği ile beraber yaklaşık olarak 13-14 m iç uzunluğuna sahiptir. Kalıntılar, tek hacimli, dikdörtgen bir yapı olduğunu göstermektedir.

Eyice tarafından yayınlanan planına bakılırsa mescidin kuzeybatıdaki duvarı düzgün bir geometride iki duvarı birleştirmemektedir ve bu duvarın ortalarında giriş kapısı bulunmaktadır. Mescidin içinde, dört duvarda da niş görülmemektedir. Kuzey duvarında dışa doğru daralan iki pencere bulunurken bir pencere de apsisin merkezinde yer almaktadır. Apsis duvarı içten yarım dairesel, dıştan poligonaldir (beş kenarlı). Kuzey duvarındaki pencere kullanımı oldukça farklı bir anlayışa sahiptir. Bu özellikler dışında mescide ait herhangi bir minare veya narteks, son cemaat mahalli gibi detaylar görülememektedir. Bu detaylar mevcutsa da muhtemelen yangınlar esnasında tahrip olmuş olmalıdır.

Galanakis'in 1877'de yayınlanan ve yapıyı kuzey cepheden gösteren gravüründe üst örtünün tamamen yok olduğu görülmektedir. Yapının güneybatısında birkaç katlı ahşap konutlar görülürken, caminin kuzey duvarının doğu ve batı uçlarına saplanan moloz taş örgülü duvarlar dikkat çekmektedir. Gravürdeki apsis, günümüze ulaşan kalıntı ile örtüşmektedir. Bu nedenle taş-tuğla ve hatıl düzeni rahatlıkla izlenebilmektedir. Yapının kuzey duvarının alt kotlarında 2 sıra taş ve sıra sayısı net olmayan tuğla hatıl düzeni üst kotlarda değişmekte, 3 sıra taşın ardından sıra sayısı artmış tuğla hatıla geçilmektedir. Bir üst kotta ise 5 taş sırası seçilse de bu sıranın üstü muhtemelen Osmanlı döneminde daha küçük ebatlı taş örgüye geçmiştir. Cephenin hemen hemen merkezinde iki adet küçük pencere görülmektedir. Pencereler, tuğla hatılların ortasına yerleştirilmiştir. Apsiste ise üç ana bölümleme görülmektedir. Hem hafifletme hem de dekorasyon amaçlı kemerlerin yalnızca aynası yapılmıştır. İçleri ise dekoratif olarak tuğla ile süslenmiştir. En üst kotta meander sırası izlenirken, alt kottaki kemer aynasında yatay zikzak sırası görülür. Tuğla hatılların altında daha ince tuğlalarla yapılmış meander dizisinin alt kotundaki kemer aynasında da tuğla işçiliği olsa da detay okunamamaktadır.

Gravürde mescit yapısının üzerinde bitkilenmeler olduğu görülürken bazı kotlarda göze çarpan küçük dikdörtgen şeklindeki açıklıklarsa iskele kiriş yuvaları olmalıdır.

Mescit yapısının doğu yöndeki duvarının, yani apsisinin güney kesiminde içi boş gibi görünen ve güneyinin günümüze ulaşmadığı bir kemerli açıklık dikkat çekicidir. Üzerini örten toprak

Şekil 10 Yapının apsisinden görünüş (Alman Arkeoloji Enstitüsü)

Şekil 11 Apsis cephesinin güney kesiminde, molozlar arasında kalan kemerli açıklık (M. Sav, 2011)

birikintisinin aşağı doğru akması sonucu yalnızca üst bölümü görünen bu kemer eğer açıklıksa yapının güneyinde bir birim olabileceği fikrini ortaya çıkarır ki bu da bugüne kadar kabul edilen planın farklılaşabileceğini gösterir. Müller-Wiener'in planında apsisin güney duvarının simetrisindeki duvara göre daha uzun olduğu görülmektedir. Kalıntı bu durumu doğrulasa da açıklık Müller-Wiener'in de planında yer almamaktadır.

Mescidin kuzeydoğu kesiminde, bir alt kotta yer alan tonozlu mekânlara ait, biri büyük olmak üzere iki adet kemerli açıklık bulunmaktadır. Büyük olanı giriş kısmıdır. Bu mekânın ön bölümü 2017 yılında açılarak, rahatlıkla algılanır hale gelmiştir. Yakın zamanda ise etrafı da belli oranda açılmıştır. Müller-Wiener'deki plana bakılırsa kareye yakın bir mekân gibi görünen yapının duvarında nişler yer almaktadır.

YAPININ KORUNMASI KONUSUNDA ÖNERİLER

Sinan Paşa Mescidi, Bizans döneminden kalma bir yapı olarak Osmanlı döneminde, XVI. yüzyılda camiye dönüştürülmüştür. Gnümüzde mescidin güney ve kuzeybatısı konutlarla çevrelendiğinden, yapının korunması ve gerekli çalışmaların yapılabilmesi açısından zorluk teşkil etmesi muhtemeldir. Bu sorunun kısa vadede çözüme kavuşturulması, olabilecek en rasyonel yöntemin belirlenmesi önemli bir başlangıcı teşkil etmektedir.

Şekil 12 Küçük mekânın ön kısmı açıldıktan sonra (2020) ve giriş açıklığının yandan görünüşü (M. Sav, 2023)

Şekil 13 Tonozlu mekânın genel görünüşü ve üst örtüsünden taş döşeme detayı (M. Sav, 2023).

Her ne kadar Bizans dönemi hakkında net bilgilerimiz bulunmasa da XIX. yüzyıl ortalarından beridir harabe şekilde durmasından ötürü yerinde yapılacak kazı çalışmalarına bağlı olarak bazı detaylara ulaşılması muhtemel görünmektedir. Paspates'in, yapının altında bir bodrum katın bulunduğunu belirtmesi (bulunduğu arazinin kot olarak yüksekte olması bu iddiayı desteklemektedir) ve içine giriş için bir açıklık bulamamış oluşu da yapı hakkında önemli detaylara ulaşılmasını sağlayabilir. Bu nedenle mescidin iç kısmında ve dış çevresinde yapılacak araştırma kazısında yapı teknolojisini yakından ilgilendiren çatı örtü sistemine ait kalıntıların özenle ayıklanarak, kayıt altına alınması gerekmektedir. Böylelikle mekânın üst örtüsünün strüktür kurgusu konusunda net bilgilere ulaşılması muhtemeldir. Yine yöntemle önemli bir problemin çözümü elde edilmiş olacaktır. Ayrıca iç duvar yüzeylerinde bulunması muhtemel kalem işi veya fresko/mozaik kalıntılarına aiz izler olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Molozlar içinde de sıva parçaları bulunma olasılığı nedeniyle bulgular son derece dikketli biçimde değerlendirilmeli, belgelenmeli ve gerekli görülenler korunmalıdır. Hatta geri dönüşümü olabilecek mimari parçaların kullanılabilecek durumda olanları muhtemel bir konservasyon-restorasyonda kullanılmak üzere korunmalıdır.

Araştırma kazısı ile elde edilen bulguların değerlendirilme aşaması sonrasında yapının konsolidasyonu ve konservasyonu konusunda bir değerlendirme yapılmalıdır. Mevcut durumda duvarların içine doğru nüfuz eden ağaç kökleri ve bitkilerin duvarlara verdiği zarar da göz önünde bulundurularak, bunların verdiği zararların ortadan kaldırılması, tuğlaların plastik kullanımlarıyla yapılan motifler gibi mevcut detayların konservasyon yöntemiyle korunması, yapının bir dönemine ışık tutması açısından önemlidir. Yapının iç mekân döşemesi gibi korunup-korunmadığını bilmediğimiz detayların kazı sonrası değerlendirmeye alınması gerekmektedir.

Ayrıca mescidin kuzeydoğusunda, eğimin bittiği yerde görülen tonozlu açıklık ile yapı arasındaki ilişki de önemlidir. Son dönemlerde yapılan bir kazı çalışmasıyla üst örtüsü ve ön cephedeki kapı açıklığı ortaya çıkartılan bu mekânın özgün işlevi için çok kesin bir ifade kullanılamasa da şapel ihtimali göz ardı edilmemelidir. Mescidin avlusunda başka kalıntıların veya önemli bulguların elde edilebileceği düşünülerek tüm bu yapıların bir arada değerlendirilmeleri gereklidir. Mevcut küçük, tonozlu Bizans yapısının da caminin hikâyesine ve yapılacak olan kazı, proje ve konservasyon çalışmalarının detaylarının anlatıldığı bir mekân olarak değerlendirilmesi bir alternatif olarak değerlendirilebilir.

İşlev, bir eski eserin korunması konusundaki en önemli çıkış noktalarından biridir. Bu nedenle en başta bu küçük dini yapının nasıl bir işleve sahip olacağı belirlenmelidir. Bu konuda ya dondurarak korumak ya da yine cami fonksiyonu verilerek korunması ele alınabilir iki yöntemdir. Ancak yapılacak koruma çalışmalarının tamamen işleve dayalı olarak yapılmamasında fayda bulunmaktadır. Örneğin mescit yapısının eksik bölümlerinin nasıl bir malzeme ve yöntemle tamamlanması gerektiği, uluslararası kabul gören korumacılık anlayışına bağlı olarak geliştirilmelidir. Yalın ve hafif bir strüktürle çatının kapatılması, yapının korunması açısından önemli olacaktır. Günümüze ulaşmış olan duvarların (çok büyük bir statik sorun olmaması durumunda) konserve edilerek, antik ve arkeolojik özelliklerine dokunulmaması, yapının hikâyesi açısından özel bir durum yaratacaktır. Böylelikle yapının arkeolojik özellikleri ön plana çıkarılarak, mekânın işleviyle bir arada değerlendirilmesi sağlanmış olacaktır.

Avlunun, gereksiz sert zemin yapma gayretinden uzak, doğasından uzaklaşmadan düzenlenmesi ve ayrıca doğal zemin kotlarıyla oynanmaması, caminin antik özelliklerinin korunması kadar değer arz etmektedir.

Fatih'teki Sinan Paşa Mescidi'nin kuzeybatısındaki küçük yapı (M. Sav)

KAYNAKLAR

Altun 2009 — Feride İ. Altun, *İstanbul'un 100 Roma, Bizans Eseri*, İstanbul: İst.B.Ş.B.Yayını.

"Ayakapu" Maddesi, *R.E.K. İst. Ans.* 1960, C. 3, s. 1378-79.

Ayvansarayi 2001 — *Hadikat'ül Cevâmi*, (Haz. A.N.Galitekin), İstanbul.

Çetinkaya 2004 — H. Çetinkaya, "Ayakapı Yakınındaki Bizans Dönemi Yapı Kalıntıları", *Dünü Bugünü ile Haliç Sempozyumu*, İstanbul, s.109-119.

Eyice 1963 — S. Eyice, *Son Devir Bizans Mimarisi*, İstanbul.

Eyice 1986 — S. Eyice, "İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri", *TAÇ Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 9-18.

Eyice 1994 — S. Eyice, "Sinan Paşa Mescidi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul, s. 5.

Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler 1991 İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Fatih Müftülüğü Yayını.

Freely/Çakmak 2005 — J. Freely-A. S. Çakmak, *İstanbul'un Bizans Anıtları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gedeon 1900 — M. Gedeon, *Byzantionon Heortologion*, Konstantiniyye.

İhtifalci Mehmed Ziya Bey 2004, *İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul: Bika Yayını.

Janin 1969a — R. Janin, *Les Eglises et les Monastéres*, Paris.

Janin 1969b — R. Janin, *La Géographie ecclesiastique de l'Empire Byzantine*, C.I, Paris.

Kırımtayıf 2001 — S. Kırımtayıf, *Converted Byzantine Churches In İstanbul*, İstanbul: Ege Yayınları.

Mathews 1971 — Th. F. Mathews, *The Early Churches of Constantinople*, London:Pennsylvania State University Pres.

Mathews 1976 — Th. F. Mathews, *The Byzantine Churches of İstanbul*, Pennsylvania: Pennsylvania State University Pres.

Millingen 1899 — A. Van Millingen, *Byzantine Constantinople. The Walls of The City and Adjoining Historical Sites*, London.

Müller-Wiener 2007 — W. Müller-Wiener, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, (Çev. Ü. Sayın), İstanbul: Yapı-Kredi Yayını.

Mordtmann 1892 — A. D. Mordtmann, *Esquisse Topographique de Constantinople*, Lille.

Ötüken 1978 — Y. Ötüken, "İstanbul Son Devir Bizans Mimarisinde Cephe Süslemeleri", *Vakıflar Dergisi*, S. XI, Ankara, s.213-226.

Öz 1997 — T. Öz, İstanbul Camileri, C. 1, Ankara.

Pargoire 1906 — J. Pargoire, "Le Couvent de l'Evergétes a Constantinople", *Echos d'Orient*, IX, pp. 228-232.

Paspates 1877 — A. Paspates, *Bizantinai Meletai*, Konstantiniyye.

Richter 1897 — J. P. Richter, *Quellen der Byzantinischen Kunstgeschichte*, Wien.

Sav 2010 — M. Sav, "Yavuz Sultan Selim Camii veya İstanbul'un Beşinci Tepesinin Arkeolojik Topografyası", *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, S.1, İstanbul: Vakıflar İstanbul I.Bölge Müdürlüğü Yayını, s.4-12.

Schneider 1936 — A. M. Schneider, *Byzanz. Vorarbeiten zur Topographie und Archäologie der Stadt.* Berlin.

Schneider 1950 — A. M. Schneider, "Mauern und Tore am Goldenen Horn", *Nachrichten d.Akad.Göttingen*, pp.75.

Talbot/Cutler 1991 — A. M. Talbot/A. Cutler, "Euergetes Monastery", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. II, New York: Oxford University Pres.

Tozun 2002 — Aylin Tozun, *XVI. Yüzyıl İstanbul Mescitleri*, MSGSÜ Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul.

RESTORASYONU TAMAMLANAN SULTAN AHMET CAMİİ'NİN AÇILIŞI YAPILDI

İstanbul'un sembol olmuş çok sayıda vakıf abidesi vardır. Çoğu bulunduğu semtle bütünleşen, kenti kent yapan abideler...

Yedi tepeli kentin ilk tepesinde yükselen altı minareli oluşu ve çinileriyle ünlü Sultan Ahmet Camii, özel örneklerden biri. Meşhur hippodromun komşusu olarak yapılan cami hem Bizans hem de Osmanlı dönemlerinin önemli eserleri ve anıları arasında kendine yer bulmuştur.

21 Nisan Cuma günü Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN'ın katılımları ve yapılan konuşmaların ardından, restorasyonu tamamlanan Sultan Ahmet Camii'nin açılışı yapıldı. Açılışta TBMM Başkanı Sayın Mustafa ŞENTOP, Kültür ve Turizm Bakanı Sayın Mehmet Nuri ERSOY, Vakıflar Genel Müdürü Sayın Sinan AKSU, Diyanet İşleri Başkanı Sayın Prof. Dr. Ali ERBAŞ da hazır bulundular.

Klasik Osmanlı mimarisinin temsilcisi olarak 1609-1617 yılları arasında Sultan I. Ahmet tarafından Mimar Sedefkâr Mehmed Ağa'ya yaptırılmıştır. Cami ve önündeki son cemaat yerini kuzeyden, ortasında zarif bir şadırvanı olan revaklı avlu kuşatmaktadır. Revaklı avlu ile birlikte 7500 m²'lik bir oturum alanına sahiptir. Caminin revaklı avlusuna üç yönden bronz kapılar vasıtasıyla giriş yapılmaktadır. Kuzeybatı yönündeki eşsiz bronz kapı, Evliya Çelebi'nin babası, kuyumcu Zilli tarafından yapılmıştır. Dört büyük fil ayağı üzerinde yaklaşık 21 metre çapındaki ana kubbe yükselir. Cami iç duvarlarındaki çinilerle birlikte üst kotlarda yer alan kalem işi bezemeler, görsellik açısından yapıya değer katmaktadır.

Caminin, mimari ve sanatsal açıdan belki de en dikkat çeken özelliği, 20.000'i aşkın İznik çinisi ile bezenmiş oluşudur. Mavi rengin ağırlıkta olması, yapının yabancı ziyaretçiler tarafından "Mavi Camii" olarak nitelendirilmesine neden olmuştur.

Cami ve avlusunun restorasyonu, Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü tarafından iki etap halinde gerçekleştirilmiştir. 2017-2022 yıllarını kapsayan ilk etap çalışmaları sponsorluk usulü gerçekleştirilmiştir.

Şantiye çalışma alanları oluşturularak, cami harim kısmında 60 gün gibi kısa bir sürede yaklaşık 1200 m²'lik alana ibadet ve ziyaretin aksamaması için 8 metre yüksekliğinde çelik platform ve üzerine 35 metre yüksekliğinde iskele kurularak, ana kubbe kotuna ulaşılmıştır. Restorasyon çalışmaları, cami ibadet ve ziyarete kapatılmadan devam etmiştir.

2022–2023 yıllarını kapsayan ikinci etapta ise çevre düzenleme ve tamamlama çalışmaları yapılmış ve böylelikle restorasyon tamamlanmıştır.

Cami kubbe ve tavanlarındaki çimentolar

Caminin açılışından kareler

Harim üst örtü sistemi

raspa edilince ana kubbede, eski keşif defterlerinde yer alan "...mermer sıva tecdidi.." ibaresinde de belirtilen "mermer taklidi" ortaya çıkmıştır. Kubbedeki malakari bezemelerin konservasyonu tamamlanarak, bezeme dokusu gün yüzüne çıkarılmıştır. Ayrıca ana kubbedeki raspa sonrasında rezonans künkleri ortaya çıkarılmış ve bunların da koservasyonları yapılmıştır. İç mekân duvarlarında, 3000 m²'yi aşan yüzeydeki raspa çalışmaları sonucu taş üzerine uygulanmış özgün bezemelere ulaşılmış, bezemelerin aslına uygun olarak ihya ve konservasyon çalışmaları tamamlandı.

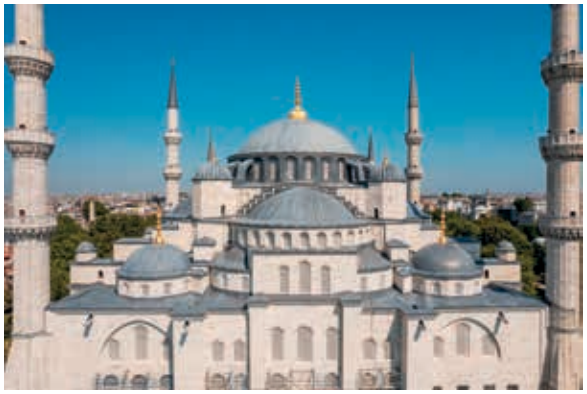

Caminin dış cephesinden görünüm

Camideki sütun ve payelerdeki gergi demirlerinde bulunan boyalar temizlendiğinde demirlerin yüzeylerinde bitkisel desenli özgün kalem işleri ortaya çıkarılmıştır.

Zamanla tahrip olmuş ince işçilikli sedefli kündekâri cümle kapılarının onarımı yapılırken, eksik sedef ve geometrik geçme desenli filatoları tamamlanmıştır. Cami içerisindeki sedefli ve yıldız kündekari kepenklerin onarımı tamamlanmış ve ayrıca yakın zamanda yapılan revzen ve dışlıklar yenilenmiştir.

Mihrap, minber, hat'lar, kubbe göbeği ve pandantif yazılarında altın varak uygulamaları gerçekleştirildi.

Cami içindeki avizelerin temizliği sonrası üzerlerinde yer alan "1835" tarihli damga ile II. Mahmut dönemi avizeleri olduğu tespit edilmiştir. Cami üst örtüsünün yıpranan kurşunlarının değişimi yapılırken tüm dış cephelerde ve avlu duvarlarında temizlik ve taş onarımları gerçekleştirilmiştir.

İki şerefeli kuzey ile üç şerefeli güneybatı ve güney minarelerinde kısmi söküm ve onarım uygulamaları yapılmıştır. Revaklı avlu zemininde bozuk satıhların düzeltilmesi amacıyla, büyük ebattaki mermer döşeme-kaplama taşları sökülerek avlu döşemesinin ihyası tamamlanmıştır.

EMİNÖNÜ'NDEKİ YENİ CAMİİ'NİN RESTORASYON ÇALIŞMASI TAMAMLANDI

Cami'nin yapımına III. Mehmed'in annesi ve III. Murad'ın eşi Safiye Sultan adına 10 Muharrem 1006 (23 Ağustos 1597) yılında başlanmıştır. Cami'nin ilk mimarı, Mimar Sinan'ın öğrencisi ve Hassa Mimarlık Ocağının başı (Mimarbaşı) Mimar Davud Ağa'dır. 1598'de vebadan vefatı üzerine, inşaata onun yerine geçen Mimarbaşı Suyolu Nazırı Dalgıç Ahmed Ağa devam etmiş ve inşaat 1603 yılına kadar sürmüştür. Sultan I. Ahmed 1603 yılında tahta geçince, Eski Saray'a gönderilen Safiye Sultan'ın cami inşaatı da yarıda kalmış, yeni padişah bu camiye sahip çıkmayarak, kendisine Sultanahmet'te yeni bir cami yaptırmaya başladıktan sonra da Yeni Cami kendi haline terk edilmiştir. Yarım yüzyıldan fazla bir süre geçtikten sonra Sultan IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan kendi parasıyla, 25 Zilkade 1071 (22 Temmuz 1661) tarihinde Hassa Mimarlarından Mustafa Ağa'ya inşaatı yeniden başlatmış ve cami 5 Rebiülahir 1074 (6 Kasım 1663) yılında cuma namazı ile açılmıştır.

2016 tarihinde başlayan restorasyon çalışmaları tamamlanarak Cami 30 Eylül 2022 Cuma günü yeniden ibadete açılmıştır. Açılış, Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN'ın katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanı Sayın Mehmet Nuri ERSOY, Adalat Bakanı Sayın Bekir BOZDAĞ, Tarım ve Orman Bakanı Vahit Kirişçi, dönemin İstanbul Valisi Sayın Ali YERLİKAYA ve Fatih Belediye Başkanı Sayın Ergün TURAN da açılışta hazır bulundular.

Restorasyon sonrası caminin dronla çekilmiş dış cephe ve üst ölçek fotoğrafları (GETA İnşaat)

Restorasyon kapsamında Yeni Cami'nin harimine platform kurulmuştur. Cami genelinde, çatı kaplaması olarak kullanılan ve yıpranmış durumda olan kurşunlar sökülüp izabeye gönderilmiş, kurşun altı toprağı sıyrılmış, kubbe yüzeyleri horasan sıva yapıldıktan sonra çamur sıvası yapılıp izabeden gelen kurşun ile kubbeler kaplanmıştır. Cami beden duvarlarına güçlendirme amaçlı enjeksiyon yapılmıştır. Dış cephelerde ve revaklı avluda tüm yonu taşı yüzeylerde kumlama yöntemi ile cephe temizliği, mermer yüzeylerde AB57 ile mermer temizlikleri yapılmıştır. Cami harim ana kubbesinde, ana kubbe pandantiflerinde, yarım kubbelerde ve çeyrek kubbelerde çimento sıva alınan yüzeylerde kaba horasan sıva, ince sıva ve nefaset sıvası tamamlanmıştır. Revaklı avlu kubbelerinin üzerindeki mermer alemlerin sökümü yapıldıktan sonra AB57 ile bunların temizliği yapılmış, kırık parçaları onarılmış ve eksik olan kısımları tamamlandıktan sonra tekrardan yerlerine konmuştur. Cami ana kubbe ve köşe kubbeleri üzerinde bulunan bakır alemler sökülmüş, temizlikleri ve gerekli onarımları yapıldıktan sonra tekrardan altın varak uygulaması yapılıp yerlerine takılmıştır.

Cami genelindeki raspa çalışmaları sonrasında ortaya çıkan verilerin belgelemeleri yapılmış ve öneri uygulama projesiyle birlikte kalem işi projeleri tamamlanmış ve ayrıca mevcut çinilerin de tespitleri yapılarak, projelendirilmiştir. Koruma Kurulu tarafından onaylanan projeler doğrultusunda kalem işi tezyinatı ve çini işleri tamamlanmıştır.

Kündekâri, sedefli kapı ve kepenklerin sökümleri yapıldıktan sonra temizlikleri yapılmıştır. Ayrıca fumigasyon, paraloid B72 uygulamaları yapılıp, merhamet tamirleri tamamlanmış ve gomalak cilaları yapılarak yerlerine takılmıştır. Ana kubbe, yarım kubbeler, çeyrek kubbeler, küçük kubbeler, mahfil katı ve revaklı avludaki içlik ve dışlık pencerelerinin tamamı sökülmüş olup, onarımları yapıldıktan sonra tekrardan yerlerine takılmıştır.

Cami dış cephelerinde ve revaklı avluda tüm yonu taşı yüzeylerde taş çürütme, kaplama ve derz imalatları, mermer yüzeylerde mermer çürütme,

Caminin gece aydınlatılması eşliğinde görünümleri (GETA İnşaat)

Cami içinden detaylar (GETA İnşaat)

kaplama ve derz imalatları tamamlanmıştır. Cami ana kubbe pandantiflerinde bulunan 4 adet cihar-ı yar-ı gûzin levhaları yerlerinden sökülerek, gerekli görülen onarımları tamamlanarak, tekrar yerlerine asılmış ve çerçeve kısımlarına altın varak kaplama uygulaması yapılmıştır.

Cami Kuzeydoğu ve Güneybatı dış cephelerinde bulunan ahşap saçakların tavanlarında araştırma raspası yapılmış, rölöve ve restorasyon projeleri çizilmiştir. Onaylanan projeler doğrultusunda ahşap saçaklarda ahşap zemin üzerine altın varaklı kalem işi ve tavan çıtalarına altın varak uygulaması yapılmıştır. Yapı genelinde mahfil katı ve zemin kat seviyesinde mermer mukarnas ve sütun başlıklarındaki altın varak imalatları tamamlanmıştır.

Yeni Cami'nin iç mekânında harim zemini ve Hünkâr mahfili balkonu zemini için tasarlanan ve Bilim Kurulu Kararlarına göre siparişi verilen halı üretimi yapılmış ve zemin kaplanmıştır.

Ayrıca Caminin iç mekân aydınlatması konusunda çalışmalar yapılmış, yapının restorasyon öncesi aydınlatma planı dikkate alınarak mevcut avizelerin restorasyonu ile yapının iç aydınlatması tamamlanmıştır. Yangın, hırsızlığa karşı kamera sistemleri tamamlanmış olup, devreye alınmıştır. Caminin dış cepheleri için de otomasyon kontrollü led aydınlatma sistemi yapılmıştır.

Cami üst örtü sisteminin ve kalem işine ait detayların görünüşü (GETA İnşaat).

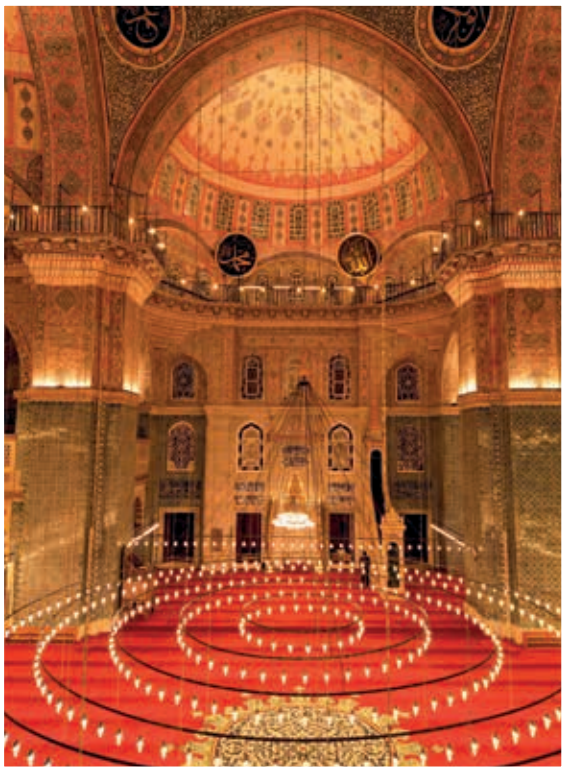

Cami hariminden genel görünüşler (GETA İnşaat).

TEVFİKİYE CAMİİ'NİN RESTORASYON SONRASI AÇILIŞI YAPILDI

Tevfikiye Camii, Beşiktaş'a bağlı bir semt olan Arnavutköy'de ve Bebek-Arnavutköy Caddesi üzerinde bulunmaktadır. "Arnavutköy" ve "Akıntıburnu Camii" olarak da bilinen yapı cadde kotundan yüksekte kalan geniş bir arsa içinde yer almaktadır.

Restorasyonu tamamlanan Tevfikiye Camii'nden görünümler (ALBA İnşaat).

Caminin, Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan restorasyon süreci, 2022-2023 yıllarını kapsamıştır. Kapsamlı restorasyon çalışmalarının tamamlanmasının ardından cami, 8 Mayıs 2023'te Kültür ve Turizm Bakanı Sayın Mehmet Nuri ERSOY, dönemin İçişleri Bakanı Sayın Süleyman SOYLU, Vakıflar Genel Müdürü Sayın Sinan AKSU ve Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürü Sayın Yavuz GÜNER'in katılımlarıyla yeniden ibadete açıldı.

Tevfikiye Camii, kuzeybatı köşesine bitişen hünkâr kasrı, arkasında (arsanın kuzeydoğu kesiminde) bulunan müştemilat ile imaret; avlu kotunun altında, cadde üzerinde sıralanan muvakkithane ile mülkiyeti Vakıflar'a ait olan dükkânlar ve doğu yönünde aynı dönemde yapılmış olan karakol ile bir külliye meydana getirmektedir.

II. Mahmud'un, özellikle Osmanlı yönetiminde önemli reformları başlattığı 1826'dan sonra inşa ettirdiği camilere, Osmanlı geleneğinde alışılmamış bir yaklaşımla kendi adını veya semt adını vermek yerine belirli dinî kavramları ifade eden adlar verdiği dikkati çeker. "Tevfik" kelimesi Arapça'da "Allah'ın yardımına kavuşma" anlamına gelmektedir.

Osmanlı Arşivi'nde teşhis edilmiş olan üç belgeden caminin Abdülmecid (1839-1861) ve Abdülaziz (1861-1876) dönemlerinde, 1853 ve 1861 tarihlerinde onarım geçirdiği, hünkâr kasrının da yine Abdülaziz döneminde, 1868'de mefruşatının yenilendiği anlaşılmaktadır.

Cami iç mekânından restorasyon sonrasına ait görünüşler (ALBA İnşaat)

Tevfikiye Camii, II. Mahmud döneminde (1808-1839) Osmanlı mimarisinde etkisi görülen Fransa kökenli Ampir (Empire) üslubunu yansıtmaktadır. Dikdörtgen bir alanı kaplayan cami, kıble yönünde gelişen dikdörtgen planlı harim, giriş (kuzeybatı) cephesinin önünde yer alan ve enine gelişen dikdörtgen planlı kapalı son cemaat yeri ve kuzeydoğu köşesinde yükselen minareden meydana gelmektedir. Harimin kuzeybatı dışındaki duvarları kâgir olup, son cemaat yerinin duvarları ise ahşap karkastır. Yapı, son cemaat yerinde ve harimde birbirinden bağımsız olarak çözümlenmiş kırma çatılarla örtülü ve Marsilya kiremit kaplıdır.

Yapının kuzeydoğu köşesinde yükselen kesme taş örgülü, tek şerefeli, konik ahşap külahı kurşun kaplamalı minarenin aslında daha uzun olduğu arşiv fotoğraflarında görülmektedir. 1981 onarımında kısaltılan minarenin silindirik gövdesi kare kesitli bir kaideye oturur.

Harimin kâgir olan kuzeydoğu, güneydoğu ve güneybatı duvarlarında iki sıra halinde düzenlenmiş dikdörtgen pencereler sıralanır. Güneydoğu duvarının ekseninde yarım daire planlı mihrap, sağdan birinci ve ikinci pencerenin arasındaki duvara dayalı ahşap minber, kuzeydoğu duvarında da ahşap vaaz kürsüsü yer alır.

Harimi son cemaat yerinden ayıran duvarın hizasında karşılıklı yer alan iki kapıdan kuzeydoğudaki yan avluya, güneybatıdaki ise hünkâr kasrının zemin kat sofasına açılır. Harim mekânı ahşap bir tavanla örtülüdür. Harimden son cemaat yerine açılan kapı, yanlarında aynı mekâna bakan ikişer pencere bulunmaktadır. Mekânın batı ve doğu köşelerinde, zemini bir sekiyle yükseltilmiş ve ahşap parmaklıklarla çevrelenmiş dikdörtgen planlı birer mahfil vardır. Bu mahfillerin sınırında yükselen kare kesitli ahşap sütunlar, son cemaat yerinin üstünü işgal eden fevkani kadınlar mahfiliyle hünkâr

mahfilini harime doğru ilerleyen "U" biçimindeki çıkmasını taşımaktadır. Fevkani mahfil katını sınırlayan ahşap korkuluk duvarı üzerinde aynı hizalarda yer alan ahşap sütunlar da çatı kirişine kadar devam eder. Çıkmanın kuzeydoğusundaki bölüm hünkâr mahfiline tahsis edilmiştir. Harime bakan yüzleri altın varaklı metal kafeslerle donatılmış olan, doğu duvarında da yarım daire planlı bir nişin yer aldığı hünkâr mahfilinin gerisinde, hünkâr kasrının birinci kat sofasıyla bağlantılı bir oda bulunmaktadır.

Hünkâr kasrının her iki katında da Osmanlı konut mimarisine özgü, İstanbul'da "karnıyarık" olarak adlandırılan orta sofalı plan tipi uygulanmıştır. Güneydoğu (Boğaz) cephesinden bir kapıyla girilen zemin kat sofasının solunda (batısında) cepheden ileri taşan büyük bir oda, bunun gerisinde bir hela-abdestlik birimi, kuzeydoğu yönünde de çift kollu bir merdiven yer alır.

Hünkâr kasrı planı ve cephe düzeniyle aynı dönemin konut mimarisine has özellikleri yansıtmaktadır. Caminin bodrum katına, ahşap bir merdivenle ulaşılan dikdörtgen planlı mahal 1992'de ek bir ibadet mekânına dönüştürülmüştür.

Caminin inşa edildiği 1838'e tarihlenen 1.dönem kalem işleri -yapının mimarisi gibi- dönemin Ampir üslubunu yansıtır. Kalem işlerinin bir kısmı, siyahın yanı sıra siyahla beyazın farklı oranlarda karıştırılmasıyla elde edilen gri tonlarının kullanılması suretiyle motiflerin "gölgelendirildiği" türdedir. Bu tür kalem işlerine II. Mahmud döneminde inşa edilmiş veya onarım geçirmiş birçok yapıda rastlanmaktadır.

2.dönem kalem işi grubunun, Osmanlı Arşivi belgelerinde tespit edilen 1853 tarihli onarıma ait olduğu anlaşılmaktadır. Abdülmecid döneminde (1839-1861) revaç bulan Neo-Rönesans üslubunu yansıtan kalem işleridir. Daha renkli ve daha zengin motiflerle çok gösterişli kompozit başlıklar resmedilmiştir. Mihrap nişindeki kıvrımlı perdeler de bu dönemin ürünüdür.

3. dönem, Osmanlı mimarisinde Abdülaziz döneminden (1861-1876) itibaren gözlenen ve II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) devam eden, Batı kökenli farklı üslupların yanı sıra Doğu/İslâm (özellikle Endülüs) üsluplarından derlenmiş motiflerin harmanlandığı bu kalem işleri, büyük bir ihtimalle Osmanlı Arşiv belgelerinde teşhis edilen 1868 onarımına aittir. Bu dönem kalemişlerinde farklı tonlarda bej, kahverengi, yeşil ve mavinin kullanıldığı göze çarpar. Hünkâr mahfilindeki duvar yüzeyleri filetolarla dikdörtgen panolara taksim edilmiştir. Dikdörtgen panoların köşelerine, rûmîler ve stilize çiçek motiflerinden oluşan köşebentler, merkezlerine de aynı motifleri içeren şemseler resmedilmiştir. Batı duvarında yer alan nişin ekseninde üç adet püskül sarkmakta, ayrıca alt ekseninde çiçek motifleri görülmektedir. Hünkâr kasrı birinci kat odası tavanına pasalarla, uçları 45° pahlı kare ve dikdörtgenlerden oluşan bir taksimat yapılmış, söz konusu yüzeylere rûmîlerin ağırlıkta olduğu süslemeler yapılmış, tavanın merkezine de sekiz kollu yıldız biçiminde bir göbek resmedilmiştir. Siyah-beyaz arşiv fotoğrafında görülen ancak ortadan kaldırılmış bu pasalı tavan ve kalem işleri söz konusu olan fotoğrafa ve çağdaşları olan benzer örneklerin renk skalası dikkate alınarak ihya edilmiştir.

Caminin mihrabında, minberin alınlığında, vaaz kürsüsünde, tavanında, hünkâr mahfilinde ve güneydoğu cephesinde teşhis edilen

Caminin açılışına ait fotoğraflar (ALBA İnşaat)

ahşap bezemelerin hepsi I. Dönem kalem işleriyle çağdaş olup ilk inşa dönemine aittir. Minber kapısının lentosunu, ahşaptan oyma olup "Sultan Mahmud güneşi" diye tabir edilen ışınsal tasarımlı bir alınlık taçlandırmaktadır. Harim duvarlarında alt ve üst pencerelerin aralarına yerleştirilmiş olan yuvarlak ahşap levhalarda "Allah – Muhammed – Ebûbekir – Ömer – Osman – Ali – Hasan – Hüseyin" isimleri celî sülüs hatla kabartma olarak yazılmıştır. Mihrabın üzerindeki ahşap panoda -Osmanlı camilerinde âdet olduğu üzere- Âl-i İmrân Sûresi'nin içinde "mihrab" kelimesini barındıran 37. ayeti celî sülüs hatla yazılmış olarak yer alır.

Tüm cephelerde ve iç mekânlarda iş iskelelerinin kurulumunun ardından çalışma platformları oluşturulmuş ve gerekli iş ve işçi güvenliği tedbirleri alınmıştır. Cami cephe duvarları, minare, imaret ve dükkânlardan sıva numunesi alınarak analiz edilmesinden sonra ortaya çıkan karışıma göre sıva uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Cephelerde 3 mm kalınlığında hidrolik kireç esaslı özel harçla ince bitim sıvaları yapılmıştır.

Yapı genelinde, müştemilat binasında ve dış ihata duvarlarında yapısal enjeksiyon çalışmaları yapılmıştır. Cami cephelerinde, merdivenlerinde, minaresinde taş yüzeylerde, muvakkithane mermer cephelerinde, mermer kitâbesinde ve avlu giriş kapı mermer kitabelerinde mekanik ve kimyasal yöntemlerle itinalı bir şekilde patinaya zarar vermeden temizlik çalışmaları yapılmıştır. Taş ve mermer yüzeylerde gerekli konservasyon işlemleri de gerçekleştirilmiştir.

Cami ve hünkâr kasrının üst örtüsü, yapılacak imalatlar sırasında iklim koşullarından etkilenmemesi için geçici koruyucu çatı yapılarak koruma altına alınmıştır. Gerekli koruma önlemleri alındıktan sonra çatının, kiremitleri ve kaplama tahtaları sökülerek, ahşap çatı karkasında detaylı bir çalışma ile tamir ve ıslah işlemleri gerçekleştirilmiştir. Özel ebatlı özgün taşıyıcı ahşap elemanlarda sağlamlaştırma işlemi yapılmıştır. Hasarlı elemanlar değiştirilmiştir.

Karkasta bulunan tüm ahşap elemanlara yangın geciktirici kimyasal ve emprenye sürülmüştür. 3 mm kalınlıkta 2 kat soğuk uygulamalı yalıtım yapılmıştır. Çatı kaplaması olarak Marsilya kiremit yapılması ile imalatı tamamlanmıştır. Bakır olan çatı ve minare âleminin konservasyonu yapılarak, 24 ayar altın varak ile kaplanmıştır.

Harim tavanındaki pasalı taksimat ve tavan göbeğinde özgün olmayan yağlı boyaların raspa edilmesi sonucunda ortaya çıkan özgün renkler yüzeylere uygulanmıştır. Harim ve Hünkâr Kasrı mahallerinde tavan yüzeylerine Restorasyon projesine uygun olarak yeni tuval bezi gerilmiştir.

Cami içerisinde yapılan araştırmalar sonucu elde edilen veriler doğrultusunda, tespit edilen kalem işi kompozisyonları projelendirilmiş ve İstanbul 3 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı doğrultusunda onaylanmıştır. Özgün kalem işleri mekanik ve kimyasal yöntemlerle itinalı bir şekilde raspa edilmiştir.

Raspa sonrası özgün kalem işi çıkmayan kısımlarda gerekli sıva tamiratları yapılarak kalemişleri için zemin hazırlığı yapılmıştır. Cami içerisinde bulunan özgün bezemelerin eksik kısımlarındaki yeni uygulama alanları, özgün bezeme biçim ve renk özelliklerine uygun olarak revize edilmiştir.

Alttan gelen özgün bezemeli kısımlarda güçlendirme, temizlik, noktalama (point) ve tarama (tratteggio) tekniği ile rötuşlar yapılarak, asgari düzeyde müdahale edilmiştir. Mevcut kalem işleri ve restitüe edilen kısımları restorasyon projesine işlenmiştir.

Ahşap minber raspasında ortaya çıkan süslemeler özgün renkleriyle korunmuş, konservasyon çalışmaları sonrasında kalem işi yüzeyleri ihya edilmiştir.

Vaaz kürsüsünün yüzeylerinde yer alan akantus yapraklarındaki yağlı boyalar ve alt kısmındaki boyalı yüzey raspa edilerek özgün renklere ulaşılmış ve ortaya çıkan özgün renkler yüzeylere uygulanmıştır. Vaaz kürsüsünün arkasındaki nişin alınlığında ve iç yüzeylerinde raspalarda ortaya çıkan I. döneme ait kalem işleri ihya edilmiştir.

Cami harim ve son cemaat yer döşemesi çimento dolgudan arındırılarak ahşap kiriş, çelik kiriş ve çelik kolonlarla güçlendirilmiştir. Daha sonra ahşap karkas hazırlanarak ahşap döşeme kaplamasının yapılmasıyla zemin işi tamamlanmıştır.

Cami doğu ve kuzey cephesi girişlerinde bulunan ahşap rüzgârlıklar aslına uygun şekilde yeniden yapılmıştır.

Yapı çevresindeki mozaik döküm döşeme kaldırılarak, geometrik formda 5 cm kalınlıkta mermer döşeme taşı döşenmiştir.

Cami avlusundaki aydınlatma için döküm direklere bakır işlemeli, kabartmalı klasik tip aydınlatma feneri yapılmıştır.

Cami çevresinde bulunan demir korkulukların itinalı bir şekilde sökümü yapılarak, üzerinde bulunan kat kat yağlı boyalar kimyasal yöntemlerle raspa edilmiştir. Demir korkulukların ıslah çalışmaları yapılarak tekrar yerine monte edilmiştir. Parselin doğusunda, yakın dönemde yapılmış tuvalet ve şadırvanın düşey aksı bozmasından dolayı kötü durumda olan tuvaletler kaldırılmış ve gerekli revizeler yapılarak caminin kuzey cephesinde estetik, işlevsellik ve fonksiyonelliğin ön planda olduğu yeni tuvalet ve şadırvan yapılmıştır.

GÜZELCE KASIM PAŞA CAMİİ'NDEKİ RESTORASYON SONA ERDİ

Cami-i Kebir olarak da adlandırılan Kasımpaşa Güzelce Camii, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Vezir Güzelce Kasım Paşa tarafından 1533 yılında Mimar Sinan'a ahşap olarak yaptırılmıştır. 1721 senesinde geçirdiği yangın sonucu yanmış ve ardından onarım geçirmiştir. 19.yy.'a gelindiğinde yine büyük bir yangın geçiren cami 1867 yılında Sultan Abdülaziz tarafından kare planlı, tek kubbeli ve çifte minareli olarak yeniden yaptırılmıştır. Bu yenilemeden sonra yapı Sultan II. Abdülhamit döneminde, 1891/92 yıllarında onarım görmüştür.

Camide, 2020 yılında başlayan restorasyon uygulama çalışmaları 2023 yılı itibariyle tamamlanarak, 14 Mayıs 2023 günü yapı yeniden ibadete açılmıştır.

Kapsamlı restorasyon çalışmalarına bağlı olarak yapıdaki nem problemini ortadan kaldırmaya dönük yapı çevresinde drenaj hattı kurulurken, drenaj kazıları sırasında tabhane girişlerinin özgün basamaklarına ulaşıldı. Avlu zemin kotu özgün seviyeye düşürülerek, şadırvana ait özgün mermer kaidesi, sebil girişi, mukavvithane giriş basamakları gibi birçok ögenin açığa çıkarılması ve mekanik tesisat imalatları ve zemin altında yer alan tuvalet hacimlerinde düzenlenmesi için çevre düzenleme projesi yapılmıştır. Koruma Kurulu kararı ile avlunun özgün basamaklarına göre kot düzenlemesi yapılırken muhdes avlu döşemesi ise eski esere renk ve doku uyumu açısından cappucino mermer cinsi taş ile değiştirilmiştir.

Cami beden duvarlarında yapılacak müdahaleleri belirleyebilmek için tespit edilen hasarlar ayrıntılı olarak gözden geçirilmiştir. Yapılan gözlemlerle özellikle iç duvar yüzeylerinde nemden kaynaklanan tuz birikintileri, boya ve sıva dökülmeleri olduğu, tespit edilmiştir. Çimento esaslı tüm sıvaların raspaları yapıldıktan sonra çatlakların ve statik olarak yapının güçlendirilmesi için, beden duvarlarında enjeksiyon işlemi gerçekleştirilmiştir. Duvar yüzeylerine hidrolik kireç esaslı sıva ve boya yapılmıştır. Cami beden duvarlarındaki çürümüş ahşap pencere doğramaları yenilerek, ahşap pencerelere ait demir parmaklıkların mekanik ve kimyasal raspası yapılıp, antipas sürüm işlemi gerçekleştirilmiş, boyaları yapılmıştır. Ana kubbe çatı onarımı yapılıp, kurşun üst örtüsü değiştirilerek, yapının sudan etkilenmemesi için çinko yağmur suyu iniş boru ve dereleri yenilenmiştir.

Avlunun kuzeybatı yönünden, üst örtüsü altı adet mermer sütun ile taşınarak girilen giriş revağı 2006 senesinde hazırlanmış ve onaylanmış restorasyon projesine uygun olarak yeniden yapılmıştır. Revağın mermer döşemesi ve platform yüzeyleri yenilenerek, revağın üst örtüsünü taşıyan daire kesitli mermer sütunlarda yüzey temizliği yapılmıştır. Ahşap strüktür ile oluşturulmuş üst örtünün ahşap pasalı tavanında yapılan boya raspası sonrası kötü durumda olduğu gözlenmiş olup, yenilenip, boyanmıştır.

Giriş revağının orta aksında bulunan çift kanatlı ahşap kapıdan girilen son cemaat mahalinde ahşap döşeme yapılarak, halı ile kaplanmış, ahşap paşalı tavan yapılarak, boyanmıştır. Duvar yüzeylerinde raspa yapılarak, sıva ve boya uygulanmıştır. Minare giriş kapıları 1. Sınıf keresteden imal edilmiştir.

Eski bir fotoğrafta cami (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Restorasyon öncesi genel görünüm

Harim mekânında bulunan minber, mihrap, vaaz kürsüsü ile ahşap yivli sütunlar özgündür. Temizlik, bakım ve gerekli görülen noktalarda onarımları yapılmıştır. Mihrap üzerinde bulunan kalem işi bezemenin onarıma ihtiyacı vardı. Bunun yanı sıra motifler çeşitlilik gösterdiğinden uygulama sırasında hassas araştırma raspası yapılıp, birkaç dönem kalem işi desenleri tespit edilmiştir. Camide harim kubbe ve tüm duvarlarındaki kalem işi motiflerinde araştırma raspası yapılıp, açığa çıkan özgün kalem işi projelendirilerek, ilgili Koruma Kurulunca projeler onaylanmış ve buna göre de tarama tekniğinde kalem işi ihyaları yapılarak, desenler canlandırılmıştır. Harim üst kotlarında sökülen muhdes beton dışlıklar yerine; eski fotoğraflarda tespit edilen, Kurul onaylı projesine göre, özgününe uygun ahşap pencere doğramaları yerleştirilmiştir. Cümle kapısından girişte her iki yanda bulunan "L" şeklinde fevkani müezzin mahfili döşemesinde bir deformasyon tespit edilmemekte olup, temizlik çalışmaları yapılarak, halı ile kaplanmıştır.

Harimin girişine göre sağ ve sol kanatta bulunan ve tabhane diye adlandırılan mahallerin üzerine restitüsyon projesi esas alınarak bir kat eklenmiştir. Bu sebeple öncelikle Müze denetiminde avluda sondaj çalışması yapılıp, zemin etüdü çalışmaları yapılmıştır. Kurul onaylı projesine uygun olarak tabhane çevrelerine dışarıdan paker

Restorasyon sonrası camiden genel görünüşler (Pekerler Restorasyon)

yöntemiyle zemin güçlendirmesi yapılmıştır. İç mekânda tabhane tavanı ve mevcut çatıları sökülmüş, ahşap kirişleme ile döşeme oluşturularak, tavan pasalı ahşap tavan olarak yeniden yapılmıştır. Bu mahallerde üst kata çıkış için ahşap merdiven yapılarak, üst katın duvarları zemin kat ile aynı kalınlık, aynı yapım sistemi ve malzemesi ile yapılmıştır.

Son cemaat yerinden girişe göre sol tarafta bulunan merdivenle kadınlar kısmına çıkılır. Duvarlarda sıva raspası yapılarak, duvarın durumunun kontrol edilmiş, sıva ve boyaları yapılmıştır. Ahşap döşeme kaplaması sökülerek çürümüş döşeme karkasları yenilenmiştir. Çatı strüktürü ahşaplarının hasarlı olanları değiştirilerek, pasalı ahşap tavan kaplaması yenilenmiş ve boyanmıştır.

1867 yılında yapılan onarımda iki minare inşa edilmiş, bu minareler zaman içinde değiştirilmiş, son olarak 1998 senesinde tamamen yıkılarak aslına uygun şekilde yeniden yapılmıştır. Yapısal bir problem tespit edilmemiş olup, bir müdahale gerekmemiştir. Minare çatı örtüsü kurşunları yenilenerek, minare ve harim beden duvarlarındaki imitasyon kaplamalar sökülmüş, taş yüzeylerdeki kirlenme ve kabuklanmalar kumlama ile temizlenmiştir. Gerekli yerlerde hassas mekanik temizlik yöntemleri de kullanılmış, derz onarımları, alem bakım, altın varak işçilikleri yapılmıştır.

Restorasyon sonrası cami içinden görünüm
(Pekerler Restorasyon)

20. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılmış olan muvakkithane yapısı zaman içinde birçok müdahaleye uğramış, yine de ana hatları ile özgün özelliklerini barındırmıştır. Yapıda müdahalelerin yarattığı zararlar harici bir hasar görülmemekteydi. Muhdes elemanlarından arındırılarak özgün durumuna yeniden döndürülmüştür. Yapının iç mekân duvarlarındaki niteliksiz ahşap lambri ile kaplanmalar sökülüp, çimento sıva yapılmış duvarlarda raspalar yapılarak, hidrolik kireç esaslı sıva ve boya işlemleri yapılmıştır. Sütun ve mermer kaideler temizlenmiştir. Dökme tuğla zemin kaplamaları sökülerek, iç hacimlerde de blokajla rutubetin önlenmesine çalışılmıştır. Ahşap pencere doğramaları özgüne uygun olarak yapılarak, muhdes beton pencere denizliklerinin yerine Denizli Kocabaş traverteninden som imalat olarak denizlikler yapılmıştır. Üst örtüsünde yer alan Marsilya tipi çatı örtüsü sökülerek, çatı ana taşıyıcısı ve ahşaplarının tamir ve tahkimleri yapılmıştır.

Avlunun güneydoğu köşesinde yer alan sebil, çokgen planlıdır ve Rokoko üslubunda düzenlenmiştir. Sebilin cephe sıvasının çimento bağlayıcılarla onarıldığı tespit edilmiştir. İçerisindeki çürümüş ahşap duvar, ahşap tavan kaplaması ve saçak altı, döşeme ve ahşap doğramalar sökülmüştür. Ahşap tavan, koltukaltı silmesi ve saçak altı yeniden yapılmıştır. Sebil duvarlarındaki çimento sıvalı alanlara sıva raspası yapılmıştır. Sebilin iç ve dış sıva imalatları devam ederken, yapının dış duvar yüzeylerinde yer alan kitabelerin temizlik işlemleri yapılmıştır. Sebil üst örtüsü olan kurşun sökülerek, kurşun altındaki katmanların temizlik işlemleri yapılıp membran ile yalıtımı yapılmıştır. Alem temizliği ile onarımı yapılarak, altın varakla kaplanmıştır Ahşap pencere doğramaları özgüne uygun olarak yenilenmiştir.

Caminin batısında, avlunun kenarında yer alan dikdörtgen planlı mermer şadırvan için yapısal bir değişiklik önerilmemiştir. Mermer yüzeylerde AB57 ile mermer yüzey temizliği yapılarak, musluklar değiştirilmiştir. Saçaklarda yer alan florasan lambalar kaldırılarak, ahşap tavan kaplaması sökülmüş, değiştirilmesi ön görülen karkaslar değiştirilmiştir. Muhdes demir parmaklıklar sökülerek, kurul onaylı projesine uygun olarak cam döşeme ile mermer haznenin üstü örtülmüştür. Yapılar, tüm muhdes ve niteliksiz elemanlardan arındırılmıştır.

Muhsine Hatun (İbrahim Paşa'nın Zevcesi Muhsine Hatun) Camii'nin Restorasyonu Sona Erdi

Pargalı olarak tanınan İbrahim Paşa'nın eşi Muhsine Hatun adına yapılan cami, Eminönü'ndeki Çifte Gelinler Caddesi ile İbrahim Paşa Yokuşu'nun kesiştiği noktada bulunur. Mimar Sinan'ın eseri olan yapının avlusuna, Çifte Gelinler Caddesi'nden ve İbrahim Paşa Yokuşu'ndan metal birer kapı ile girilir.

Eskİ bir fotoğrafta Muhsine Hatun Camii.

Restorasyondan önce caminin görünümü (M. Sav)

Harime giriş kapısının üstünde yer alan kitâbeddeki "Hayr-ı Latîf" ibaresi binanın inşa edildiği tarihi vermektedir: 1532-1533 (Hicri 939). Tek katlı yapının plan şeması dörtgen şeklindedir. Harim bölümündeki asma katlı kadınlar mahfiline, son cemaat bölümünden ahşap bir merdiven ile ulaşılmaktadır. Harim bölümünün duvarları, taştuğla almaşık sıralarla örülmüştür. Dönem dönem onarımlar geçiren yapı, kontur-gabari olarak değişime uğramamıştır.

Yüksek Mimar Ali Saim Ülgen'nin çizimleri ve benzer dönem yapıları göz önüne alındığında, ahşap duvarlarla çevrili olan son cemaat bölümünün, önceleri ahşap dikmeler üzerinde çatısı bulunan bir revak biçiminde olduğu, 19. yy.'da onarım geçirerek, kapatıldığı anlaşılmaktadır.

Caminin kuzey ve batı cephelerinde avlu, doğu ve güney cephelerinde hazireler bulunur. Tek şerefeli bir minareye sahiptir. Minareye çıkış, kadınlar mahfilinden açılan bir kapıyla sağlanmaktadır.

Muhsine Hatun Camii ve Haziresi'ndeki restorasyon çalışmalarına 2019 yılının yaz aylarında başlanmıştır. 2023 yılı itibariyle tamamlanan uygulama çalışmaları korumacılık perspektifinde gerçekleştirilmiştir.

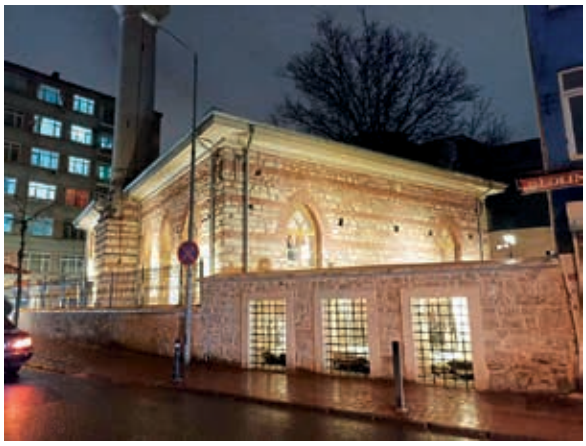

Restorasyon sonrası camiden genel görünüm (ALBA İnşaat)

Konservasyonu yapılan hazireden görünüm (ALBA İnşaat)

Restorasyon kapsamında cami avlusunda yer alan ve günümüze yakın yıllarda yapılmış niteliksiz eklerin temizlenmiştir. Cami iç duvar yüzeylerinde araştırma araştırma raspalarında ortaya çıkarılan özgün kalem işi bezemeleri projelendirilmiş ve ardından konservasyonları yapılmıştır. Özgün sıvalar, mikroenjeksiyon yöntemiyle güçlendirilmiş, çatı ve kaplamaları elden geçirilmiştir.

Avludaki peyzaj çalışmasının yanı sıra haziredeki mezar taşlarının da konsolidasyonları, temizlikleri ve konservasyonları yapılmıştır. Tespitleri yapılan tüm özgün detayların korunması temelinde restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır.

Cami içinden görünüm (ALBA İnşaat)

Güngörmez Mescidindeki Restorasyon/ Tamamlama Çalışması Sona Erdi

Sultanahmet'teki Tavukhane Sokağı'nda bulunan Güngörmez Mescidi'nin asıl adı "Kağnı Mescidi" olup, Fatih Sultan Mehmed'in Kağnıcıbaşı tarafından yaptırılmıştır.

Yonu taşından bir minare kaidesi, hazire, türbe ve sebilinin günümüze ulaştığı mescidin onaylanan projesi doğrultusunda restorasyon ve tamamlama çalışması yapılmıştır.

Cami'nin yeniden ihya edilmesi kapsamında Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılan projenin tamamlanması sonrasında uygulama aşamasına geçilmiştir. 2019 yılında başlayan çalışmalar, 2023 yılında tamamlanmıştır. Proje kapsamında minare yenilenirken duvarların örülmesi tamamlandıktan sonra ahşap strüktürlü çatı imalatları yapılmıştır. Mescidin zemini şeşhane döşeme yapılırken mescidin son cemaat mahalli de yapılmıştır. Avlusunda şadırvanının da yapıldığı mescidin avlu duvarları da moloz taş kullanılarak örülmüş ve sıva imalatları yapılmıştır.

Caminin ve meşrutanın sokak cephesinden görünümü

Restorasyondan önce Mescidin minaresi ve türbesinin görünümü (M. Sav, 2011)

Mescidin içinden görünüşler

Hoca Kasım Günani Camii'nin Restorasyon Uygulama Çalışmaları Tamamlandı

Eminönü'nde bulunan caminin ilk olarak 16. yüzyılda inşâ edildiği, H.965 tarihini taşıyan kitâbesinden anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde çeşitli onarımlar gören yapı, 1960'lı yıllarda ve kısmen de 1976 yılında elden geçirilmiştir.

Batı-doğu uzantısında, dikdörtgen bir plana göre yaptırılan cami, tek eğimli çatıya sahip son cemaat yeri, harim ve içindeki kadınlar mahfilinden oluşmaktadır. Kâgir yapının üzeri dört yöne eğimli ve üzeri alaturka kiremili bir çatıyla örtülüdür. İki kat halindeki pencere açıklıkları iç mekânın yeterli oranda aydınlanmasını sağlamaktadır. Kuzeybatıda kalan tek şerefeli bir minarenin kaide ve pabuç kısmı kâgir, gövde ile petek ise tuğla ile örülmüştür. Caminin batısında küçük bir de haziresi yer almaktadır.

2017 yılının son aylarında Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü tarafından başlatılan restorasyon uygulama süreci, 2023 yılı itibariyle tamamlanmıştır.

Hoca Kasım Günani Camii'nin restorasyon çalışmalarındaki amaç, cami avlusundaki muhdeslerden avluyu arındırarak, mümkün olduğunca tarihi çevre özelliklerine dönebilmek; caminin yapısal ve detay özelliklerini muhafaza ederek, yapının korunması konusunda gerekli tedbirleri almaktı.

Yapıyı saran muhdeslerin temizliğinden ve iç mekânda yapılan araştırma raspalarından sonra elde edilen bilimsel verilerle oluşturulmuş olan onaylı restorasyon projesine bağlı olarak uygulama çalışmalarına yön verilmiştir.

Cami iç mekânının altında, kuzeybatı ve kuzeydoğu yanlarda birer mekân tespit edilmiştir. Güncel restorasyon projesine göre cami parseline girilerek yapılmış yan parseldeki hanın ilgili kısmı, gerekli statik önlemelerin alınmasından sonra kaldırılmıştır.

Restorasyondan önce camiden görünüş

Camideki restorasyon çalışmalarından bir kesit

Camide gerekli güçlendirme imalatları yapılırken çimento sıvaların yerine malzeme analiz sonuçlarında önerilen içerikte horasan sıva yapılmıştır. Çatı geçiş kotundaki iki sıra kirpi saçak elden geçirilirken dış cephe ve iç mekân duvarlarının derzleri elden geçirilmiştir. Pabuç kotuna kadar sökümü yapılan minare, özgün malzemelerine uygun malzemelerle yeniden yapılmıştır. Avlusunda bulunan şadırvan, hazire gibi bölümler de proje kapsamında ele alınmıştır.

Restorasyon sonrası camiden görünüşler.

T.C. BAŞBAKANLIK
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
İstanbul I. Bölge Müdürlüğü

VAKIF RESTORASYON YILLIĞI İÇİN YAZILACAK MAKALELERDE HAKKINDA KISA BİLGİLER

Konular: Vakıf Mülkü ve düşüncesi başta olmak üzere, ağırlıklı olarak İstanbul ve yakın çevresinin maddi ve kültürel dokusunun ele alındığı ve bilimsellik esaslarına göre üretilmiş yazıları içermektedir. Vakıf mülkü dışında kalan kültür varlığı eserler veya konularla ilgili makaleler de kabul edilmektedir. Restorasyon, konservasyon, arkeoloji ve sanat tarihi alanlarını ilgilendiren konular kapsamı teşkil etmektedir. Özellikle, yeni bir basamak teşkil eden, daha evvel yayınlanmamış veya yayınlanmış olanın üstüne yeni şeyler koyabilecek makaleler tercih konusudur. Daha evvel yayınlanmış veya başka bir yerde yayınlanması düşünülen makaleler kabul edilmemektedir.

Yayın Kurulu: Dergiye gelen yazılar, yayın kurulu tarafından incelenerek, derginin yayın ilkelerine uygun olup, olmadığına bakılır. Uygunluk bulunmadığı takdirde yazı, yazarına iade edilerek, düzeltme yapılması istenilir. Bilimsel çerçevede hazırlanmış makaleler, hakem incelemesinin ardından yayınlanmaktadır.

YAZIM KURALLARI

1. Başlık: Türkiye Türkçesi ve 10 kelimeyi geçmeyecek şekilde, konunun özüne uygun biçimde olmalıdır. Altına başlığın İngilizcesi yazılmalıdır.

2. Ad-Soyad-Adres: Yazar ad-soyad-ünvanı başlığın sağ alt kısmına yazılmalıdır.

3. Özet: Başlıktan sonra gelmek üzere önce Türkçe, en az 75; en fazla 150 kelimeden oluşan konunun özeti verilmelidir. Özet kısmında, ele alınan hususlar kısaca tanıtılmalı ve özetin sonuna 5-8 kelime halinde anahtar kelimeler eklenmelidir. Türkçe özet kısmından sonra özet ve anahtar kelimelerin İngilizcesini içeren kısım eklenmelidir.

4. Metin: Yazılar A4 boyutundaki Word programında, Times New Roman yazı karakteri ile 12 punto, Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, *eğik harflerle* yazılmalıdır. Bunun dışında özel biçimlendirmeler yapılmamalıdır.

5. Şekiller: Baskı kalitesi göz önünde bulundurularak, yüksek çözünürlükte JPEG veya TIFF formatında hazırlanan şekil, çizim ve fotoğraflar numaralandırılarak ayrı bir klasörde makaleye eklenmelidir. Bunların yerleri metin içinde belirtilmelidir. Şayet bir yer veya kişiden alıntıysa metin içinde belirtilmelidir. Aksi takdirde sorumluluk kabul edilmemektedir.
Metin uzunluğu yazarının takdirine bırakılmıştır. Makalenin dizgisi ve görsel yönü de göz önüne alınarak; Görseller ile metin uzunluğu arasında uyumluluğa ve orana dikkat edilmeli, çok fazla sayıda ve kendini tekrarlayan görsel kullanılmamalı, görsellerin metin içersinde belli kısımlarda birikmeleri önlenmelidir.
Metin içinde şekillere atıfta bulunulması gerekiyorsa cümle sonunda (Şekil 5). gibi belirtilmeli, *aşağıdaki..., yukarıdaki...* gibi terimlerden kaçınılmalıdır. Şekil altı yazıları örnekteki gibi olmalıdır.

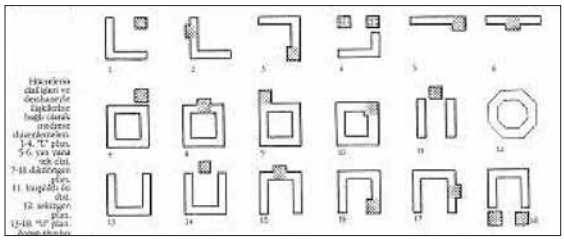

Şekil 1. Yapı planlarını gösteren çizimler

Şekil 2. Süleymaniye Camii ana kubbesi

8. Alıntılar ve Göndermeler: Başka bir yazardan aynen kullanılan alıntılar tırnak içinde ve İtalik stilde verilmeli; Metin içinde göndermeler, parantez içinde aşağıdaki şekilde yazılmalıdır.
(Kuban 2007), (Kuban 2007: 18).

Birden fazla yazarlı kaynaklarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve 'vd.' yazılmalıdır:
(Kuban vd. 2007).

9. Dipnotlar: Sayfa altlarındaki dipnot kullanımı en aza indirgenmeli; yalnız açıklamalar için başvurulmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir. Dipnotlarda kaynak göstermek için, metin içi kaynak gösterme yöntemleri kullanılmalıdır.

Kaynaklar (Kaynakça): Makale sonuna Kaynaklar kısmı eklenmelidir. Kaynaklar kısmında, birden fazla yazarlı yayınların diğer yazarları da belirtilmelidir. Yazarların soyadına göre alfabetik olarak aşağıdaki şekillerden birinde yazılmalıdır. Kaynaklar, bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlanış tarihine göre sıralanmalı; bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlar ise (1990a, 1990b) şeklinde gösterilmelidir.

Kitaplar İçin;

Yazar Soyadı ve yayının tarihi	Yazarın adı ve soyadı, *Kitap adı*, Basıldığı Yer: Yayınevi.
Müller Wiener 2001	W. Müller-Wiener, *İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası*, (Çev: Ü. Sayın), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Forcheimer/Strzygowski 1893	Philipp Forchheimer/Josef Strzygowski, *Byzantinischen Wasserbehälter*, Wien.

Makaleler için;

Yazar Soyadı ve yayınlanma tarihi	Yazar adı-soyadı, Makale adı, *Süreli yayının tam adı*, Cilt numarası, (Sayı numarası), Sayfa aralıkları.
Aytekin 1999	O. Aytekin, Eski Türklerde Toplumsal Siyaset Anlayışı, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1999/1 (8), s. 81-101.

İnternet adreslerinde, kaynağa erişim tarihi belirtilmeli ve bu adresler kaynaklar arasında da verilmelidir:
www.archnet.gov.tr/osmanlı (10.01.2014)

Yazıların Gönderilmesi: Yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanmış yazılar, elektronik ortamda aşağıda belirtilen adrese gönderilebilir

İletişim Bilgileri

Murat SAV muratsav@gmail.com
H. Murat CEYLAN hmceylan@hotmail.com

Vakıflar İstanbul 1.Bölge Müdürlüğü
Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Şube Müdürlüğü
İnönü Caddesi No:2 Kat: 5 - Taksim/İstanbul
Tel: 0 212 251 88 10 / 7201-7203

Aya İrini, M. Sav, 2007

T.C.
VAKIFLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

VAKIF restorasyon YILLIĞI